

Összeállítás Zrínyi Miklós költő és hadvezérről

- Bence Lajos:** Zrínyi új várát épít
Legény Péter: „olyan vaddá, olyan gyanússá tették”
 (Zrínyi Miklós eszménye, magyar nyelvű levelei tükrében)
Péntek Imre: Zrínyi Miklós költő és hadvezér monológia 1664 nyarán,
 Kanizsa sikertelen ostroma után
Zágorec Csuka Judit: Csáktornyára vezető út
Kabdebó Tamás: Zrínyi a csáktornyai várban
Göncz László: Emlékkoszorú
Benedek Katalin: Mozaikok Zrínyi Miklós arcképehez

Irodalmi tükör /szépirodalom

- Tömör Péter:** Május, Emlékszel
Sarusi Mihály: Magyar a tenger, magyar (I. rész)
H. Hadabás Ildikó: Godot-ra várva minden ünnepen
Szoliva János: Várakozom, Erzsikémnek, Rend vigyázza
Bozók Ferenc: Álomszonett, Szonett az elmúlásról
Szigeti Lajos: Árnyjáték, Példázat
Gyöngyösi András: Két barát, Kisregény
Palotás József: Hessegetem, Ezüst pikkely, II. taverna, Itt, Életig halálig Babilon,
 Izsák morfondírozása, Sivatagi homokcsend

Tanulmány/kritika

- Báthori Csaba:** Örökké és egyszer (John Keats: Óda egy csaloganyhoz) /I. rész/
Kostyál László: Szatmári Gizella Zala György-monográfiájáról
Szemes Péter: Magfakadás (Pál Péter Digitális freskók című kötetéről)

Színház-, képző- és népművészet

- Turbuly Lilla:** Lovakról és emberekről (Közellenség a Hevesi Sándor Színházban)
Feledy Balázs: Visszatérés – párosan
 Ardey Edina és Gyémánt László kiállítása Zalaegerszegen
Pintér Lajos: A mesélő mester
Beszprémy Katalin: „Tárgyi anyanyelvünk” mondatai
 „Élő Népművészet” a Göcseji Múzeumban

Szerzőinkről

A folyóirat archívum a www.pannontukor.hu weblapon elérhető.
 Ugyanitt információ a folyóiratról és a Pannon Tükör könyvsorozatról.

IMPRESSZUM

Alapító főszerkesztő: Pék Pál

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök: Balogh László-Nagykanizsa

Cséby Géza - Keszthely, Hévíz
 Gyutai Csaba - Zalaegerszeg
 Kiss Gábor - Zalaegerszeg
 Papp Ferenc - Nagykanizsa

SZERKESZTŐSÉG

Péntek Imre - főszerkesztő
 Szemes Péter - főszerkesztő-helyettes
 Bence Lajos (Lendva) - főmunkatárs
 Kabdebó Tamás (Newcastle, Írország) -
 főmunkatárs
 Kardos Ferenc (Nagykanizsa) - munkatárs
 Gelencsér Milán (Budapest) - munkatárs

ROVATVEZETŐK

Tóth Imre - vers
 Somogyi Zoltán - próza
 Szemes Péter - tanulmány, kritika
 Horváth M. Zoltán - képzőművészet
 Király László - zene
 Kaj Ádám - fiatalok, pályakezdők

Készült Zala megye,
 Zalaegerszeg, Nagykanizsa,
 Lenti, Hévíz önkormányzatának,
 a Magyar Művészeti Akadémia
 és a Nemzeti Kulturális Alapprogram
 támogatásával.

nka

MM
 MAGYAR
 MŰVÉSZETI
 AKADÉMIA

Szerkesztőségi cím:
 Pannon Tükör Szerkesztősége, 8900
 Zalaegerszeg, Landorhegyi út 21.
 E-mail: pannonfold@gmail.com
 Telefon: 92/598-070
Kiadja a Pannon Írók Társasága
 Kiadóvezető: Péntek Imre elnök
 Előfizethető csekken vagy számlázással,
 mely a szerkesztőség címén igényelhető.
 Számlaszám:
 Zalavölgye Takarékszövetkezet,
 Zalaegerszeg 75500258-10809415
 Az egyes számok ára: 1000 Ft.
 Előfizetési díj egy évre: 3000 Ft.

ISSN 1219-6886
 Előkészítés:
 Nászpáng Grafika
hmz@t-online.hu
 Nyomdai munkák:
 Gura Nyomda Kft.
 8900 Zalaegerszeg,
 Hock János utca 92/b
 E-mail: info@guranyomda.hu

További támogatóink:

NB FORSZ
 Szolgáltató és Tanácsadó Kft
 Könyvvezetés - Könyvvizsgálat
 Tel: 92-510005, Fax - 92-510006

Tóth Béla: Zrínyi Miklós szobra a Zalaegerszegi Városháza előtt

Bence Lajos

Zrínyi új várat épít

Bože moj, bože moj!
– édes Istenem, fejem fölött
a nagy ár, hátam mögött
a pogány kopó, kétfejű sas,
áfiumok tömege,
– bože moj, bože moj! –
itt állok a Mura szélén,
határon túlíként, mint
örök határon túli...

Lábam alatt az avar
között keresgélem
az iránytűt, voltam már
habsburg bérenc,
áruló, gyaurló agyar,
voltam már minden, csak
magyar nem, inkább
„nem-magyar”.

Félelmeim közepette,
a homályból nagyokat
vakkantva közelít felém
a csőre töltött
vadkan – bože moj,
bože moj! – s a vérem
– ő istenadta népem –
nem mozdul, nem akar
már élni sem, halna
inkább.

Pedig fel kell építeni
a várat, a templomot,
mely ellenáll minden
gaznak, akadályos lesz
összeesküvésnek, széthúzó
akaratnak. Épüljön: vár
a vártán, az új Remény és
Hit vára, melyen nem
vehet erőt a Halál.
Nagy művemnek betetőzése ez,
mert leírom: nem írom
pennával, az én nevemet,
becsületemet, mit dédapa
kiálta felém: agyó élet,
agyó hírnév.

De a vár, porában is áll,
földdé gyalult cölöpeivel,
oszlopként mered az égbe,
értem kiállt!

Legény Péter

„*olyan vaddá, olyan gyanússá tették*”

Zrínyi Miklós eszménye, magyar nyelvű levelei tükrében

Zrínyi Miklós (1620-1664) költő és hadvezér volt. Mindkét vállalkozáshoz egyaránt mélyreható érzelm és értelem szükséges. Gondolom, sokak számára világos, mit jelent a mélyreható érzelm, már csak azért is, mivel az érzés biológiai eredetű jelenség, így mondhatni, a létezésünkkel együtt adott. Azonban, hogy mi a mélyreható értelem, az már valószínűleg bővebb magyarázatra szorul. Ugyanis az értelem egyrészt nem biológiai jelenség, másrészt (az értelem) lehet felszínes is, amikor megelégszik az állítással, nem keresi a jelenségek valódi okát. Ilyen felszínes értelem munkál az emberben mindannyiszor, mikor csakis a hasznot keresi, vagy csupán szokásból gondolkodik és cselekszik. A mélyreható értelem minden ügyben olyan okot keres, amely további gyakorlati vagy logikai előzményre már visszavezethetetlen. Így valamely jelenség igazi, avagy lényeges okát képes felismerni, képes jól átgondolni annak valódi mibenlétét, megismerni természetét, azután hathatós cselekvési tervet készíteni, mely legtöbbször célravezető. Zrínyiről szólva kétségtelenül a mélyreható érzelmi és értelmi képességét kell dicsérnünk, úgy a költészetében, mint leveleiben, haditetteiben, politikai cselekvésében, magánéletében egyaránt.

Zrínyi korának politikai körképét most csupán néhány névvel és adattal kívánom fölvezetni. Nagyjából azt az időszakot értem alatta, ami a harmincéves háború (1618-1648) utolsó szakaszától 1664-ig, Zrínyi haláláig tartott. Gondolok az 1645-ös linzi békére – amely III. Ferdinánd (német-római császár, cseh és magyar király, uralkodott 1637-1657) és I. Rákóczi György (erdélyi fejedelem, uralkodott 1630-1648) között jött létre –, majd az 1648-ban kialakított vesztfáliai békére, amit a németek külön kötöttek XIV. Lajos francia királlyal, és külön a svéd királlyal. (Svédor-

szágban azután, hogy Gusztáv Adolf 1632-ben a csatatéren vesztette életét, a trónra lépő kiskorú Krisztina királynő mellett az őt gyámolító nagyhatalmú Oxenstierna kancellár uralkodott.) A béke nemcsak lezárt egy hosszú háborút, hanem utat nyitott a független államokból álló, új Európa felé. Lengyelország trónján 1632-től 1648-ig IV. Ulászló ült, őt követte II. János Kázmér.

Amikor II. Rákóczi Györgyöt erdélyi fejedelemmé választották (1648-ban, kisebb megszakításokkal 1657-ig uralkodott), akkor még III. Ferdinánd ült a császári és királyi trónokon, majd őt követte fia, I. Lipót (1655-től magyar király, 1656-tól cseh király, 1657-től VI. Lipót néven Ausztria uralkodó főhercege, illetve ugyanazon évtől német király, akit német-római császárrá is választottak, I. Lipót 1705-ig uralkodott). Miután a II. Rákóczi Györgyöt követő erdélyi fejedelmek mind szorosabbra fűzték kapcsolatukat I. Lipóttal, a magyar főurak és Zrínyi is azt remélte, megindulhat végre a törökök elleni felszabadító háború, amelyet szóban egész Nyugat-Európa támogatott, és a kereszténység jogos önvédelmi harcának tekintett. Azonban a bécsi udvar ide-oda taktikázó politikája – amely hozzájárult II. Rákóczi György bukásához – nem a várva várt felszabadító, nagy erejű támadást eredményezte, csupán az öt évig (1657-1662-ig) tartó, és az erdélyi sereg által vívott török elleni hadakozáshoz vezetett. Közben az egyre zavarosabbá váló erdélyi helyzetbe számítóan be-beavatkozó Habsburg-ház – mindenkor csakis a saját érdekét tartva szem előtt – végül mégis háborúba keveredett a törökökkel, amit 1663-1664-ben Montecuccoli vezetésével mindössze Kolozsvárig „vívta” a császáriak. Ezt a később „sétahadjáratnak” nevezett, ügyeskedő taktikázást a vasvári béke zárta le.

Zrínyit elkésértette, hogy Montecuccoli Magyarország sajátos viszonyai iránt minden érzéket nélkülözött. „Kemény (János, uralkodott 1661. január 1-től 1662. január 23-ig) ezekben a fordultatos napokban már Kolozsvárnál, a korodi mezőben állt, mert Montecuccoli bármi szép lassan, szinte sétálva hozta is be a fejedelmet, fél hónap alatt, szeptember 15-ikére csak eljutott idáig. Kemény tovább, előre szeretett volna törni Ali ellen, Apaffy ellen, hogy a törököt leverje, a pártos mozgalmat elfojtsa (...), de Montecuccoli hirtelen az ellenkezőre, hátrálásra határozta magát, hitvány ürügyek alatt, hogy eleség sehol sincs, az ország pusztá (...) vagy azért, mivel oly titkos utasítása volt (...) Montecuccoli másnap, megfordult (...) s a Szilágy-ságon át kísértelt Erdélyből.” – olvashatjuk Széchy Károlynak a *Gróf Zrínyi Miklósról* írt nagy lélegzetvételű könyve 4. kötetének III. fejezetében: *A nemzet becsületéért és szabadságáért* cím alatt. Majd így folytatja: „A német szövetség keresésének, a Montecuccoli sétahadjáratának ez az eredménye Magyarországon általános részvétet, fölháborodást és megbotránkozást okozott; még a külföld is megütközéssel hallotta hírét” – hát még Zrínyit mennyire bosszantotta a Kolozsvárról visszaforduló Montecuccoli, akivel később hosszas és éles polémiába keveredett e kimagyarázhatatlan „sétahadjárat” miatt.

Montecuccoli röpiratban védte magát és mindenért az eltunyult magyarokat hibáztatta. Zrínyi is röpiratban válaszolt, melyben többek között azt kérdezi: „Mondd meg, mi a haszna Magyarországnak hadjáratodból?” Szemére vetette Montecuccolinak, hogy egy viruló sereget adtak kezére, s ő azt tönkre tette; hogy hadjáratában elpusztult mindenki, Kemény János, az ország, a hadsereg, de magának „a fővezérnek semmi baja nem esett”. Zrínyi szerint nem a sereg, hanem egyedül a vezér bizonyította be, hogy magyar földön babért aratni képtelen, s így nem is való magyar harctérre. Sajnos Zrínyi 1664-ben végzetes vadászbalesetben életét vesztette – sokan merényletet emlegettek, mivel köztudott volt Lipóttal és a bécsi politikával való szembenállása. Nagyjából tehát ez az a történelmi-politikai környezet, amelyben Zrínyi élt és e dolgozatban citált leveleit megírta.

Széchy Károly előbb említett könyvének 4. kötetében elbeszéli, hogy (Zrínyi) „Januárban Boszniába becsapott, s Gradiskon alul a törököt meglepte és megverte, sok fejet, s 300-nál több kötötzetlen rabot hozott magával, nagy zsákmánnyal együtt.”. A „kötötzetlen rabok” érzékelteti, hogy Zrínyi képes volt a korabeli szokásokkal és a győztes érdekekkel ellentétesen is gondolkodni, illetve cselekedni, mivel a foglyokkal való együttérzés és a jól megfontolt értelmi döntés egyaránt szükséges volt ahhoz, hogy kötötzetlenül vezesse a rabokat. Ugyancsak a negyedik kötetben olvashatjuk Széchytól az alábbi sorokat: „Régtől fogva hitte és hirdette, hogy az erdélyi háborúból magyarországi háború lesz. Tudta, hogy minél szorosabban csatlakozik Kemény Lipóthoz, s minél hathatósabb támogatást nyer tőle, a dolgoknak ez a fordulata annál bizonyosabban, annál kikerülhetetlenebbül be fog következni. Senki jobban nálánál nem ismerte a világesemények logikáját és a török természetét. S a míg a koczka dűlőre jut vala, a maga körében, a nemzeti becsület jövődöbeli védelmére szervezkedett és építkezett a török ellen, hogy ha az Afium nagy eszméje, az ország felszabadítása egyszerre és egyelőre meg nem valósulhat is, legalább minden gondolatával és minden intézkedésével előkészítse, a magyar harci erejét növelje, a török hadi helyzetét rontsa.”. Ennyi talán elég is lesz annak előzetes alátámasztására, hogy Zrínyi erős és rendíthetetlen magyarságtudattal rendelkezett, hazaszeretete minden áldozatra képessé tette, miként majd az alábbiakból még kiderül, nála szerves egységet alkotott a horvát és a magyar lélek, a Szlavón Bánság védelme és Erdély védelme ugyanolyan fontos volt számára, mint az egész Magyar Királyság felszabadítása és egységesítése. Ez a különös identitástudat, mely minden feszültség, meghasonlás és válogatás nélkül tudta egynek magát a különbözőkben, ékes bizonyítéka annak, hogy Zrínyiben mélyreható érzélem és értelem lakozott.

Egy másik, hasonlóan lényeges megállapítást a költészetéről tehetünk. Itt is hivatkoznék Széchy Károlyra, aki a már említett könyvében megható sorokkal emlékezik meg Zrínyinek a fia halálára írt elégiájáról. Valószínűleg az 1658-ban született

Izsák nevű fiáról van szó, aki egy évre rá betegségben meghalt. (Zrínyi) „Elégiája édes, melegen áradó sorokban ömlik, fájdalma közvetlenségében, verselése szokott elnagyolásában ugyan ütemének ereje meg-megtörik, rimének tisztasága el-elvesz: de az érzései mindég eleven, gondolatai mindég hathatós kifejezésre jutnak. Csak azt bánja, hogy nem érthette meg fia fölnevekedését, hogy urának, honának és a nagy Jehovának nem szolgálhatott; pedig ha ember-korba ér vala, ő Zrínyi jó névvel, vitéz magyar kézzel apjának kedvére lett volna. De hiában, Isten végezésében meg kell nyugodni, mind jóért, mind körösztért áldani kell. S ő vallásos töredelemmel megnyugszik... Felrajzik minden reménye, melyet benne vesztett és méltázva csendül szava:

Gyönyörű madárkám, kichin fülemilém,
Ah, igen hirtelen elreöpüle tüllem,
Az énnékem vala minden reménségem,
De mint könnyü Árnyék el kele eleölem.
Igy számlálom vala az en Jeövendeömet,
Hogy sok üdeö mulván ez megh vált engemet,
Hogy keöveti, meghis haladgya versemet,
És szegény hazánkért igyekezetemet.
Szengeöb Trombitával Magyar vitézségét
Foghia énekleny erős kar ereiét,
És hogy Ű is osztán érdemelien illiet,
Kinek eönekelhessék chelekedetét...

Felséges hazaszeretetében azt várta, hogy fia is énekelni, harcolni fog szegény hazánkért, hogy az övénel zengőbb trombitával hirdeti a magyar vitézségét, hogy majdan az ő cselekedetét is megénekelhessék: így leszen, mint ő, költő és vezér egy személyben. Ime, még legtépőbb veszteségében is nemzete dicsősége lebeg előtte hősi dalban és hősi tettben, mint a hogy ő törekedett emelni.”

Ezzel a kissé hosszabbra nyúlt idézettel szeretném letudni költészetének méltatását, hiszen jelen dolgozatomban a leveleivel kívánok foglalkozni.

Széchy hivatkozott művének mellékleteként közzé tette Zrínyi 25 magyar levelét is, melyek közül 1 levél megnevezett jószágigazgatókhoz; 1 levél gr. Pálffy Pál nádorhoz; 8 levél II. Rákóczi Györgyhöz

(ebből az egyik „szolgája képében” íródott); 3 levél gr. Wesselényi Ferencz nádorhoz; 1 levél gr. Thököly Istvánhoz; 1 levél br. Megyeri Zsigmondhoz; 1 levél Győr vármegyei rendekhez; 1 levél Somogy vármegyei rendekhez; 1 levél Bezerédy Györgyhöz, Sopron vármegye alispánjához; 1 levél valamely erdélyi barátjához; 1 levél br. Esterházy Jánoshoz; és 5 levél gr. Csáky Istvánhoz volt címezve. Ezen kívül még számos írását gyűjtötték össze gondos történészeink, de most elsősorban a Széchy által közölt levelekkel kívánok foglalkozni. Sietek megjegyezni azt is, hogy a magyar levelekben bőségesen találunk idegen szavakat, egész mondatokat latin nyelven, amelyek az egyébként se könnyű, régies kifejezési móddal papírra vetett gondolatok olvasását tovább nehezítik.

Kezdeném a 19. levéllel – mintegy visszautalva a fentebb említett „sétahadjáratra” –, amelyet 1663-ban „Valamely erdélyi barátjához” írt a politikai és a katonai helyzet kilátástalansága miatti keserűségében. Nyilván egy korábban hozzá intézet levélre küldött válasza szerint: „Kegyelmed énnékem igen szép példákat mind ő testamentumból s mind új historiákból hoz elé, de édes barátom az énnékem mint szegény ember kívánságának, álmoknak és magunk édesítésének tetszik: mert valamint egy nap az másikhoz nem hasonló teljességesen, ugy egyik példa az másiktól különböz... szivet, bátorságot, eggyesseget közinkben teremtsen, hogy az mi szívünkben még hazánkhoz valo szeretetet plántáljon, bizonyára nem tudom remélhessünk-e mi ilyeneket az mi istenünktől, noha végzetlenebb jóvolta és kegyelmesebb; mi az kik erre az csufra, az melyben vagyunk, Európának magunk tunyaságával adtunk okot; mi az kik egymást jobban, hogysem akármely nemzet ez világon gyűlöljük”. Nyelvezete, mint említettem, régies, nehezen olvasható, teletűzdeli sorait latin kifejezésekkel, egész mondatrészekkel, s a cikornyás barokk körmondatok tartalmát – nemegyszer tartalomfűzérét – kihámozni hosszadalmas munka. Éppen ezért igyekszem olyan részeket idézni, amelyek aránylag könnyebben érthetőek. Itt egyébként arról van szó, hogy az ország sorsának jobbra fordulását, a töröktől való megszabadulást oly sokan, miként az

Erdélyben élő barátja is, az isteni gondviseléstől várták, vagyis csodában reménykedtek. Zrínyi azonban józanul rámutat, hogy a régi históriák alapján vakmerőn bizakodni, cselekvés helyett csupán az isteni közbeavatkozásra (vagy a nyugati segítségre?) várni, hibás gondolat, csalfa remény. Álláspontja szerint a politikai és katonai taktikázás és tétlenség, a végső támadás halogatása, Erdély magára hagyása, a bécsi udvar kellelten és csekély segítsége, és nem kevésbé a belső viszályok, a széthúzás és gyűlölködés a legfőbb okok, ami az ország és a nemzet vesztét okozza. Szemrehányó zaklatottsággal veti papírra: „minden nyavalyánkban csak egymásra szánkat tátjuk, egyikünk az másikra vet s minnyájan vagyunk pedig az roszak s az vétkesek; mi az kik mindenik az maga privátumáért eleget perel és pattog, az publikumért meg némul és készek vagyunk s örömet látjuk felebarátunknak házát égve látni, csak legyen annyi hasznunk benne, hogy annál melegedhessünk fél óráig”. Ő, aki egész életét és minden vagyonát a haza szolgálatába állította, akinek semmiféle áldozat nem volt oly súlyos, hogy meghátrálásra késztette volna, levelében kijelenti: „Ha veszni kell hazámnak (kell pedig) azon vagyok rajtam kezdjeel az veszedelmet. ez az én testamentumom” – vagyis saját halálát jobban kívánta, mint Magyarország és Erdély vesztét. „Semmit nem tudok kegyelmednek olyat irni; immár elég a sana ratio (józan ész), virtus autem consistit in actu (az erény a cselekvésben áll). Engem sem az, hogy nyíltan látom veszedelmét hazámnak; sem az, hogy kevés egy kakuk egy nagy erdőben és hogy csak nem magam vagyok az ki viriliter resolváltam (férfiasan elszántam) magamat intentus in omnes occasiones (szándékom ez minden lehetőségben), el nem iesztt immár az én hazámhozvaló obligatiomtól (kötelességemtől), hanem készen várom az isten mit ad és mit disponál (dönt) felőlem és immár annyira contemnáltam (megvettem) minden retteneteseket, hogy ultro provocalm az fatumot (önkéntesen provokáltam a sorsot-végzetet). Una salus victis nullam sperare salutem (egyetlen biztonság a legyőzöttnek, hogy nincs reménye biztonságra)”. Szarkasztikus mondattal fejezi be levelét, melynél ékeesebb bizonyíték nem kell Zrínyi feltétlen hazaszeretetére, mélységes érzelmi és értelmi elkötelezettségére és bölcsességére.

A 24. levél 1664. február 14-én kelt, gróf Wesselényi Ferenc nádornak címezve, amelyből megtudjuk, hogy már szinte minden vagyonát, minden jószágát a török elleni hadakozásra költötte. Mint írja: „ha nekem csak egy kis erőm s értékem volna most, több, hogy sem vagyon, Kanizsát három hétig magyarévá tenném; de mindenemet, a mim volt erre az expedióra költöttem, magam jószágát...” A történelmi feladat vállalása őszinte, belső igénye és meggyőződése volt Zrínyinek, aki ezt elsősorban tettekben kívánta bizonyítani. Levelében a megszólító szavak alázatosságát is érdemes fontolóra vennünk, mert ugyanaz a derekas jellem csendül ki belőlük. Például II. Rákóczi Györgyhöz 1656 októberében írt (9.) levelének kezdő sorait a barokk illemnek megfelelően, de kétségtelen történelmi célkitűzéssel fogalmazta meg. „Nagysagos Uram, meltosagos Feiedelem, nekem Kegyelmes Uram. Meg szolgálom alazatossan Nagysagodnak hogy kegyelmessen mind egesege mind szerenches alapottia felől tudosit Nagysagod. az Ur Isten tarcha es őregbiche Nagysagodnak meltosagat szerencheiet, es minden dúchőseget, boszusagara a roszaknak, es io magyaroknak örvendeteségére”, majd úgy folytatja nem sokkal lejjebb, hogy: „bizony miniaion lattiuk hogy Nagysagod az kiert az Ur Isten Nagysagodat bizony remenségen főliүүл ra segiti es föl magasztalya”. Most csak az érdekesség kedvéért, az utóbbi mondatrészt leírom mai nyelven: ’bizony mindannyian látjuk, hogy Nagyságod az, kiért az Úr Isten Nagyságodat bizony reménységen fölül is rá segíti és föl magasztalja’ (a haza megsegítésének feladatára) – világossá teszi, hogy Rákócziiban a nemzet megmentőjét látta.

Széchy-nél 10. sorszámot kapott az a levél, melyet 1657 januárjában írt Zrínyi ugyancsak II. Rákóczi Györgyhöz. A „szübbül” (szívből) jövő kívánságok után megjegyzi: „Nagyságod kozákokkal és másokkal egysége, bizony dolog, az rosz magyaroknak és az udvarnak valóban nagy gondolkodást indított, s tudni való, hogy ha lehet: bizony minden mesterségekkel meggátolják”. Vagyis Zrínyi a rossz magyarokat és a bécsi udvart egy kalap alá veszi, mint a magyar érdekek ellen cselekvő bűnösöket. Gondolkodtam rajta, hogy miképp értelmezhető ma ez az idézet, amikor szalonképtelennek nyilvánít a politika és a média minden hasonló ’rossz magyarok,

jó magyarok' megkülönböztetést. Mivel azonban történelmi kifejezésünk van a 'rossz magyarok'-ra, nevezetesen a 'labanc', így már csak a közgondolkodásban bekövetkezett pálfordulás miatt is a közlés mellett döntöttem. Rákóczit a kozákokkal és más, a bécsi udvar számára elfogadhatatlan erővel való „egyessége” miatt nemcsak gyanúsán szemlélték, hanem egyenesen hazaárulónak, a nemzet ellenségének igyekeztek beállítani. Zrínyi világosan látta ezt, miként a Széchynél 3. számot kapott – még korábban, 1653 novemberében írott – és szolgálja nevében megfogalmazott leveléből is kitűnik: (a bécsi udvar és a „rosz” magyarok) „olyan vaddá, olyan gyanússá tették az nagyságod fejedelmi méltóságos nevét, hogy immár a ki nyilván jót csak mondana is nagyságodról, sacrilegusnak mondanák. Nincsen azoknak az istenteleneknek eszek, nincsen lelkek, nincsen Istenek; mert ha volna, és az ördög nem ülne szívében és szemén: kívánná hallani a magyar dicsőséget!” Nem kell hozzá nagy fantázia, hogy a manapság „keleti nyitásnak” nevezett politikai törekvéssel, pontosabban annak „labanc” bírálataival némi hasonlóságot véljünk fölfedezni. Bár az ilyen párhuzamok mindig csalókák, nagy vonalakban, és csak körülbelül igazak, mégis a múlt és a jelen tökéletesebb megértésének látszatát kelthetik.

1655 februárjában ismét levelet írt II. Rákóczi Györgynek, melyben kifejti: „Az magyarok heában nitják föl az szemeket, ha nem lesz kibén bizniok. Erdéli fejedelem ha nem ad melegséget és bátorságot az jó magyaroknak, mit használ az vigyázás.” Majd biztosítja a fejedelmet arról, hogy ő minden dolgában követni és szolgálni fogja. Ugyanazt a biztosítékot adta már az 1654. áprilisi levelében is: „bizoni ha chak egy chöp verem maradis azis az Nagysagod szolgaltatiara leszen” – és ebből nem annyira a fejedelmi rang iránti végtelen tiszteletet és szolgálatkésztséget kell kiolvasnunk, mint inkább az ügy, az ország felszabadítása iránti elkötelezettséget. Zrínyi szuverén lélek volt, akitől mindenkor távol állt a helyezkedés, a talpnyalás, a behízelt modor, egyetlen életcélja a haza fölszabadítása és a nemzet békés gyarapodásának, jólétének kivívása (volt). Csekély szubjektív érdek vezérelte, mondhatjuk, hogy igazán csak objektív eszmék mozgatták, így

önzetlensége, vagyonát és életét feláldozó hősiessége annak a hagyományos ideának felelt meg, amely a magyarságot mindig is naggyá tette, amely megtartotta és tiszteletreméltó hírnevét gyarapította.

Dolgozatomat nem fejezhetem be anélkül, hogy a levelekből kicsendülő lelkületen túl ne szóljak legalább néhány mondatban a nemzeti eszmény későbbi megítéléséről és módosulásáról. Röviden csak az elmúlt két évszázad felfogásbeli különbségét érzékeltetve idéznék még egy jeles szerzőt. Sajnálatos, hogy a 20. századi történetírás és politika retorikájában az ősi erények, a hagyományos ideák mind eltorzultak, kiüresedtek és gúnyoltak, nemegyszer megvetett áleszmék és korszerűtlen gondolatok formájában jelentek meg. De éppen a történelem mutatja nekünk az igazságot, mert például Montecuccoli és a bécsi udvar nemegyszer nyíltan magyarelles politikájával szemben Zrínyinek volt igaza, akit az 1896-os millenniumi emlékkönyvekben nemzetmegtartó és a valódi szabadságot áhító hadvezérként írtak le.

Acsády Ignác citálja Pauler Gyulának a Budapesti Szemle 1867. IX. számában megjelent gondolatát: (Zrínyi) „Igen tudós, vitéz, nagy tanácsu, nemzetéhez buzgó, vallásában nem babonás, képmutató és üldöző, mindent igen megbecsülő, nemes, adakozó, józan életű, az olyanokat s az igazmondókat szerető, részeg, hazugot, falánkot gyűlölő, nagy és szép termetű, lelkű és ábrázatú” férfi volt, majd úgy folytatja: „Igaz ember volt, tiszta fejjel, meleg szívvvel, nem ment az ember nagy és apró, nemes és alacsony szenvedélyeitől; heves, lobbanékony természet, mely a parancsoláshoz, nem pedig az engedelmességhez szokott. De senki sem szerette hazáját forróbban nála, senkiben sem keltettek nemzete szenvedései olyan sajnó fájdalmat, mint az ő finom idegzetű lelkében s senki nem gondolkodott, töprenkedett, fáradozott annyit e szenvedések orvoslásán, mint ő. (majd itt idéz Zrínyitől:) Magyar vitézeknek földben temetett csontjai s azok nagy lelkének umbrái (árnyai) – nem hadnak nekem aludnom, mikor kívánnám, sem henyélnem, mikor kívánnám is.”

Végül még egy idézetet szeretnék fölhozni ugyanezen régi és derekas erények 20. század előtti megbecsülésére, szintén Acsádytól: „Azokat az esz-

ményeket, melyeket a közvélemény akkor Magyarországon állami önállóságáról táplált, valóban csak úgy lehetett valósítani, ha maga töri meg a török hatalmat s e célra magyar vezérek, magyar tisztek alatt kellően fölszerelt állandó nemzeti hadsereget alkot. Zrínyi részletesen kifejté reformtervét s megjelölé mindazokat az erkölcsi és anyagi, pénzügyi és katonai forrásokat; melyekből a nagy alkotásnak állandóan táplálkoznia kell. Nem akarta ugyan érinteni a rendiség uralkodó rendszerét: mindazáltal demokratikus, a rendi korlátokat áttörő eszméket hirdetett, melyek valósítása az egységes magyar nemzet megalakulásának útját egyengette volna.”.

Mivel jelenleg nem célok a kortárs történeti gondolkodás sajátosságait elemezni, csupán a Zrínyi-féle gondolkodásmód értékeire akartam rámutatni, illetve már dolgozatomban címével is jelezni kívántam, hogy bizonyos hasonlóság felfedezhető a nemzeti érdeket szem előtt tartó és azért áldozatra is kész politizálás 17. századi és 21. századi nyugat-európai megítélése között. Annál inkább csodálkozhatunk ezen az osztrák-német stb. megközelítésen, mivel saját nemzeti érdekeikre mindenkor kényesen vigyáztak és nyelvhasználatukban még ma is pozitív jelző a „nemzeti”. Remélem sikerült rámutatnom

témaválasztásom aktualitására és elgondolkodtatóm értő olvasóimat az eszmék jelentőségén és értékén. Bár azt is megjegyzem, hogy véleményem szerint nem kifejezetten a magyar királysággal, a magyar nemzeteszménnyel szemben volt oly értetlen, rideg és számító sokszor az európai politika, hanem mindenkivel, így még egymással szemben is utilitarista szemléletet és bizonyos könyörtelenséget tanúsítottak és tanúsítanak ma is. Így van ez a késő reneszánsz óta, avagy legalább a 17. század óta. Mert sohasem valamely filozófus vagy politikus elméjében születnek meg az eszmék, azokat már formába öntésük előtt jóval korábban kidolgozza a közgondolkodás, amit úgy is mondhatunk, hogy a teoretikus mindig pre-formált anyagból dolgozik. Márpedig a modern ember felvilágosult önzése nem áll meg a háza kapujánál, a családja érdekénél, hanem gátlátalanul tovaterjed a legvégső határig, ameddig azt más emberek, más népek terjedni engedik. Nem tartozik a témámhoz, csupán érdekességképp megjegyzem, hogy az expresszivitás, amit oly előszeretettel használ a nyugati művészet, szintén ebből a felvilágosult gondolkodásmódból és életérzésből fakad.

Jacob Sandrart:
Zrínyi Miklós
lovasképe

Péntek Imre

Zrínyi Miklós költő és hadvezér monológja 1664 nyarán, Kanizsa sikertelen ostroma után

Jaj, ez a dicstelen, otromba ostrom,
kudarcunk ma is szégyennel jár át,
s ott hagytuk, ott hagytuk a gaz töröknek kezén
szabadulni vágyó, jó Kanizsa várát.

Pedig vitézkedett osztrák, magyar, német,
hozták a hírt futárok és kémek –
fogytán az élelem, már a lovakat vágják,
azt eszik a védők, ámbár csöppet se gyávák,
hiába törtünk át a külső védvonalon,
s lőttük álgyuinkkal, hogy ne legyen nyugalom
az óvárost, s Strozzi gróf, átkelvén a mocsáron
meglepte a janicsár csapatot...

Mindig akadt utóvéd, rejtőzött tartalék,
és elhalt a küzdelem, csak újabb veszteség:
holtak, sebesültek, s meganyi szörnyű kár,
s volt, akit elnyelt a feneketlen mocsár...

Uram, ez volt a büntetésed, hogy a győzelmet
fegyvereinktől megtagadtad;
sok széthúzásért, káromlásért,
megannyi súlyos vétkeinkért.

Hiába volt sok véres attak,
bajtársaim szörnyű eleste,
ismét ő regnál, a pogány, a beste
és maradt kezükön jó Kanizsa vára.

Szaggattam hiába az oszmán birodalmat
ez év telén, magyar és horvát hadaimmal –
nem bírván hallgatni, a pórnép, mint jajgat,
kifosztása, dúlása végezt,
nem lelve sehol menedéket.

Végigvágott a horvát-magyar ostor
az oszmán üstökön, lófarkas zászlók
hevertek a vériszamos kövön.
S ujjongott a nép, templom és kolostor.

Láthatta Európa, a török legyőzhető,
de kell az összefogás, a képzett haderő,
s lángolt az eszéki híd, búsult a nagyvezér,
és vesztetre esküdött. Éreztem lelkében
a feneketlen dühöt, s összeszedvén maradék
erejét, mindent, ami csak magyarnak árt,
nyakunkra hozta negyvezeres hadát...
És amit nyertem korábban, most vesztettem tovább.

Végignézttem Új Zrínyi-vár elestét,
lángolt a palánk-sánc, soha keserűbb estét...
S Montecuccoli meg is magyarázta,
visszavonulni most – miért időszerűbb...
Ám ez az orcámra mégsem hozott derűt...
Szörnyen agyarkodik két ellenség reánk.
Egyik is, másik is, zavarba, bajba ránt.
De még mielőtt, akárki temetne,
dolgunk lesz bizonytal jövő kikeletre...

Ám a jószerencse ezúttal elhagyott,
itt már nem nyerhetek magamnak szép napot,
nyergelj szolgálom, megyünk kies Csáktornyára,
ahol áll még, vár még a Zrínyiek vára!
Elég volt belőled átkos hadakozás:
gyűrűköttem eleget, tegye ezt mostan más.
Szerelmes Zsófiám, vigasztal engemet,
leveszi majd rólam átizzadt ingemet,
pazar lakomával terítve az asztal,
csókkal, öleléssel hajnalig vigasztal.
Felkapom magasra két kis pulya kölykőm,
s félig írt versemet teljesre kiöltöm.
S üzent Páka is, a kursaneci erdész,
egy új vadkan tűnt fel, szörnyű bestia,
amelytől retteg a környék sok férfja.
No, állunk elébe a konda királyának,
ez legalább szemből, nem hátulról támad,
s oldalába kapja éles szablyám vasát,
s már jöhet is a vidám, ismerős társaság...
S ahány víg cimborá, kastélyunkban fér el,
tartunk vendégséget, dísznő pecsenyével.
S ha e vén agyaras végzetét elnyerte,
az jó szerencse is visszazáll fejemre.

Szabolcs Péter: Zrínyi Miklós
(Zrínyi Miklós Gimnázium – Zalaegerszeg)

Zágorec Csuka Judit

Csáktornyára vezető út

Zrínyi Miklós költő emlékére

Szomorú menet lehetett a kuršaneci erdőből
Csáktornyáig vezető haláltusás vergődésed,
míg véres fejed ott rázkódott a tartani igyekvő
Bethlen Miklós, ifjú erdélyi főúr ölében, a
nyomasztó csendet ritkán törte meg zaj, lassan
vonult a hintó a vakuló szürkületből a fekete éjszakába.
Vakvégzet? Kiszámíthatatlan vagy könyörtelen fátum?
Ó, sorstragédia! Orgyilkosok és vadállatok fergetege!
Lesben állt a halál, nem volt értelme keresgélni,
a novemberi zúzmarás erdőben rád talált, párbajt vívott
veled, Szent Ilona kolostora beleremegett, mégis három
sebet hagyott rajtad a magyar igazság. Reménységként
haltál meg abban a nagy vadon erdőben, kit kevés szem látott.
Európa mégis gyászolt. Ördögi körben forgott veled
a politika, mégis megragadtál egy maroknyi időt,
sorsodra hagyva a szálakat itt a Mura partján,
elképzeléseidért ma sem harcolnak, a történelem
más vizekre evezett, széthullunk, mi magyarok a
végeken, az idő csap arcul, s a határsávok,
golyózápor helyett az idegeneknek hódoló valóság.

Kabdebó Tamás

Zrínyi a csáktornyai várban

(dráma két felvonásban)

Dramatis personae

Zrínyi Miklós, a költő és hadvezér
Löbl Zsófia, a felesége
Löbl Johann, Zsófia unokabátyja
Zrínyi Péter, a költő öccse
Frangepán Katalin, Zrínyi Péter neje
Zrínyi Ilona, Péter leánya
Bethlen Miklós, az erdélyi kancellár fi
Vitnyédi István, luteránus a prédikátor
Zichy Pál, a kamaraelnök fia
Freiherr von Schweinsteiger, bécsi ügynök
Chevalier Gremonville, francia követ
Paka, vadász, szolga, mindenek

A szereplők lehetőleg korabeli ruhát viseljenek.

nota bene: A szöveg jó része régies helyesírást tartalmaz.

A dráma 55 percre írt szöveget tartalmaz, beleértve a táncidőt is.

Az előadás két felvonását egy 10 perces szünet választja el.

A Szigeti veszedelem betétjeit a Hölgykórus az Énekmondó Együttes által szerzett dallamra kántálja.

I. felvonás

(A színpad egy fogadóterem. Szemben egy turbán és szögön tarisznya lóg.

Mellette a falon, letakarva, egy vaddisznófő. Körülötte jobbról-balról fölakasztott fegyverek: puskák, pisztolyok, nyílpuskák, török.

A színpad bal sarkában egy szeglet, átlátszó tüllfüggöny mögött Zrínyi „író szobája”, vagyis egy szeglet íróasztallal, három székkal. A színpad üres.)

(Weber: Bűvös vadász c. operájának nyitánya szól, halkán. A színpadra berobban Paka, megtépett öltözékben.

Középen lerogy a szármolyra. Mellén egy gongot visel, ez lehet egy fém mellvért.)

Zrínyi: *(előléptet szegletéből, ingénél fogva felemeli Pakát)* Beszélj!

Paka *(jelzi, hogy nem tud beszélni)*

Zrínyi: Hát mi van, kivágták a nyelved?

Paka *(igent int)*

Zrínyi: A törökök persze. Mert ilyen a vasvári béke.

Paka *(ismét igent jelez)*

Zrínyi: Köprülü Mohamed táborában voltál, ahova küldtelek?

Paka (*megrázza a fejét*)

Zrínyi: Ali Ahmed táborában?

Paka (*megrázza a fejét*)

Zrínyi: Martalócok kaptak el?

Paka (*igenel*)

Zrínyi: És kivágták a nyelved, hogy ne mondhasd el, hol vannak és hányan vannak. Nemde?

Paka (*igent int*)

Zrínyi: De azért én azt csak megtudom tőled. A Dráva és a Mura között?

Paka (*megrázza a fejét*)

Zrínyi: A Dráva és a Száva között?

Paka (*igent int*)

Zrínyi: A Csezma folyótól nyugatra?

Paka (*igent int*)

Zrínyi: Értem. No, és hányan vannak, figyeld az ujjam: 1 ezren? (*fölmutatja mutatóujját*)

Paka (*kettőt üt a cintányérjára, mely hasára van kötve*)

Zrínyi: Tehát kétezren. No, ezt majd elintézzük. Te meg menj el, mosakodj meg, pihenj.

Paka (*a tarisznya elé húzza számolyát és távozik*)

Zrínyi: Talán nem kellett volna követségbe küldenem.

Paka (*elvonultában obszcén mozdulatot tesz, amit Zrínyi nem lát, a közönség igen*)

(*A színpad két oldaláról közelít két pap, Vitnyédi luteránus talárban, Johann Löbl reverendában.*)

Johann: Ön itt? (*egyszerre*)

Vitnyédi: Ön itt? (*egyszerre*)

Johann: Ha jól látom, Ön Vitnyédi István luteránus prédikátor, a hit embere.

Vitnyédi: Ne csúfolódjék. A hit a legfontosabb dolog az életben. Ezt most egy példabeszédben bizonyítani fogom. Egy anya méhében két ikergyermeket hord, egy hívőt és egy kételkedőt. A hívő azt mondja: testvérekem, készüljünk el a külső életre, arra, hogy a száunkkal eszünk, a lábunkkal megyünk. Lehetetlen, véli a kétkedő: étkezésre itt a köldökszinőr. Erre a hívő: a köldökszinőr egyszer elszakad és találkozni fogunk anyánkkal. Anya? Az hol van? – kérdi a kétkedő. A hívő így felel: Benne létezzünk és hidd el, igazi életünk születésünkkel kezdődik. Önök, pópista lelkészek a babonában hisznek, nem az anyai bibliában.

Johann: Mondhatta volna kedvesebben: úgy, hogy önök, katolikus papok. És, ami azt illeti, mi valamennyien hiszünk az Isten szavában. Egyébként én, az unokahúgomnak, Löbl Zsófiának, a ház úrnőjének vendége vagyok, Löbl Johann a nevem. És Önt ki küldte vagy hozta várkastélyunkhoz?

Vitnyédi: Az Úr szava.

Johann: Melyik úré? A ház uráé, Zala és Somogy megyei főispáné, horvát báné, egykori főkapitányé, vagy az ő öccse uráé, Zrínyi Péter kapitányé?

Vitnyédi: Van egy nagyobb, nemesebb, hatalmasabb úr náluknál is.

Johann: Hogyne. Ófelsége I. Lipót osztrák császár, magyar király.

Vitnyédi: Megadom, Lipót Európa egyik, a Habsburg Császárság jelenleg vitathatatlan uralkodója. Nagy császár, kis emberke, de nincs dolgom vele és nem is akarom látni. Lipót nem segíti honunkat, hanem sanyargatja. És én még tőle is hatalmasabb urat szolgállok.

Johann: Ezt már nem hiszem. Hisz sem XIV. Lajos, francia király, sem pedig a török padisah nem bír nagyobb uralommal Lipót császárnál. Habár jelenleg csupán Magyarhon egyharmada fölött uralkodik.

Vitnyédi: Bizony, bizony. De a három fölség közül egyik sem az én uram. Ők, ha lehet, egyenlők a földi téreken. Én azonban a Magasságos Úristenre gondoltam, kihez képest a földi királyok törpék.

Johann: Huh. Szóval az Egek Ura üzen Önnek, Vitnyédi István luteránus prédikátornak! Vajh a rezgőhan-

gú czitera avagy a lágyhangú fuvola, esetleg a harczi trombita hangján? Mivel az emberi nyelv szavával legutoljára, tudomásom szerint, csak Szent Fiához szólott a Teremtő, fönn a Tábor hegye fölött. Előzőleg pedig a Jordán folyó feletti felhőkbe burkolódzva.

Vitnyédi: Ne tréfáljon, tiszteletlen uram. Jól tudja, hogy az Isten a magamformához a lelkiösmeret hangján szól. Így szólított fel engem tehát, hogy visszaszerezsem Miklós és Péter urakat a luteránus igaz hitnek.

Johann: Miket beszél ön, nagytiszteletű uram? A Zrínyi fivérek sohasem voltak ágostai hitűek. A római katolikus vallásban éltek és élnek. Maga a szépreményű prímás, Pázmány Péter vette őket a keze alá, ifjú korukban. Ő nevelte mindkét Zrínyit.

Vitnyédi: Igen, ő vala aki eltérítette őket az igaz útról, rávezette őket a pápistaság bozótos ösvényére. A két fivér apja, a megboldogult Zrínyi György úr Luther igaz tanait követte ifjú korában.

Johann: Igen. De aztán visszatért ősei hitéhez, megtért a Szent Római Katolikus Anyaszentegyház kebelébe. A Zrínyiek katolikusok, a világ rendje ez. Katolikus volt a törökverő Szigeti Zrínyi Miklós, katolikus az ő fia, I. Zrínyi György, és immáron katolikusnak születtek és azok maradtak a jelenlegi Zrínyiek. Ez a ház katolikus marad mindörökre.

Vitnyédi: Mindörökre? Látom, Ön, tisztelendő úr, felcsapott jósnak. Cumeai, dodonai vagy kapitóliumi béljósnak? Tán az egyházatyák egyikének orákulumait veszi segedelmül. Ők, ugyebár, kizárólag az óhitű keresztényekkel társalognak. Ki az ön anyamestere, Iréneusz vagy Athanáziusz?

Johann: Ne gúnyolódjék nagytiszteletű úr. Az önök prófétája és atyamestere, Luther Márton, fölrúgta az egyházatyák tanításait a félremagyarázó bibliamánikusság érdekében. A hit, a hit, a hit! Igék magyarázat híján. Maguk úgy ülepen billentették a Biblia tanításait, miként Jakab apostolt, aki megmondta: a hit halott a jócselekedetek nélkül.

Vitnyédi: A hit készíti a jó cselekedeteket. Így kezdődik minden. Ha nem készíti, akkor halott a hit is, meg a jó cselekedetek is. Ám mi van a maguk oltáriszentségével? Hol mondja azt a szent könyv, hogy a kenyeret és a bort a pap át tudja változtatni, ugyanúgy, mint azt egyszeribe az utolsó vacsorán a Megváltó tette?

Johann: Miért, maguk azt is tagadják, hogy Isten jelen van kenyér és bor színében?

Vitnyédi: Az Isten mindenütt jelen van, mindig. Semmiféle átváltoztatás, semmi hókuszpókus.

Johann: Ez túrhetetlen beszéd! *(Megragadja vándorbotját és Vitnyédi fejére ütne, aki saját botjával kivédi a vágást. Szabályos vívás alakul ki, botokkal.)*

Vitnyédi: Ördögfattya pápista! Istenkáromló!

Johann: Szemenszedett eretnek. *(Vívna, kiabálnak)*

Zrínyi: *(előjön a szegletből, íróasztala mögül)* Mi van itt, kérem, kakasviadal vagy zsibvásár?! *(Lefegyverezi a két papot.)* Verekedjenek a török ellen, a csatateren. Püföljék a rusnya hitetlent. Nem pedig szétszabdalt országunk még hazánknak tudott sarkában egymást, azért, mert másképp imádják az Úrjézust. Ha már lenyugodtak, akkor pedig másolják le az én irataimat, a Mátyás királyról szólót és a *Vitéz hadnagyot*. *(szavalja)* „Seregök közt kik vattok hadnagyok, kerösztyény hitet az kik vallotok, Igyetökben nyerni ha akartok, hallgassátok azt és meg tanuljátok: ez nagy szükség vitéz hadnagyok, megtanulni, mint hadakozjatok”.

Löbl Zsófia: *(Belép. Kihoz szobájából és átad a két egyházfinak egy-egy iratot, kik ezután távoznak. A kezében lévő nagy szakajtó gesztenyét az asztalra helyezi.)*

Zrínyi: Zsófia, lelköm, ide hozzám!

Zsófia: Parancsolatjára, édes uram.

Zrínyi: Nem parancsolhatok én neked semmit. A háztartás az te birodalmad – tsupán kérhetek, tsupán kérdezhetek, tsupán...

Zsófia: Tsupán... Tudom én azt, édes gazdám. *(Odaszalad hozzá, átöleli. Megcsókolják egymást.)* Minden jól szolgál, minden rendben vagon itt, itthonunkban, hites uram. Kis tsemeténk, Ádám, növekszik és okoso-

dik, szépen gyarapodik. Két esztendő fiúcskánk immáron magyarul, horvátul és németül is gagyog.

Zrínyi: Remélem, csak a játék módján szolgál neki a nyelvi tudomány. Tudod, amikor a nyáron levittem őt az Ádriához feredni, egy rákocskát hozott nekem kézbe és azt mondta: *Papa, rák!* Nos, ez a mondat magyarul is, horvátul is ugyanaz.

Zsófia: Aztán hallottátok-e, jóuram, ottan a tengerparton az ádriai tengernek szirénáját?

Zrínyi: *(nevet)* Hallottuk. De már nem Viola kegyetlenségéről szólott, hanem Zsófia kedvességéről, készségéről.

Zsófia: Nocsak. Gyenge asszony vagyok én. Gesztenyesütő. Ha pedig megfőzöm, illata vetekszik a bükköny illatával.

Zrínyi: De nem a te bőrd illatával... Hasonlatosabbat tehozzád, ha sok földet, havasokat bejárnék, kívánatosabbat tehozzád soha nem találnék.

Zsófia: Ám most engedj dolgomra, szerelmetes jóuram. Majdannyi vendég leszen itten, mint török a behódolt magyar hazában. Sok. Csak jobb, nyájasabbak.

(Bejön Paka, vadászruhában, kétszer üt gongjára, mely Zrínyi Péterné, Frangepán Katalin és leánya, a 21 éves Zrínyi Ilona megérkezését jelzi. Mindketten tálat hoznak, az egyik mogyoróval van tele és mazsolával, a másik dióval. A tálakat az asztalra teszik. Zrínyi visszavonul szeglet szobájába, ott az íróasztalához ül. Az asszonyok a hosszú asztalhoz ülnek, üdvözlik, átölelik, megcsókolják egymást.)

Zsófia: Isten hozott benneteket, kedves sógorasszony és fénylő gyöngyöm, Ilona. Jól utaztatok?

Katalin: Eltekintve attól, hogy a hintó bal első kereke eltört és ki kellett cserélni, valamint, hogy martalócokat láttunk a láthatáron, utunk egyébiránt eseménytelen volt. Férjem megduplázott lovas csapata kísért bennünket, ez, gondolom, elriasztotta a hívatlan vámszedőket, erszénykutatókat.

Zsófia: És te, gyöngyöm, virágszálam, Ilonkám, unatkoztál-e az úton?

Ilona: Kedves nénémasszony, nem volt időm unatkozni. Édes mamám kezembe nyomott egy história könyvet, Tinódi Lantos Sebestyénnek *Egervárnak csoda nagy szerencsés viadaláról*. Ezt olvasgatám szaporán. Közben elképzeltem azt a lehetetlen helyzetet, hogy várúrnő vagyok és váramat ostromolják.

Zsófia: Kedveseim, foglaljatok helyet az asztalnál, és lássunk neki, mi hárman, az aggfák termésének hántásához.

Katalin: Nemde a szolgálak tennivalójára szorítasz, veled együtt mindhárunkat, lelke, sógorasszony. Az én családom, a Frangepánok, arról nevezetese, hogy a szolgálóknak és egyéb szegény sorsúaknak javakat juttatnak, nem pedig helyettük dolgoznak. *Frangepán* azt jelenti: *oszd a kenyeret*. Ősanyám Rómában megvendégelte Assisi Szent Ferencet és őtöle tanulta a jótékonykodást. Mindazonáltal a dió nemes termés. Gömbölyű, mint a földgolyó, rajta egy dudor: Magyarhon. Ha pedig kinyitod, a dióbélből Szent Ferenc arcma-sa tekint rád.

Zsófia: A cselédek mindannyian el vannak foglalva a vadászvacsora előkészítésével, kivéve ezt a jó vadászt *(Pakára mutat)*, aki ott ül a zsámolyon és gongjával jelenti be az érkezőket. *(Paka feláll, meghajol)* Ennek a szerencsétlennek nemrég, török fogságban kivágták a nyelvét, hogy ne tudjon beszámolni azokról a török erősségekről, amiket látott. Viszont a füle jó, mindent hall, mindent megért, engedelmeskedik.

Paka *(Két kezével széttárja füleit, ismét meghajol.)*

Zsófia: Más cselédek fűtik a kemencét, készítik a nyársat, hogy azon pörzsöljük az erdei disznót.

Katalin: Talán előbb el kéne löni azt az erdei disznót... Ne együnk előre a gyesznő bőrére. Ám az ivásra a mogyoró is biztat. Kiváló borkorcsolya.

Zsófia: Persze, persze. Nos, hát akkor a ludak. Hatnak metszették el a nyakát a ludaskása iránt.

Ilona: Sok lúd disznót győz és ha lúd, legyen kövér.

Katalin: Mondd, hát hogyan készítik el Csáktornyán az erdei disznót?

Zsófia: Az erdeinek szép husát vágjad fel elegendesleg, azt mosd meg erősen sós vízben, míg a husa fő, az levét

addig tegyed fel borban, hányj fekete czipót reá, hogy immár látod, hogy megfőtt az husa, vedd ki, szűrd el az levet róla, tőss hideg vizet reá és abból abáld ki, az édes husában hagyj meg három vagy négy konzokat, azt pirítsd meg az urad asztalára, ha mind megpiríthatod is, nem árt, azt rakjad szép tiszta fazékban, verd által az levét szitán, hányj mandolát reá, mazsolaszőlőt, almát, körtvét, mézeld, borsold, szekfüvezd meg, egy kicsény szint is adj neki sáfránnyal, ezt ugyan valóban megfőzzed az szerszámmal együtt, és minden szerszámát megadjad; add fel.

Katalin: Bon appetito! mondja erre a velencei talján. Idestova hozzájuk készülök egy kereskedelmi ügyben és kitanulni a diplomáciai szándékokat. Hovatovább én is tanultam, múltkori vizitemkor egy fáintos talján receptet, mely rögvest jóuram, Péter kedvenc étele lett.

Zsófia: Mondjad sógorasszony, hamar, frissen. Te penig Paka, isprinc, szerezzél papirost és lúdtollat az uramtól és írd le a receptet.

Paka (*el, s Zrínyi irodájából hoz lúdtollat, papirost és kalamárist. Letérdel és a számolty használva alátétnek, írja a receptet.*)

Katalin: *Stekka circolare con tagliatelle*, magyarul *sniclis tészta*. Szép marha felsál szeleteket jól kiversz, megtöltöd ezeket a következőkkel: tejbe beáztatott zsemlet jól kinyomsz, belekeverve apróra vágott petrezselymet, tikmonyt, sót, borsot izlés szerint, hogy olyan legyen mint a csirke töltelék, aztán meg kaprot bele; híg ne legyen. Ezzel megtöltöd a felsál szeleteket, öszve sodrod gömbölyűre, cernával átkötöd. Lábasba karikára vágott hagymát tégy disznózsírba, és néhány szelet sárgarépát. Vigyázva, lassan dinszteld, rajta a felsál szeletekkel, mindig csak kevés vizet öntvén utána. Ha a göngyölegek megpuhultak, leoldod a cernát, felszeleteled a húst karikára, de benne hagyod a szaftban – félre húzva kis lángra. Gyúrd jó tojásos metéltet, kifőzd külön és a sniclis karikákra tedd, jól öszvekeverd – azért annyi zsíron párold a felsált, hogy a tészta is szaftos legyen. Aztán tűzálló cserépben 8-10 percig a sütőben süsd.

Ilona: Eszerint hát akkor rajtam a sor, egy szerény, de teljes háromfogásos ebéd receptjével, melyet jövő Péter-Pálkor főzők-sütők-irányítók édes jóapám neve napján.

1. Bor-Leves. Tölts egy fazékba egy jó iccze bort, fél messzely vizet, czukrot a' mennyi tetszik, szerecsen dió virágot, és egy darab fa héjjat; ezeket eggyütt főzd meg jól, ekkor sodorj el habzó fával egy fazékban hat tojás székít, és tölts reá egy fél messzely forró téjfelt, a' többit is mind belé, s keverd fel igazán. Továbbá mivel apám sosem rossz, hanem jómájú, kijár néki a

2. Pulyka máj téjfelben. Az egész pulyka májjat sózd meg, olvasz vaját, tedd bele a' májjat, szerecseny dióvirágot, szekfüvet, bort, téjfelt hozzá, és zsemle morzsát, főzd meg, mikor meg főtt, tölts levecskét reá, és vess czitromhajakat belé, és a' májjal eggyütt igen csendesen főzd meg. Ez az ebédke megelőzi ugye a bankettes estebédet, melyet anyám készített. Az enyém így végződne.

3. Szerecseny dió tortáta. Egy font mandolát tisztíts és apróra vágj meg, adj hozzá egy font szitált czukrot, 4 lat fa héjjat, 2 lat szerecsen diót reszelj meg, 2 egész tojást, és annyi sárgáját, hogy tésztává gyúrhasd, és síkárólhasd, tedd ostyára, egy éjjel szárítsd meg, más nap süsd meg csendesen, felyül több tüzet mint alól.

Paka (*Kongat. Zichy Pál érkezik, a három hölgyhöz közelít, akik felállnak. Zichy megemeli süvegét, meghajol és külön-külön kezet csókol Katalinnak, Zsófiának, Ilonának.*)

Zichy: Zichy Pál vagyok, szolgálatukra, hölgyeim. E ház ura, Zrínyi Miklós gróf volt kegyes meghívni engem a holnap vadászatra, továbbá valamelyes instructióra a törökkel való hadakozás miá.

Zsófia: Amott, az író szobájában megtalálja jó uramat, ifiúr. Már várja önt.

Zichy: Köszönöm az eligazítást, de elébb még átadnám a hölgyeknek kücsük ajándékomat, melyet iszákomb rejteget. (*Leoldja válláról az iszákot és elövesz abból, egyenként, egy zöld fejkendő, egy fehér csipkés vállgallért és egy gyöngyfűzért.*) Ezt a bohémiai fejkendőt önnek hoztam, asszonyom, hogy övezze azt az asszonyfőt melyben a legtöbb tudomány lakik: ékesbeszéd magyar, német horvát, latin és talján nyelven és a kiolvasott könyvek bölcsessége. (*Katalin kapja a fejkendőt.*)

Katalin: Lenyűgöz kedvessége és ékesbeszéde, ifiuram. Bár igyekszem előre haladni a történettudományban, a Thuróczi-krónika sok fejezetét valóban már magamévá tettem, viszont a *Respublica et Status Regni Hungariae* című Elsevir kiadványnak tsupán az elején tartok.

Zichy: (*Zsófiának*) Ez a csipkegallér, melyet Brüsszelben vertek ügyes kezű nők, övezze a ház úrnőjének hattýú nyakát.

Zsófia: Ünnepeken, kedves Zichy. Nem konyhára készülődés idején. De tudja akármilyen impresziózus a könyvbéli tudomány a leánynak, meg kell tanulnia főzni is, hogy nagyobb kedvet találjon mind leánykorában szüleinél, mind házassága után szerelmes uránál. És ebben jó vagyok.

Zichy: (*átadja a gyöngysort Ilonának*) Volt a mesében egy leány: Tündér Ilonának hívták. Ő sem érdemelte volna meg e gyöngyöt jobban, mint Ön, Zrínyi Ilona.

Ilona: Káprázatos a kedvessége, uram. De vajjon elfogadhatom-e eme páratlan ajándékot Öntől, egy csaknem ismeretlen nemesúrtól, mikoris én, hovatovább egy Rákóczival, a Felvidék nagyurával leszek eljegyezve?

Zichy: Nem tudhatják azt ama gyöngyhalászok, mikor ű hálójuk az Ádriába meríték, s kihalászák azt gazdag szép prédával az meglett gyöngyökkel, hogy kinek rejtezhessen megannyi gyöngy a kebelében. Szép kisasszony, amíg hó-kezet hitgyűrű nem ékesíti addig, ha ezt elfogadja, az annak az ajándékozóját tüstént lelkesíti.

Zrínyi: (*előjön írószobájából, kitárja két karját, nyújtja jobbját*) Isten hozott minálunk, szépöcsém, Zichy Pál. Vártalak. Mi hírt hozol, otthonodból?

Zichy: Jó atyámnak, a kamara elnöknek szíves kívánságát: hogy jó erőben, egészségben találjam Önt és háza népét. De hát van rosszabb hírem is. Itt vagyon számunkra a vasvári állítólagos béke. A török-magyar harc oklevéllel való lepecsétölt beszüntetése. Mindazonáltal egy muzulmán martalóc csapat megtámadta zsámbéki erősségünket, és ha az ormon elhelyezett négy ágyúnk nem lett volna megtöltve és rájuk sűtve, a martalócok betörték és kiraboltak volna bennünket, mert elég fegyveresünk nem volt kéznél.

Zrínyi: Tisztában vagyok ezekkel a dolgokkal, édes fiam. Az úgynevezett béke az csak a nagy csapatokra, a basák seregeire vonatkozik. A defterdárok nyúzzák a hódoltság népét. A rablócsapatok betörnek a mi maradék királyi földünkre is, és ha őrizetlenül találják, akkor elrabolják és háremekbe tuszkolják lányainkat. A fiúkat ugyanígy, de azokból janicsárokat nevelnek. A béke csupán egy itt-ott vérfoltos lepedő, amivel beborítják az országot. Rossz ez, de nem a legrosszabb.

Zichy: Hogyan, nagyuram?

Zrínyi: Példabeszéd: egy nemes urat vitt az ördög a hátán a pokolba. Azt mondja neki bámuló szomszédja: szánom kendet, mert akit az ördög visz a hátán, annak már rosszabb nem lehet. Nem-é? – feleli a nemesúr. Így legalább amíg visznek, kényelmesen vagyok. De képzelje el, kend, mennyivel rosszabb lenne nekem, hogy ha nekem kellene az ördögöt vinni a hátamon. (*Nevet*) Tehát a megkötött béke rossz, de az elvesztett háború még rosszabb.

Zichy: De hát hogyan és miként tovább, mi járatban legyünk, főméltóságú uram? A jövendő mit hozand?

Zrínyi: (*az ifjú vállára teszi a kezét*) Szólíts engem egyszerűen Miklós bátyádnak. Én megírtam, részleteztem a *Török áfium ellen való orvosságot*. Jer be írószobámba, ragadj tollat és árkust, a főbb tételket lediktálom néked. (*bemennek a szegletbe, Zichy tollat, papirozt ragad, írni kezd*)

Zrínyi: Csúfsága lettünk a nemzeteknek és magunknak, ellenségünknek pedig, valahonnan jön reánk, prédájává. Miért? A vitézségnek disciplinája meg nem tartásáért, a részegségért, a tunyaságért, az egymás gyűlöléséért, és ezer ilyen vétünkért. Két kúrát ajánlok a török kiűzésére: örökös ármádiát, vagyis magyarokból és horvátokból álló állandó hadsereget – melyhez akár 20 000 katonával tudok én járulni. Körmös kézzel kell irányítani a háborút. Másodsorban pedig, vagy ha úgy tetszik, elsősorban: az országnak belső reformra van szüksége, a vallási viszályt ki kell küszöbölni és az egész ország minden rétegét meg kell adóztatni, a nemest is.

(Paka gongja bejelenti Bethlen Miklós érkezését. Magasra emeli Bethlen süvegét, aztán visszaadja neki. Zrínyi elébe megy Bethlennek, átöleli, maga elé tessékeli, leülteti az író szobába. Bethlen és Zichy kezét fognak.)

Zichy: Csak nem háztűznézőbe jöttél, barátom, Bethlen Miklós?

Bethlen: Tisztelegni jöttem az ország harmadik méltóságának házához. Ez a csáktornyai vár kétszer akkora, mint a mi keresdi kastélyunk.

Zichy: Mert ti, erdélyiek, csak addig nyújtózkodhattok, ameddig a török engedi.

Zrínyi: Öcsémuram, druszám, Bethlen Miklós, előljáróban tudni szeretném tőled Erdély állapotját. Számolj be nekem szaporán, egybe elegyítve a közelmúlt éveit a jelennel.

Bethlen: Nagyuram, domine Miklós bán! Szíves engedelmevel, onnan kezdeném, amikor Ön, itt Csáktornyán II. Rákóczi György követeit jó szívvel fogadta...

Zrínyi: Így igaz. Ez majd tíz esztendővel ezelőtt, 1655 januárjában történt. Azt reméltem akkor, hogy Rákóczi leend az, aki két malomkő között őrlődő országunk erejét összevonja, s mint szövetséges a török ellen vonul.

Bethlen: Nemes elgondolását az az inspiráció is vezérelhette, hogy ha a Habsburgok űznék ki a törököt országunkból, akkor ők tapodnák el nemzetünket és százados rabságba vetnék azt.

Zrínyi: A veszélyt érzem, de a katasztrófa nem föltétlenül következne be, öcsémuram. Mert ha egy föderáció jönne létre a török kizavarására, akkor mi, magunk is a sarkunkra állhatnánk. Nézzed csak a térképet: *(a szeglet fölött a három részre szakadt haza térképe lóg)* vékonyan vagyunk, de általunk a török birtok körül van kerítve, ha Erdélyre is számíthatunk. De folytasd, kérlek.

Bethlen: *(elővesz iszákjából egy háromszögletű cipőt)* Ezt önnek hoztam, nagyuram, Erdélyországból. Édesanyám sütötte, édesapám küldötte, általam.

Zrínyi: *(átveszi a kenyeret)* Az édesapja, Bethlen erdélyi kancellár. *(Megtapogatja a kenyeret)* Node ez a cipő megkeményedett a hosszú úton, az iszákodban, szépöcsém.

Bethlen: Talán ne is a keménységével legyen dolgunk, hanem a kenyér formájával.

Zrínyi: Igen, igen. Hát háromszögletű. És masolák vannak a tetején.

Bethlen: Azok a masolák a városaink, nagyuram. Kolozsvár, Nagyszeben, Segesvár, Brassó...

Zrínyi: Hohó! Értem már. Ez a cipő Erdély. *(forgatja)* De lám, egy papirus vagyon elrejtve a kenyér közepében. *(kihúzza onnan)*

Bethlen: Édesapám levele önnek.

Zrínyi: *(olvassa)* Őrizkedj a disznótól! Szent Imre királyfit erdei disznó emésztette el. De lehet, hogy azt a német császárság öröklését féltők küldték reá. *(Zrínyi elgondolkozik)* Folytassad a Rákócziról szóló beszámolód, Miklós.

Bethlen: Rákóczi nem a török ellen indult seregével, hanem csatlakozott X. Károly svéd király seregéhez, aki megtámadta volt Lengyelhont.

Zrínyi: Mert Báthori István erdélybeli lengyel király példáján fölbuzdulva meg akarta szerezni a lengyel koronát. Elfoglalta Varsót, de közben, szövetségeseit, a svédek a dánok megtámadták, Rákóczit a svédek cserbenhagyták. Hasonlatos ez a mi Mátyás királyunk akciójához: ő elfoglalta Bécset, hogy Ausztriával megerősítve mehessen a törökre. Ám ki tudja, törbe is ejthették.

Bethlen: De hát Rákóczi sem járt sikerrel. A török szultán a fejére küldte a tatárokat.

Zrínyi: Bűn és büntetés. A rossz irányú hadakozás büntetése.

Bethlen: Nagyuram, mindazonáltal meg kell adni, hogy Rákóczi személyes vitézsége példa nélkül áll. Egymaga levágott a csatában 17 tatárt.

Zrínyi: És magára maradt. Hazaszökött, cserbenhagyva seregét.

Bethlen: A Porta megelégette fejedelemségét, lemondatta, helyébe Rhédey Ferencet választotta. Ám Rákóczi 1658-ban ismét fejedelommé tette magát. Ezért aztán Köprülü Mohamed rátámadt Erdélyre és Barcsay

Ákost ültette a fejedelmi székbe. Rákóczi elűzte Barcsayt és harmadszor is fejedelem lett.

Zrínyi: Három a magyar igazság, de elmaradt a ráadás. A török basa a szászfenesi csatában legyőzte Rákóczit, őt magát is megsebesítették, sebébe belehalt. Ennek 4 éve. A legutóbbi erdélyi események homályosak előttem, mert a magam csatáival, utánpótlásaival, szövetségesek keresésével törődtem. Egyébként nagy hideg idők álltak be. A flórenci tudós, Vincenzo Viviani hiányolta a napfoltok megjelenését. Tán éppen ezeknek a hiánya miá hűl földünk. Kemény páncél takarta tavaly a Dunát, Drávát, Szávát...

Bethlen: És minálunk a Szamost, Marost. Édesapám is a napot okolja. Ő ugye immáron Apafi kancellárja, de elviselte Barcsay bábfejedelmet, aztán Kemény Jánost, kit a székelyek választottak helyébe. Keménynek németbarát híre lőn, a törökök újabb ármádiát küldtek ellene. Montecuccoli császári olasz hadvezér megsegitette Keményt, aki a harcban elveszett. Aztán jött Apafi Mihály.

Zrínyi: Hát igen. Montecuccoli Kolozsvárig nyomult, aztán otthagya Erdélyt, mint Szent Pál az oláhokat. És azt merészelte mondani, hogy kudarcának mi, magyarok voltunk okai.

Bethlen: De Miklós bátyám az orrára koppintott, nemde?

Zrínyi: Mondd-te-kukurikú! Még néhány orrintás, baklövés, majd ki nem használt győzelem. *(Zrínyi övéből kihúzza törét és levágja a térképet a falról.)*

(Gong. Paka megjelenik, mellén a gongra üt. Paka bort is hoz és kupákat, az asztalra teszi azokat.)

Zrínyi: Ki érkezett?

Paka *(magasra emeli Zrínyi Péter fővegét)*

(Zrínyi, Zichy, Bethlen előrejönnek, Zrínyi átöleli Péter öccsét.)

Péter: Ave, bátyámuram, szóm van veled.

Zrínyi *(Bethlenre és Zichyre néz)*

Péter: Bethlen Miklós a mi árkánumaink őrzője, előtte nyugodtan szólhatsz. Zichyt kevésbé ösmerem.

Zrínyi: Ő viszont az én belügyeim őrzője. Jóbarát. Tehát mondd!

Zsófia: *(közben felkel az asztaltól és hozzájuk sodródik)* Péter kedves sógor, mielőtt folytatná, kóstolja meg kelméd a dióbélét és a kihántott mogyorót, masolával. A gesztenyét meg rögvést sütjük. A masolát, mármint a zsugorított szőlőt Szicíliaából hozták velencei hajók, mik fel-alá járnak Itália partjain.

(A férfiak mind az asztalhoz járulnak és csemegéznek. Isznak. Ilona egy kis tálkára minden étékből rakodik és körbe kínálja az ennivalókat.)

Péter: *(evés közben)* Miklós, mit szólsz a vasvári békéhez?

Zrínyi: *(látványosan kiköpi a szájában lévő csemegét, majd rátapos)* Szégyenteljes. Bár az a furmányos Mondd-te-kukurikú ezúttal elporolta a törököt. Főleg azért tehetted, mert a török hadvezér, Köprülü Bécs városát vette célba, s azért vesztett Szentgotthárdnál, mert a szövetséges haderőkkel találta szemben magát. A béke azonban szégyenteljes. Ahelyett, hogy hazánkat felszabadítanák, ők készüléneek megszüntetni a török kiűzésére szánt háborút és végleg lemondanak Erdélyről. *(Belerűg Paka zsámolyába)*

Péter: Nem gondolnád, hogy ezen túl már *nem* a legyengült, a koncokat marcangoló török lenne az ádáz ellenségünk?

Zrínyi: Értem, mire célzol. Én az év elején Bécsben kihallgatást kértem Lipót császártól...

Péter: *(közbeszúrja)* Csúf, undok törpe. Fölvonuláson láttam. Akkora álla van, mint egy cipő. És púpos, mint egy teve.

Zrínyi: Szóval nem jutottam a császár és király elébe. Ennek okáért panaszos levelet írtam. *(Bethlenhez)* Miklós fiam, vedd le írószobám polcáról a második könyvet és olvasd föl annak első passzusát.

Bethlen: *(olvas)* „Amit én az udvartól kaptam, az bizony szép segítség. Elvették váramat, Új Zerinvárt, elpusztították Muraközt, elűzték a jobbágyokat.”

Péter: Tehát az udvarban, a császár és királyban és hadaiban nem lehet ezen túl bízni – minthogy eddig sem lehetett.

Zrínyi: Abban nem, hogy ő maguk, a császáriak, önmaguk erejéből megtisztítják az országot. De ha mi, a mi magyar katonáinkkal, saját nemzetünk adózásával fölállítunk egy nemzeti hadsereget, akkor a kettő szövetsége, a Habsburg hadak és mi magunk, no meg esetleg a lengyelek...

Péter: Álmokat kergetsz. Bécset csak a saját biztonsága érdekli. De itt vannak a franciák, a Napkirály diplomatái és seregei. Ők nem engednék, hogy Bécs kivívja magának az európai hegemoniát. Ellenségünk ellenségei a mi barátaink. Nézd! *(Lehúz az ujjáról egy gyűrűt és fölmutatja)* Tudod-é, mi ez?

Zrínyi: *(átveszi a gyűrűt, megvizsgálja)* Aranygyűrű, kígyófejjel.

Péter: Igen. A török Ahmed bég gyűrűje. Gazdáját tavaly a vízvári csatában elfogtam, majd idén, Taróczy Balázssal, török fogságban raboskodó hadnagyommal kicseréltem. Ezt a kígyófejes gyűrűt Ahmed bég hűséggyűrű gyanánt húzta fel ujjamra. A Habsburg nem veri ki a törököt. A muzulmánok nem mennek ki maguktól, ergo, Magyarhont egyesíteni kell Erdéllyel, a padisah védelme alatt. *(Leemeli a falon függő turbánt és Zrínyi Miklós fejére teszi. Az lekapja, levágja s mint egy labdába, nagyot rúg bele. Paka visszateszi a turbánt a szögre.)*

Zrínyi: Agyadra ment a keserűség. Elborította elmédet. Igen, üllő vagyunk két kalapács alatt. A segítségnek ideplántált császári katonaság csaknem oly kártevő, mint a török rablóbandák, de miért áldozta föl szigetvári Zrínyi Miklós az életét? Nemde felajánlotta neki is Szulimán szultán a békés behódolást? Péter, a töröknek hinni nem lehet. A Koránban is olvashatod, hogy a gyauroknak, tehát nekünk keresztényeknek adott szó nem kötelezi őket annak betartására. Küldd vissza a bégnek a gyűrűt *(visszaadja)*. Igenis, szövetségre van szükség, de nem velük, hanem ellenük, hogy kiséprűzhessük őket. Katonák kellene: német, francia, olasz, horvát és főleg magyar katonák. Idenézz! *(Zrínyi előveszi nyakába akasztott óráját. Rámutat.)* Péter, lásd, itt ez az óra. Tehát ütött a cselekvés órája. Mert ez a hódoltság, ez sem tart örökké, 125 év alatt sem lettünk törökké!

(Gong)

Zrínyi: Ki érkezett?

Paka *(magasra emeli Gremonville lovag fővegét)*

Gremonville *(belép, átveszi a süveget, ezzel meghajol)*

Zrínyi: Salve, Monsieur Gremonville. Hivatalos útban jár? Kedvező szél hozza mihozzánk?

Gremonville: Tisztelgő látogatás a tisztem, nagyuram. Bizonyára emlékszik arra, hogy az év elején a szövetséges csapatok táborában találkoztunk. Mi több, koccintottunk is egymás egészségére.

Zrínyi: Jól emlékszem. És arra is, hogy őfelsége XIV. Lajos ötezer katonája milyen vitézül harcolt a csatában. Győztünk. A Szövetség diadalmaskodott.

Péter: Nemkülönben tudomásod van arról is, Miklós, ugye, hogy a Napkirály, korábban anyagilag is támogatta az erdélyi hadak Habsburg ellenes hadjáratát?!

Gremonville: Uraim, uraim, én nem a francia udvar megbízásából járok itt. Az Ön felesége *(Péterre mutat)* tudomásomra juttatta, hogy *vigasság* készül Zrínyi Miklós udvarában, itt Csáktornyan. Én, mint francia, jó ételeknek nagy barátja, a muzsikának és a táncnak kedvelője vagyok. Na persze, kedvemre való, ha közben öreg szót kovácsolhatok.

(Gong. Paka kimegy és bejön egy hegedűvel, amit fölmutat. Megszólal a zene. A Zrínyi-szobaszeglet átlátszó függönye szétnyílik és egységes lesz a színpad. Ennek túlsó felén feláll az asztaltól a három hölgy: Zsófia, Katalin, Ilona. Zichy Pál fölkéri Ilonát, Gremonville Katalint, Zrínyi Zsófiát. Táncolnak, mosolyognak, nevetgélnek. Egy-két kör után Péter lekéri Katalint Gremonville-től. Pár perc elmúltával gong.)

Paka *(fölmutatja Freiherr von Schweinsteiger kócsagtollas süvegét)*

Zrínyi: *(leáll, Schweinsteigerhez lép, kölcsönösen meghajolnak.)* Nem várt látogatás! Mi szél hozta önt, udvari tanácsos, von Schweinsteiger báró, szerény lakomban?

Schweinsteiger: Csak ne szerénykedjék méltóságod. Ez a csáktornyai várkastély az erősségnek és a kényelemnek sajátos magyar-horvát ötvözete. Bázis, ahonnan röptére indul a sarkantyú.

Zrínyi: Tehát jöttének célja?

Schweinsteiger: A vadászat, jó uram. Grazban jártam a minap, hol egyik vendégétől értesültem, hogy vigasságra és vadászatra készülődnek. Az udvari tanács is készítetett arra, hogy ezen – szíves utólagos engedelmével – részt vegyek. Stájerországban engem tartanak a legjobb lövőnek. Legjobb tudomásom szerint a szomszédos kursaneci erdőben elszaporodtak az erdei disznók. Szíves engedelmével beállnék a vadászok közé a disznókat ritkítani.

Zrínyi: Lám, lám, a helybeli horvát-magyar disznók híre Stájerországig is eljutott.

Schweinsteiger: Igen, igen, eljutott. Cselekvésre ingerlően.

Zrínyi: No nézzük, tisztelt Freiherr. *(A fegyverfalról leemel egy íjpuskát és tegez, hozzávaló nyílvevesszőkkel.)* Próbálja ki uram, a tudományát.

Schweinsteiger: *(átveszi az eszközöket és a letakart disznófőbe lő, majd Gremonville-hez fordul)* Ön is a vadászatra jött, chevalier?

Gremonville: Kedves báró, engem főképp a vigasság érdekel. A vadászat előtt, majd azt követően. Hisz oly sok lövés eldurant már, részint Erdélyben, részint a török ellen, hogy ideje lenne már egy kis felüdülésnek, melyet a lakomák, italozások, a fehérnépnek szánt udvarló beszédek nyújtának. Elég volt már a hadakozásból, vérontásból, s a nyúzókából, kik sok szörnyű dolgot műveltek.

Péter: Vadászat, vigasság, hölgytársaság, mind kívánatos, szívhez szóló dolgok, de legfőképpen a szabadság az. Uram, ott vannak a kupák az asztalon, koccintsanak, igyanak, mint illik, a magyar szabadságra. *(A társaság minden tagja – Pakát kivéve – az asztalhoz lép, koccintanak a Vivat libertas szólammal.)*

Zrínyi: Áldott magyar nemzet kevés maradékja, régen Európának ki valék csillagja, avagy az világnak tükör s zászlója, az jó tisztességes hívek kívánója, szolgálatom néked örökké kívánom.

FÜGGÖNY

II. felvonás

Zsófia: *(egy kétpados piciny kápolnában letérdepelve imádkozik a kereszt előtt)* Édes Jézusom, üdvözítőm, borzadályos álmom volt az éjjel, reá riadtam pirkadatkor. Bő, bibliai vízáradat lepte el a csáktornyai várkastélyt, az árkok vize földuzzadt, a falak ormáig emelkedett. Mi tsolnakokban próbáltunk menekedni a kursanikai erdő felé, de azok törékenyek valának és a dühödt hullámok felboríták mindünket. Én egy úszó gerendába kapaszkodva mentettem árva életemet, kicsiny fiacskámnak, Ádámnak tömlő vala a derekán, ő tehát lebegett a vizeken, de hitese uram, Miklós bán, pánzcélba volt öltözve és bár egyébként nem volt híjjával az úzás mesterségének, most ezen vízözönben alámerült. Sírhatnékomban csak akkor vigasztalódtam, amikor láttam, hogy hitese uram fölébredésemkor mellettem vala a hitvesi ágyban és békésen szuszogott. Édes Megváltóm, Kegyes Jézusom, buzgalommal vigyázd Zrínyi Miklós drága életét.

Johann: *(Közelít, megérinti az imádkozó vállát, az fölül, ő mellé helyezkedik a padra.)* Zsófia, szép hűgom, bár dicsérendő a reggeli imádság, nemcsak az áhítat, hanem valami más rajzolja orcádra az esedező kétségbeesést.

Zsófia: Édes bátyám, kegyetlen rosszat álmodtam. Kísértetieset. Az uram, Zrínyi Miklós odaveszett.

Johann: Az álmokat néha az Isten küldi, figyelmeztetésül, néha a démonok, ijesztésül, hogy megfélemlítsenek bennünket. Mivel nem tudjuk, melyik melyik, hinni bennük balgaság. Hűgomasszony, hálás lennék, ha a helybeli plébános helyett, aki, úgy tudom, gyengélkedik, a vasárnapi misét a csáktornyai templomban én celebrálhatnám. Tudomásom szerint az udvar népének dandárja hithű római katolikus.

Zsófia: Ügyszólván mindenki, Vitnyédi uramtól és a féltucatnyi, szolgálatban lévő török fogolytól elte-

kintve, minden egyes buzgó lélek Krisztus-hívő. Milyen szentbeszédre készülsz, édes bátyám?

Johann: Elmondanám, a tőlem telhető retorikával, hogy, per primo, minden hitbéli eltérülés, szétszakadás, maradék keresztényi erőink csökkenéséhez vezet, majd, per secundo, rávezetném a híveket arra a gondolatra, hogy a vasvári békében bízni nem lehet, azt a török tsupán erőgyűjtésre fogja használni.

Zichy: *(Megérkezik és engedelmmükkel leül velük szemben.)* Helyes a bőgés oroszlán, azaz jól szólt tisztelendő úr. A török most, semmi kétség, öszveszedi magát. Gyanítom, hogy a muzulmán titokban készül Bécs újabb ostromára. Nem maradhatunk mi sem tétlenek. Valamikor, a néhai Lajos király haláláig a mohácsi csatamezőn, egy teljes ország valánk, a térképen egy nagy karéj kenyér rajza. Aztán a szélekre, a végekre szorított a török, a valóságban már mastan tsupán kenyérhaj ország vagyunk. De ha öszvefogunk, ha maradékaink öszvetartanak...

Schweinsteiger: *(megérkezik, helyet kér)* Öszvetartanak és öszvefűzik magokat a birodalommal. Mintha ehhez a ház urának, Zrínyi Miklósnak nem lenne teljes kedve. Ő önállóskodik.

Zichy: Ne mondjon ilyet, tanácsos uram. Zrínyi Miklós törökverésre, ország-rész-visszaszerzésre tette fel az életét.

Schweinsteiger: Hm. Hm. Tegnap, késő este fölkértem őt a császári, királyi, birodalmi hűségesküjének megerősítésére.

Zsófia: És mit felelt az én uram?

Schweinsteiger: Azt felelte, hogy ez főkapitányi visszahelyezésének egyenes záloga. Féltekeny Montecuccolira.

Zichy: Zrínyi bán jól tudja, hogy a Habsburg katonaság és a birodalmi erőforrások nélkül nem sikerülhet Magyarhon fölszabadítása.

Schweinsteiger: Viszont Zrínyi húszezer katonája és támadást megállító képessége nélkül még egy újabb török bécsi ostrom sikere is elképzelhető. Persze, ez a horvát sarok önmagában is ellenállóképes, és ha minden kötél szakad, Zrínyi sem pótolhatatlan.

Zichy: *(dühösen)* Ilyet nem mondhat egy kamarás. Pláne, akit disznófőnek hívnak. Én a kamaraelnök fia vagyok és határozottan visszautasítom a Zrínyi Miklós elleni beszédet. Ő a nélkülözhetetlen horvát bán és a legnagyobb magyar hazafi.

(Zichy, Zsófia, Johann és Schweinsteiger el. Az egyébként üres színpadon csak Paka ül, középpütt, számolyán. Egy talpig fekete köpenybe öltözött kámzsás és álarcos alak lopakodik be. Köpenyéből pénzes zacskót vesz elő és a falra akasztott tarisznyába teszi, majd eloson. Paka tanúja ennek a jelenetnek. A tarisznyához megy, kiveszi a pénzes zacskót, ruházatába rejti, majd visszaül a számolyra. A kápolna mögött megjelenik Schweinsteiger, ott elbújik, hallgatódzik. A kápolna melletti fa tövében ül le Bethlen Miklós és az érkező Vitnyédi István. Az utóbbi a Bibliát forgatja kezében.)

Vitnyédi: Remélem, öcsémuram, minden este, lefekvés előtt olvas a szent könyvből egy passzust.

Bethlen: Ha nincs szorgos írni valóm vagy hivatalos okmányokat tanulmányoznom nem kell, bizony elmélyedek a Szentírásban.

Vitnyédi: Ez a serénység és egyszerűség különböztet meg bennünket a pápistáktól, azoknak ceremóniás módjaitól, noha az eredendő bűn bennünk is motoz.

Bethlen: Csakhogy az az alma, amit az ősszülők megettek, felettébb szimbolikus volt.

Vitnyédi: *(megdöbben)* Hogy értsem ezt?

Bethlen: Úgy, hogy az eredendő bűn nem más, mint az emberi önzés. Ennek erejét kell gyöngíteni a keresztséggel.

Vitnyédi: Attól tartok, ifjú uram, hogy a külföldi tudományok, az ott tapasztalt tekervényes hitágazatok megmételtyezték az ön ítéletét.

Bethlen: Én pedig attól tartok, nagytiszteletű uram, hogy gyermekem magyarázatokat ad Ön a Biblia szimbolikus sorainak.

Vitnyédi: Például?

Bethlen: Mondja meg nekem, halálos bűn-e a vérfertőzés?

Vitnyédi: Bizonyára az. Nem kétséges.

Bethlen: Hát akkor hogy lehet az, hogy Isten Ádám és Éva fiait és leányait szükségszerűen a vérfertőzés bűnébe mártotta. Hisz így csakis a báty-húg kapcsolatokból szaporodhatott az emberi faj.

Vitnyédi: Hallatlan dolgokat mond. Az ősidőkben más törvények jártak.

Bethlen: Ha igen, akkor ezeket a más törvényeket ki nem nyilatkoztatja a Biblia. Véljük inkább azt, szerintem, hogy az első emberpár tsupán úgy volt első, hogy ők értették meg, helyel-közzel Isten szavait elsőnek. Ugyanekkor más emberszabású lények is léteztek és ősszülőink gyermekei velük párosodtak. Így tehát a vérfertőzés kiküszöbölődött.

(Péter és Katalin érkeznek, csatlakoznak Vitnyédihez és Bethlenhez.)

Péter: Nos, miről folyik az etyepetye, a törökkel való tervekről?

Bethlen: Az a bizonyos gyűrűt adó Ali Ahmed bég könnyen feltalálható-e és lenne-é szavának huzatja Köprülü fővezérnél?

Katalin: Van egy másik vonalunk is, Galatti szenátornál, ki a Serenissima, a velencei tanács tagja. Hozzá készülök, mert levelében megígérte, hogy a muraközi gabonánkért cserébe velencei hajórajt, gályákat kölcsönöz a szultánnak. A mennyiségeket kell kialkudnunk.

Bethlen: Hát már ilyen előre haladtunk? Megállapodtunk-e végérvényesen magunk között, hogy a pogány török jobb-e nekünk, mint a keresztény német?

Péter: Ez most már nem vitás, fiatal barátom. Változnak az idők. A Habsburg császár seregei éppúgy prédálják javainkat, mint a török padisah pribékjei. Csakhogy a császár ereje nem hanyatlik, a török embe-remlékezet óta nem volt képes egy negyvenezer főnél nagyobb ármádiát kiállítani. Ha a törökkel tartunk, helyrebillen az egyensúly. A császáriak nem lesznek képesek bennünket rontani, a töröknek nem lesz érdeke bennünket bántani.

Vitnyédi: A török fennhatóság alatt mindenütt vallásszabadság van. Az új hit gyorsabb terjedése részint nekik volt köszönhető. Míg a császáriak és a zsoldjukban álló magyar főpapok, miként Pázmány, tüz-zel-vassal térítettek, az ellenreformáció nevében, addig Luther, Kálvin vagy éppenséggel az unitáriusok reformizáló tanai a keleti megyékben szabadon terjedtek.

Bethlen: Ahhoz, hogy érvényt és tekintélyt szerezzen a törökkel való szövetség Zrínyi Miklóst, a leghatá-sosabb törökverőt meg kell nyerni ügyünknek. Ez pedig nehéz lesz.

Péter: Sőt, ez sajnos lehetetlen. Miklós elkötelezett törökverő. Az egyetlen, amit tehetünk ez ügyben, hogy Miklós bátyámat elkülönítjük, megmutatjuk neki, hogy az ország főurainak oroszánrésze olyan török békét kíván, mely a velük való szövetségben végződik. A legtöbb, amit a bánnál elérhetünk, az ő semlegessége.

Katalin: Emlékezzünk arra, hogy évszázadok harca után, melyben az ötmillió Hungária lassan fölmorzso-lódott a húszmillió török birodalom malmában, volt egy királyunk, aki felismerte, hogy a végveszélyben reális érdekeinkért jobb velük, mint ellenük menni.

Bethlen: Zápolya Jánosra tetszik utalni?

Péter: Igen, Zápolyára. De a politikusok között Martinuzzi Györgyre is, valamint családod kiemelkedő tagjára, Bethlen Gábor fejedelemre. Tehát a jövő ne a jelenlegi három részre darabolt terület legyen, egy vékony kenyérhaj magyarsággal, hanem egy egységes terület, a török védnöksége alatt. Aztán, idővel, a törökség szétfoszlik, alkotó elemeire. Lesznek bolgárok, albánok, szerbek, mi pedig megmaradunk magyarnak és horvátnak a kárpáti medencében.

(Mind a négyen el. Schweinsteiger a közelben változatlanul hallgatódzik. Paka kettőt gongol. Ennek nyomán a kápolna felől beszél a Gremonville lovag, a terem közepéig, hol az írószobájából előrejövő Zrínyivel találkozik.)

Zrínyi: Salve, Gremonville lovag. Hogy érzi magát minálunk?

Gremonville: Salut, méltóságos bán. Kitűnő a közérzetem. A csáktornyai konyha, melynek ízeivel szerencsételtetett, vetekszik a fontainebleau-ival, hol küldetésem előtt soggiarnóztam, részben öfelsége, a francia király társaságában.

Zrínyi: Tudomásom van arról, hogy korábban létezett egy francia-erdélyi szövetség mely...

Gremonville: ...mely inkább barátságból pénzkölcsönzésnek volt mondható. Önök azonban, itt Csáktornyan, láthatólag nem szükségeltetnek semmiben.

Zrínyi: Az Önök Loire-menti kastélyai biztosan szebbek, fényesebbek és gazdagabbak a mi muramenti lakainknál.

Gremonville: Meglehet. Ám a királyi kastélyt körülvevő erdő szelídebb, alig van benne annyi vad, mint Önöknél, itt a kursaneci horvát erdőben, hol lóhátton voltam. A sűrűbe ugyan nem mentem, de már a hatalmas tölgyfák árnyékában is láttam egy szarvascsapatot, nem messze a kápolnától.

Zrínyi: Nem vagyunk híjával a bozótnak, abban tizenhatos-tizennyolcas szarvasbikákban, virgonc vadmacskákban és félelmetes erdei disznókban. A kanok szőre varacskosabb, agyaruk nagyobb, mint egyéb disznóknak. A hamarosan meginduló vadászat egyik célja a ritkítás. De megkövetem chevalier, hogy most másra fordítom a szót. A nemrégii francia-erdélyi barátságot meg lehetne-e újítani úgy, hogy Magyarországra is kiterjedjen?

Gremonville: Amint tudja, uram, Frankhon és Erdély között a szövetség nem volt más, mint tsupán jóindulatú hozzájárulás, kölcsön a principalitás kiadásaihoz.

Zrínyi: Látja, a principalitás! Ma is Erdélyen áll vagy bukik minden. Ha Erdély végképp a szultán markában marad, vagy Isten bocsá, onnan egyből a császáriak csapdájába esik, akkor vége van az egységes Magyarországnak, a három rész egyesítése örök álom marad. Nekünk Erdély a jobb kezünk. Ha azt levágják, örökre bénák leszünk.

Gremonville: Európában napjainkban négy nagyhatalom van: az ángliusoké, akik gazdagok, de távol vannak. A török szultáné, aki berontott az ajtón, a lábunkra tiport és most is azon áll. A Habsburg császáré, kinek kizárólagos érdeke Közép-Európa gyarmatosítása. S végül a francia királyé, aki a terjeszkedést megakadályozandó, tsupán az equilibrium érdekében visel, ha visel, hadat.

Zrínyi: Talán hozzá tehetnők Hispániát, mint ötödiket. Nagy katlan a történelem. Ebben dinasztikus háborúk is főnek, mint például a spanyolok és a franciák között. Ami azonban bennünket, magyarokat illet, nekünk mindenáron egyesülnünk kell elszakadt országrészeinkkel. A törököt, sine qua non, ki kell űznünk.

Gremonville: Ehhez, ugyebár, Önnek nemcsak nemzeti érdeke fűződik, hanem területi is. Az Ön magyar-horvát bázisának is küszöbén áll a török. És ha jól tudom, az Ön dédatyja, szigetvári gróf Zrínyi Miklós is azon munkálkodott, hogy a hitetlenek erejét megtörje.

Zrínyi: Mondjuk úgy, hogy ellenálljon a török faltörő kosnak. Hogy a Bécs ostromára indulóknak erejét meggyöngítse.

Gremonville: Némi sikerrel, ugyebár. Rémlík, hogy Ön írt egy eposzt melyben felidézi a szigetvári Zrínyi alakját és végső hősi cselekedetét.

Zrínyi: Igen. Torquato Tasso módján énekekbe foglaltam a történeteket. Sajnos, francia fordítása nincs művemnek, de van egy ötletem. Ifjabb koromban, Itáliában járva, a savoyardok udvarában láttam egy teátrumi előadást, melyet ők *commedia dell'arte* névvel illettek.

Gremonville: Oh, igen, Fontainebleauban, a Napkirály kastélyában rendszeresek a teátrumi előadások. Mulatságosak, tanulságosak.

Zrínyi: Namármost. Én a *Szigeti veszedelem* történetét, lerövidítve, teátrumi előadássá tehetném, az Ön mulattatására, holott művem nem *commedia* hanem *tragedia dell'arte* lenne.

Gremonville: Önnek Thália papjai is állnak rendelkezésére?

Zrínyi: Nem hivatásosak. Jóllehet itt a vendégsereg. Eljátszhatnak szigetvári Zrínyi Miklós tragédiáját, a vendégek közreműködésével, ebben a teremben, mint Thália csarnokában.

Gremonville: Ez az idea engem Corneille művére, az *El Cid*-re emlékeztet, ki ugyanolyan hazáját mentő hős volt, mint az Ön dédatyja.

Zrínyi: És hasonlóképpen vesztette életét. *(Paka vadászhoz fordul)* Paka, ide hozzám. Gyűjtsd össze a vendégsereget és noszogasd ide.

Paka *(meghajol, majd az utasításra elsiet)*

(Egy perc múltán a vendégek mind bejönnek, Zrínyi köré sereglenek.)

Zrínyi: Atyámfiak és -leányok, házam ifjait: mindannyian – mármint chevalier Gremonville és Freiherr von Schweinsteiger kivételével – ismeritek már történelmi művem, a *Szigeti veszedelmet*. Jó Péter öcsém ezt horvát nyelvre is lefordította. Namármost, ez imént említett két kitűnő vendégünk tiszteletére előadjuk az eposzt, noha teátrális formában. A férfiakat két táborra osztom: törökök leendnek: Zrínyi Péter, Bethlen Miklós és Vitnyédi István. *(balra tereli őket)* A várvédő magyarok leendnek: Löbl Johann, Zichy Pál és Jómagam, saját dédapám szigetvári Zrínyi Miklós köntösében.

Bethlen: Nagyuram, azaz Miklós bátyám. És ki lehetne közülünk a török szultán?

Zrínyi: A nagytiszteletű Vitnyédi István prédikátor. *(Pakához)* Paka, a fegyverfalon csüng egy török turbán. Hozd ide, és illeszd Vitnyédi uram fejére. *(Megtörténik)* Továbbá: az eposz történetét, amely valójában a várostromot dolgozza föl, én mondom el, prózai összekötő szöveg gyanánt. Viszont a történet ízét és zamatát a versbetétek adják, melyeknek kántálásához a hölgykoszorút kérem fel, Katalint, a sógornőmet, Ilonát, kedves unokahúgomat, és hites feleségemet, Zsófiát. *(Pakához)* Paka, hozd el a könyvecskéket az írószobámból. *(Ez megtörténik. A három nő és Zrínyi is kap egy kötetet.)* Tehát híveim, fogjunk neki. *(Olvas)* „Vergilius 10 esztendeig írta az Aeneidet; énnekem pedig egy esztendőben, sőt egy télben történt véghez vinnem munkámat. Vagyon fogatkozás verseimben, de vagyon mind az holdban, mind az napban. Fabulákkal kevertem az históriát, de úgy tanultam mind Homerustul, mind Vergiliustul; az ki azokat olvasta, mind esmérheti egyiket a másikkal. Én Zrínyi Miklós kezeinek tulajdonítottam Szultán Szulimán halálát... ám akármint is volt, ott veszett Szigetnél Szulimán császár az bizonyos.” *(a férfi szereplőkhöz)* A két tábor, kérem, pontosan szemtől szemben álljon egymással, hogy akár egymás szemük fehérjét is haraggal láthassák. *(a hölgyekhez)* Kezdődjék tehát az ének! *(int, mint egy karmester)*

Hölgykoszorú: *(kántálja)*

„Én az ki azelőtt ifjú elmével

Játszottam viola kegyetlenségével

Küszködtem Viola kegyetlenségével

Mastan immár Mársnak hangosabb versével

Fegyvert, s vitézt éneklék, a török hatalmát

Ki meg merte várni Szulimán haragját

Ama nagy Szulimánnak hatalmas karját,

Az kinek Europa rettegte szablyáját.”

Zrínyi: A külső sáncot Szigetváriban vízárkok vette körül. Ezen belül belfal övezte a lakóépületeket, a löszeres tornyot, a kaszárnyát hol háromezer vitéz lakott. Az istállóban kétszáz ló, az udvarokon és a bástyák ormain huszonnégy ágyú kapott helyet. Az ostromló török nyolcvanezer katonával jött reá, Szulimán szultán főparancsnoksága, két basa parancsnoksága alatt. Szulimán úgy vélte e vakondtúrást eltörli a föld színéről, majd hadával Bécsnek megy, megtörni Európa legerősebb bástyáját. A háborúnak kipattintó okát, én, csáktornyai Zrínyi Miklós, költő és hadvezér, egy, a szultánra küldött démon működésének

tulajdonítottam. Ez az Alecto, a görög mitológiában egyike volt az Erynniseknek. *(beint a hölgykoszorúnak)*
Hölgykoszorú:

„Nagy vigan Alecto el tűnék ott mindgyárt,
Mert láta haragra gyújtotta Szulimánt,
Ő pedig felugrott, fegyvert, fegyvert kiált,
Mert szintén esze-veszett Alecto miatt.”

Zrínyi: A kezdeti csetepaték után, melynek során a török a külső bástyasor ostromlásánál tovább nem jutott, a magyarok egy váratlan kirohanással ritkították az ostromlókat. *(a férfiakhoz)* Kérem, az itt lévő törökök ökölbe szorított kézzel emeljék karjukat, a magyarok ezt nyitott tenyérrel fogadják: az öklök a kezekkel öszvecsattanjanak. *(megtörténik, ismételten)* Az ostrom első fordulójának a tatár Demirhám, a legnagyobb török hős megjelenése vet véget. Neki, egyelőre egy magyar vitéz sem tud ellenállni. *(beint a hölgyeknek)*

Hölgykoszorú:

„Demirhám az erős melynél erősb nem volt
Sehol, valamelyre Szulimán parancsolt
Mert ez gyökeréből nagy Tölgy-fát kirántott
Ököllel agyonvert egy nagy elefántot.”

Zrínyi: A török hatalma és hadserege, ebben az időben fölülmúlt minden európai királyságot. Szulejmán hódításai Európában és Ázsiában ellenállhatatlannak látszottak. Ami pedig a szultán személyét illeti, nőhódításaiban Szolimán szerény volt, mindössze kétszáz feleséggel és ágyassal rendelkezett, hogy annál több ideje és ereje maradjon országok letiprására.

Hölgykoszorú:

„Igazat kell írnom, halljátok meg mastan
Noha ellenségünk volt Szultán Szulimán
Csak aztat kiveszem, hogy hite volt pogány
Soha nem volt ily úr törökök közt talán”

Zrínyi: A Szigetnek rontó török ostromgyűrűvel veszi körül a várat. A szorongatott magyarok és horvátok azonban éberebbek, és éjjel másodszor is rajtaütnek a táborozó törökön. Zrínyi dédapám ekkor már nem volt fiatalember, 1566-ban az ötvennyolcadik évében járt, de életerős, hatalmas férfiú volt.

Hölgykoszorú:

„Uram, te Felsőgedet arra is kérem
Látod immár az vénség majd elér engem
Immár nem lesz oly erő az én testemben
Hogy ellenségedet, mint előbb, törhessem

No már én jó szolgálaim bátran induljunk,
Urunk Jézus nevét háromszor kiálcsuk,
Az pogány ebektől mi semmit ne tarcsunk,
Mert Isten mi vezérünk és a kemény paisunk.”

Zrínyi: Ádáz harc kerekedik *(a férfiakhoz)* – csapkodjatok kezetekkel szaporán, a török fél török szót kiáltson: ALLAH AKBÁR – egyre erősebben – a magyar fél JÉZUS JÉZUS erősbödő kiáltással válaszoljon. A török haderőben csak az az egységes, hogy mindenki muzulmán; a harcosok egyébként törökök, tatárok, arabok és minden déli nemzetből kiképzett janicsárok. A szigeti védők fele magyar végvári vitéz, fele pedig horvát, részint a király, részint a bán zsoldján. Megfér mellettük egy kis csapatnyi német zsoldos is, és néhány talán pattantyús tűzszerész.

Hölgykoszorú:

„Mindennek vagyon már szemén ellensége,
Török s keresztény összeve van keverve,
Halók jajgatása, élők serénysége,
Nagy porral kevereg együtt magas égbe.”

Zrínyi: A nem várt ellenállás keménysége és a tüzes harcban elesett török ostromlók sokasága arra készíteti Szulimán szultánt, hogy maradék – bár még tekintélyes – erejét tartalékolja és megadásra szólítsa föl a várvédő Zrínyi Miklóst. Seregének legderekabb vitézét, Demirhámot küldi követségbe.

Hölgykoszorú:

„Az ű kívánsága: ez várat kezében
Adgyad, és ne bízzál nagy keménységedben,
Haszontalan harag az ki nincs erőben
Esztelen ki kíván az mi lehetetlen

Barátságomról is röviden felelek,
Soha töröknek baráttya nem lehetek,
Valameddig látom ő árt kereszténynek,
Barátság, ártalom összeve nem férhetnek.”

Zrínyi: Miután a követség célja, a vár megadása, megghiúsul, ismét összevecsapnak a támadók a védőkkel. Egyre hevesebben. Két deli is harcol a magyar védőseregben. Az egyik a magyar Dely Ferenc hadnagy, a másik a horvát Deli Vid, Zrínyi rokona. Az én költői tolmácsolásomban ennek a harci fejezetnek az ábrázolása a horvát Deli Vidnek, a török Demirhámval való párbaja. Kérem a Deli Videt itt megtestesítő Zichy Pál ifjú barátomat, hogy keljen birokra Demirhámval, akit itten másik ifjú barátom: Bethlen Miklós képvisel. *(Bethlen és Zichy birkóznak, a küzdelem döntetlennel végződik)*

Hölgykoszorú:

„Deli Vid nem retten, ugrik Demirhámhoz,
És nagy erősséggel csap az orczájához
Nem megyen heába vitéz kard pogányhoz
Orra közepétül lemenne szájához

Demirhám mint fáklya, hogy láttya utolját
Duplázni akarja vitézséges voltát,
Vid kezébül gyorsan kitekeri magát,
S nagy csapással vágá Deli Vidnek nyakát.”

Zrínyi: Érdemes tudatni, hogy eleink jobbára ugyanazon fegyverrel vitézkedtek, mint mi, tsupán ósdibb volt elöltöltős pisztolyuk, karabélyuk, ágyújuk. A legfáintosabb szabályak akkor is damaszkuszi aczélból készültek, a legjobb török a cselvető velenceiektől jöttek, de divatba volt még a dárda, az íj és a nyílpuska is. A tüzet a görögöktől tanult égő golyóbisok közvetítették kisebb-nagyobb ostromgépek által. A török rövid görbe karddal hadakozott, ostromlétrákat használt és olykor görögtüzet. Mivel a szigeti belső várba betörni nem tudtak, tüzes golyóbisokkal fölgyújtották a belső épületek faszerkezetét. Zrínyinek nem volt más választása: bennégni vagy kitörni a belső várból.

Hölgykoszorú:

„Zrínyi jól esmérvén életének végét,
Ötszáz bátor vitézt számlál maga-mellett,
Minthogy nem tűrheti immár égő-tüzet

Kiviszi magával azért mind ezeket.”

Zrínyi: A magyarok és a törökök petárdákat, pattantyúkat vessenek egymás elé, dulakodjanak, így képviselvén a harc hevességét.

Hölgykoszorú:

„Nem mer az nagy bánhoz közel menni senki,
De jancsár golyóbis Zrinyit földre veti
Mellyébe ez esett, más homlokát üti
Vitézivel együtt az földre fekteti.”

*(Az utolsó sor kántálásának másodperceiben Paka föláll és számolyát Zrínyihez hajítja. Az elesik, majd föltá-
páskodik és most már ő mondja el a Szigeti veszedelem legutolsó nyolc sorát.)*

Zrínyi:

„Véghöz vittem immár nagy hírű munkámat,
Melyet irígy üdő sem tűz el nem bonthat
Sem az ég haragja, sem vas el nem ronthat
Sem az nagy ellenség irígység nem árthat.

De híremet nem csak keresem pennámmal,
Hanem rettenetes bajvívó szablyámmal,
Míg élek harczolok az Ottoman holddal
Vígan buríttatom hazám hamvaival”

Bethlen: Miklós bátyám, nagyuram! Megkövetem, hátrább az agarakkal. Mi szétszabdalt magyarok tudjuk, hova vitt szigetvári Zrínyi Miklósnak, az ön dédatyjának útja. A halálba, hogy áldozatával Európát a töröktől megmentse. De hová, hová visz az Öné, nagyuram, két vas közé szorítva? Satuban?

Zrínyi: Fiam, fiaim és leányaim. Én életemet tettem föl a törökkel való tusakodásra. Javaimat kockáztattam, szolgálmat, katonáimat, hogy szolgáljam a királyt, ám ármánykodó udvaroncai elütöttek a fővezérségtől, a döntő ütközet lehetőségétől. Tehát csak reátok támaszkodhatok véreim, magyarok és horvátok, és arra, hogy az európai hatalmak majd segítségünkre sietnek. Mert gondoljátok meg: az ötödfélszáz esztendeje nyakunkra hágó török a kultúrának egy barbárabb fokán garázdálkodott és garázdálkodik földünkön, tehát rosszabb, mint a másik idegen hatalom. Van, aki azt mondja: egyik kutya másik eb. Nos, ez a másik azt akarja, hogy feladjuk nemzeti érdekeinket, katonáinkat, szabad vagy félig szabad földjeinket, hogy elnyelhessenek bennünket. Még a nyelvünket is elnémetesítenék! Szipolyoznak bennünket, mint a nadály.

Zichy: Tehát, domine, megtagadni a németet, ám voksolni a király mellett? Hiszen az fából vaskarika!

Johann: Kedves bán, drága unokasógor. Türelemmel légy. Az Isten malmai lassan őrlnek. Istenfélő ember vagy, bízol a keresztény Istenben, kövesd papjainak intelmeit.

Zrínyi: Tisztelendő uram, én bízom Istenben. de az őt aprópénzre váltó papokban sehogysem. Nem vagyok nap után járó fű – napraforgó – sem a pap után járó fő. Két jelszavam van: sors bona, nihil aliud, azaz jószerencse, semmi más – valamint: Segíts magadon, az Isten is megsegít.

Bethlen: Nem lenne-é tanácsos megtagadni a németet?

Zrínyi: Nem fiam. A német, mint szövetséges, szükséges rossz és arra kell, hogy járulékos erejének támogatásával kiverjük a törököt. Vele, de nem alatta! A király az a fő, aki felettük és felettünk is uralkodik, anélkül, hogy mi ketten, a német meg a magyar egygé válnánk. Kelltek a magyar nemesi katonai adó, hogy abból felállíttassék a nemzeti hadsereg. Most pedig, kedves népem, itt a fegyverfalon megtaláltok mindent, puskát, pisztolyt, íjpuskát, töröket. Ki-ki ragadja meg a magáét és rajta, utánam a sűrűbe. *(Maga is egy pisztolyt vesz le a falról és dölyfös léptekkel kivonul a kursaneci erdő irányába. A többiek utána. Paka, mikor*

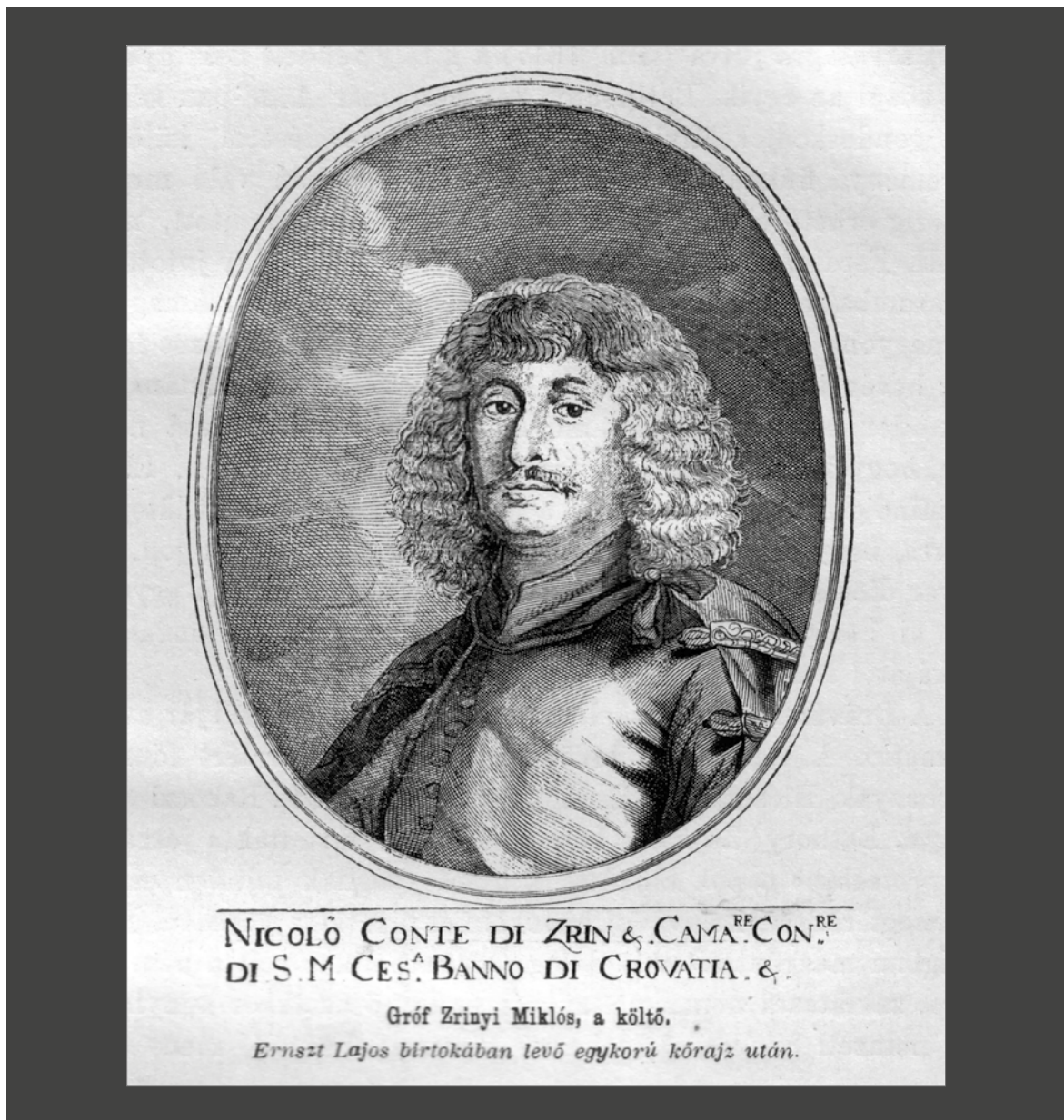
már mindenki eltávozott, leemeli a leplet a vaddisznó főről és azt a fejére teszi. Aztán leveszi az utolsó fegyvert, egy puskát, a falról, vállra csapja, kirohan. A színpad üres. Pár másodperc múlva kintről puskalövés hallatszik.)

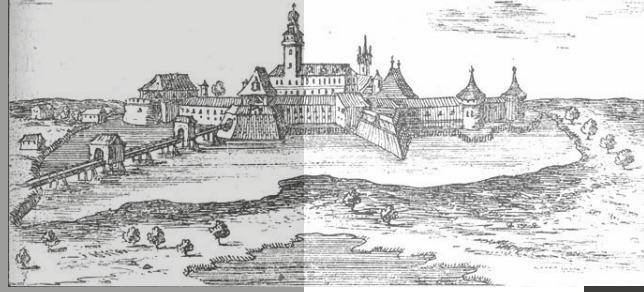
Zsófia: (berohan és sírva kiáltozik) Jaj, az uram, odavan. Odavan az uram. Odavan!

(Utána egyenként jönnek a többiek, kivéve Zrínyit, Schweinsteigert és Pakát. Visszhangozzák Zsófiát.) Odavan, az úr odavan!

Bethlen: Vadkan ölt-e meg vagy golyóbis? Fennen szárnyal lelked. Mi pedig áldva fűzünk szent emlékedre borostyánt.

FÜGGÖNY

Meleg júliusi nap volt, amikor autóbuszunk megállt egy parkolóban, néhány száz méterre Csáktornya központjától. Az volt a tervünk, hasonlóan, mint a korábbi években, amikor a soproni-győri olvasótábor diákjait a Muravidéken egy-két napra vendégül láttuk, hogy néhány órás kiruccanás keretében a diákok ízelítőt kapjanak a szomszédos Muraköz magyar vonatkozásáról. Emlékkoszorúnkat a Zrínyi-emlékműnél kívántuk elhelyezni, majd a várat és a környékét terveztük felkeresni, valamint egyet sétálni a hangulatos főutcán.

A buszmegállótól a bevásárlóközpontig, amelyet az emlékmű szomszédságában építettek valamikor a nyolcvanas évek elején, számos kérdést intéztek hozzám az anyanyelvi tábort vezető tanárok. Akkor, 1990-ben, már nagyon érződött a közeledő délszláv válság előszele. Állt még ugyan az első világháború után létrejött államszövetség, azonban már sejteni lehetett, hogy a közeljövőben nagy változások elé nézünk. Hogy milyen lesz a közeli jövő, és hogy mennyire könnyörtelen eseményekkel kell a térségben élőknek szembenézniük, akkor még nem tudhattuk. A Mura még nem volt államhatárt képező határfolyó a horvátországi Muraköz és a Szlovéniához tartozó Muravidék között. Muraszerdahelynél akkor még nem kellett útlevél, mert a jugoszláv tagköztársaságok közötti közlekedés zökkenőmentes volt, és a pénznem is azonos volt. Bő egy esztendő elteltével minden gyökeresen megváltozott.

Azonban akkor, azon a forró nyári napon, a Zrínyi-emlékmű felé közeledve a későbbi eseményekről nem tudhattunk. Bizonyára arról beszélhettem, hogy Csáktornya utcáin miért nem hallatszik egyetlen magyar szó sem, vagy talán arról, hogy mi a különbség a horvát és a szlovén nyelv között. A más régiókból érkezők arról is érdeklődtek, hogy mi történt a nyolcvanas évek után Koszovóban.

A Zrínyi-emlékmű környéke gyalázatos állapotban volt. A tanárok közül néhánynak a korábbi években már volt része hasonlóan kellemetlen látványban, ezért különösebben nem csodálkoztak a bozóttal benőtt, a költő-hadvezért ábrázoló domborművet eléggé elrejtő obelisz alakú emlékmű láttán. A diákokban annál több volt a méreg és a csalódás. „Micsoda dolog ez – háborgott egy soproni diák –, hogy a magyar és a horvát nemzet számára nagy jelentőségű hadvezért, a kiváló magyar költőt ilyen megaláztatásban részesítik itt, Csáktornyán, a kedvelt városában?” Nem volt könnyű megmagyarázni, hogy a horvát fennhatóságú területeken is mostohán bánnak a magyar nemzeti értékekkel. A legtöbb magyarországi középiskolás diák úgy gondolja, hogy amit ő kedvenc tanáraitól az irodalom- és történelemórán hallott, az mindenütt érvényes. Így szembesült az ember a keserű valósággal, hogy a szétszabdalt magyar nemzet különböző országokban élő fiataljai, önhibájukon kívül, mennyire szűk látókörből ítélik meg a helyzetet.

A táborban résztvevő csallóközi fiatalok még valamennyire tisztában voltak a 20. század eseményei szülte állapotokkal, a burgenlandi diákok, akárcsak a muravidékiek, már sokkal kevesebb ismerettel rendelkeztek. A magyarországi diákok ismerete is hézagos volt. Egyrészt úgy tekintettek az elszakított területekre, mintha a trianoni döntés nem jelentett volna győ-

A Zrínyi-emlékmű
Csáktornyán

keres változást azok életében. Másrészt már ők sem egységes magyar nemzetben, hanem a különböző határokkal körülkerített országokban gondolkodtak. Még a rangos táborban is megtörtént az a keserű eset, hogy a különböző régiókból érkező fiatalok leszlovákozták, lejugózták vagy éppen lemagyarozták egymást.

A soproni-győri olvasótábor nagyszerű tanárai sokat tettek annak érdekében, hogy a történelem alakította tudatzavarok terén kiköszörüljék a csorbát. Számos esetben sikerrel jártak. Több muravidéki fiatal a táborban döbbsen rá először a magyarságára és anyanyelvének fontosságára, és azt is többen akkor tanulták meg, hogy Magyarország nem csupán egy szomszédos állam, hanem annál sokkal több.

A horvát szöveggel „díszelgő” Zrínyi-domborművet csak úgy tekinthették meg a diákok, hogy a rakoncátlan bokorágakat és a bozótot eltávolítottuk előle. Környezetrendezésnek is beillő cselekedetünket több járókelő mogorva, már-már mérges tekintete kísérte. Az különösen nem volt rokonszenves számukra, hogy a koszorúzás előtt magyar nyelven elhangzott a „horvát Csáktornya” főtérén néhány méltató szó, és felcsendült a magyar himnusz. Minden hiszékeny ember a magyarországi települések utcáin bizonyára úgy véli, hogy a két szomszédos nemzet a huszadik század végén kölcsönösen tiszteli egymást, becsüli a szomszéd nép felségjeleit, nemzeti himnuszát. Ez azonban általános tévhit.

Az idősebb csáktornyaiak azért fordultak szembe minden magyar értékkel, mert gyermekkorukban sok

rosszat hallottak a magyarokról. A második világháború alatti magyar túlkapasok sokukban egy életre szóló ellenszenvet váltottak ki. A fiatal nemzedéket pedig eléggé magyarellenes szellemben nevelték. Ők folyamatosan azt hallják, hogy a magyar nemzet ezer esztendeig megszállva tartotta a Kárpát-medence más nemzeteit. A legtöbb embernek arról nem lehet tudomása, hogy a huszadik században az utódállamok bottal csinált történelemelméleteket gyártottak, hogy megmagyarázzák saját igazukat.

A járókelők furcsa tekintetével mit sem törődve, méltóságteljesen elhelyezték a nemzeti színekkel díszített koszorút a Zrínyi-emlékmű előtt. Azt követően, mint aki jól végezte dolgát, átsétáltunk a parkon, amely az emlékmű és a vár között terül el. Azon a nagy hídon sétáltunk be a külső vár udvarába, amelyen egykor a költő is bizonyára számtalanszor átlovagolt. Talán sétált is nagyokat a gyönyörű parkban, hogy ihletet merítsen készülő verse egyik strófájához. A törökökkel vívott harcok közben bizonyára a terebélyes tölgyek árnyékában pihent. Szájhagyomány szerint a parkban még látható, elszáradt és kidőlt fatörzs Zrínyi Miklós korából származik. Egyesek azt is tudni vélik, hogy a fát maga a várúr ültette.

A belső várudvarba még csak bejutottunk valahogy, azonban a palotarész emeletén berendezett szerény kiállítás mégsem nézhettük meg. A távolról érkezett magyar diákokkal való

érvelés ezúttal nem vezetett sikerre. A Zrínyi-korszakot bemutató átfogóbb tárlatot csak néhány évvel később rendezték be a csáktornyai várban. A magyarországi turistákat és a Zrínyi család iránt érdeklődőket általában nem fogadták rokonszenvvel a múzeum illetékesei. Magyar nyelven nem beszéltek a szakembereik, ami sokszor visszatartotta a magyarországi érdeklődőket. Az olvasótábor korábbi látogatásaira mindez nem mondható el, mert minket szlovéniai szervezőnek minősítettek. Ezért számunkra is meglepetés volt, hogy most a bejutás meghiúsult. Be kellett érnünk azoknak a nagy, kőből készült mellszobroknak a megtekintésével, amelyeket a várkastély belső udvara felől épült tornácos emeletszerkezet alatt tároltak. Minden szobor a magyar történelem egy-egy jeles alakját ábrázolhatta. A rövid tájékoztatóból azonban az derült ki a legtöbb esetben, hogy ismeretlen a személy, akinek szobrát az úgyszintén ismeretlen stájerországi művész készítette. Miért készítette volna őket magyar szobrászmester?!

Csalódottan sétáltunk vissza a főtér felé. Az emlékoszlop mellett elhaladva újabb kellemtelen meglepetés ért bennünket. Az egyik diák felfigyelt rá, hogy a korábban elhelyezett koszorú eltűnt az emlékmű talapzatáról. Gyorsan átvizsgáltuk a közeli szemeteskukákat és a bokrok tövét, azonban sehol sem leltük a nemzeti szalagos koszorút. Rosszkedvűen és dühösen mentünk a szépen felújított főutcán a római katolikus templomig. A szakrális épületbe se mehettünk be, amelynek főbejáratát Szent István és Szent László királyaink kőszobrai őrzik. Érkezésünk előtt néhány perccel csukták be az ajtót. Egy szerzetesnő közömbösen megjegyezte horvátul, hogy az ebédidő után, talán délután három órakor kinyitnak majd. Hűvös udvarassággal megköszöntük a tájékoztatást, aztán rosszkedvűen elindultunk az autóbushoz, hogy minél hamarabb visszautazzunk Alsólendvára.

A hosszú sorban vonuló csoportunk bekanyarodott az utcába, amelynek a végén egy árnyékos parkolóban autóbuszunk várakozott. Néhányan már felszálltak a járműre, amikor váratlanul megállt mellettünk egy autó. A gépkocsiból két civil ruhás, erős testalkatú ember lépett ki, valamint egy rendőregyenruhába öltözött tiszt. Horvátul kérdeztek valamit a hozzájuk legközelebb álló fiataloktól, amire ők tanácstalanul felém fordultak, és jelezték, hogy nem értik, mit kívánnak tőlük. Odaléptem, és horvát nyelven megkérdeztem tőlük, hogy miben lehetünk a segítségükre.

Az egyik civil ruhás ember közölte velem, hogy a járési belügyi osztályról jöttek. Az iránt érdeklődött, hogy milyen csoport vagyunk. Elmondtam nekik, hogy több ország állampolgáraiból összetevődő diáktábor részvevőiről van szó, akikkel a program keretében Csáktornyára is ellátogattunk. Tájékoztattam őket, hogy a Jugoszláviában szervezett programrészért, mert akkor még létezett az államszövetség, a muravidéki magyar érdekvédelmi szervezet felel.

Horvát nyelven beszélgettünk, mivel a délszláv térségben a 20. század második felében íratlan szabálynak számított, hogy a szlovén és a szerbhorvát nyelvet bíró emberek között kivétel nélkül az utóbbi nyelven folyt a társalgás. Nem írta azt elő törvény, a hét évtizedes délszláv együttlét alakította úgy. A szlovéniaiak döntő többsége megtanulta a rokon szerbhorvát nyelvet, míg ellenkező irányban ez csak ritkán mondható el. A Szlovén Köztársaságban mindig a szlovén volt a hivatalos nyelv, sőt a nyolcvanas évek második felében már az iskolában sem tanították a szerbhorvát nyelvet, mégis ilyen jellegű párbeszédnek során a horvát kerekedett felül. A férfilakosság jugoszláv katonaként megismerte a másik nyelvet, mert a vezénylő nyelv a szerbhorvát volt az államszövetség egész területén. Akkor még szerbhorvátként emlegettük az említett nyelvet, amelyet Horvátországban latin, Szerbiában cirill betűkkel írtak. Később, a délszláv válság és Horvátország önállósulása után külön szerb és horvát nyelvről beszélnek.

Mindkettő esetében jelentős nyelvújítási mozgalom vette kezdetét a kilencvenes évektől.

Az ismerkedés jellegű csevegés után az események új fordulatot vettek.

– Úgy értelmezhetjük, hogy Ön ennek a csoportnak a vezetője? – kérdezte határozottabban az egyik belügyes felügyelő.

– A tábornak nem én vagyok a vezetője – próbáltam magyarázkodni –, én csak a muravidéki programfelelős vagyok.

– Akkor éppen Ön a mi emberünk! Mondja meg őszintén, hogy hagytak-e maguk egy koszorút az áruház melletti emlékműnél? – kérdezte higgadtan a másik civil ruhás.

– Természetesen most is elhelyeztük koszorúnkat a Zrínyi-emlékműnél, amint azt minden esztendőben hasonlóan tettük.

– Vegyék tudomásul, hogy ezzel a cselekedettel megsértettük a rendszabályunkat, mert minden ilyen eseményt be kell jelenteni az illetékes rendőrségi vagy közigazgatási szervnél – jegyezte meg a határozottabb hangon beszélő felügyelő.

– Mi elnézést kérünk, de ezt nem tudtuk, mert Szlovéniában semmi ilyenre nincs szükség – próbáltam magyarázkodni, azonban a mogorvábbnak tűnő felügyelő csendre intett.

– Maga most velünk jön a belügyi osztályra, a többiek pedig itt várakozzanak.

Megpróbáltam rábírní őket, hogy tekintsenek el ettől az eljárástól. Utólag kérvényt fogunk benyújtani az osztályra, csak most ne várakoztassák meg a diákokat. Nem volt kegyelem! A rendőrtiszt kinyitotta az autó jobb hátsó ajtaját, és intett, hogy üljek be a járműbe. Beültem. A rendőrtiszt mellém ült, a két felügyelő pedig a kocsi két első ülésére. A tábor tanárai és diákjai meglepődve nézték, hogy mi történik, mivel a beszélgetés hevében csak részben volt időm magyarra fordítani a felgyorsult eseményeket. Nem tudtam mást tenni, csak jeleztem nekik, hogy nyugodtan várakozzanak.

Alig utaztunk három utcányit, az út számomra mégis rendkívül hosszúnak tűnt. A júliusi nap kegyetlenül melegített. A rendőrautóban legalább ötven fok volt, én bizonyára mégis a kialakult helyzet miatt izzadtam. Az autóban nem szólt senki hozzám, én se kérdeztem semmit. Tudtam, hogy minden magyarázkodás hiábavaló, ezt az eljárást el kell viselni. Egy kétemeletes épület előtt megálltunk. Kísérőim intettek, hogy kövessem őket. A belügyi osztályvezető szobájába kísértek. A szerényen berendezett helyiségben egy asztal volt, néhány szék, a falon egy térkép és valamilyen festmény, ma már pontosan nem emlékszem, hogy mit ábrázolt. Az ajtó mögött volt egy zárt szekrény is. Annak a tetején megpillantottam a mi koszorúnkat, további negyven-ötven magyar nemzeti szalaggal díszített koszorú „társaságában”. Egy-két másodpercre megállt a szemem a koszorúkon. Az asztal mögött kényelmesen ülő főtiszt közömbösen megkérdezte tőlem, hogy felismerem-e a mienket. Bólintottam a fejemmel, hogy igen. Az asztallal szembeni székre mutatott, és mondta, hogy foglaljak helyet. A két civil ruhás felügyelő közül az egyik a szobában maradt, a másik, a durvábbnak tűnő viszont eltávozott.

Nyugodt, csendes hangon szólt hozzám a főnök, aki becslésem szerint negyven körüli lehetett. Megkérdezte, mi a nevem, mikor és hol születtem, majd a többi személyi adatomat és a munkahelyemet. Én mindenre higgadtan válaszoltam. Az első néhány perc nyugodt hangulatban, hagyományos kérdés-válasz játékkal múlt el. Néhány másodpercnyi csend után a főtiszt ismételtén a szekrényen rendezetlenül heverő koszorúkra nézett, amelyek közül még sokáig az emlékezetemben maradt az egyik szalagon olvasható valamelyik pécsi gimnázium neve.

– Mondja, maguk magyarok miért ennyire nacionalisták? Miért törekednek mindig más nemzetek elnyomására? – tette fel a váratlan kérdést.

Meglepett a kérdése, ezért néhány pillanatig gondolkodtam, mit válaszoljak neki. Megpró-

báltam magyarázni, hogy a 20. század végén már szokatlan dolog Európa fejlettebb részein a maihoz hasonló esemény. Majd azzal folytattam, hogy a magyar és a horvát közös múlt, különösképpen a Zrínyi család szellemi és történelmi hagyatéka arra kötelez mindnyájunkat, hogy becsüljük meg közös értékeinket. Egy ideig úgy nézett ki, hogy nem sokra megyek elmélkedéssel. Több olyan kérdést tett fel az osztályvezető, amely a horvát nemzeti büszkeség megsértésére utalt. Többször felvetette a második világháború idején elkövetett muraközi magyar túlkapások felelősségét is, amikor a vidék ismételt magyar fennhatóság alá került. Én is egyre jobban belemerültem a magyarázkodásba. Elmondtam a két embernek számos eseményt az ezeréves magyar történelemből, és beszéltem nekik a magyar kultúra fontosabb értékeiről. A nemzet Trianon utáni hányattatott helyzetére úgyszintén utaltam, és több ízben is a magyar–horvát közös múltra és az egymásrataltságra. A feltételezhető délszláv válságot sem tudtam megkerülni.

Egy idő után arra döbbsentem rá, hogy vallatóim többet nem kérdeznek, csak hallgatják rögtönzött elmélkedésemet. Felfedeztem arcvonásaikból, hogy ilyen szemszögből ők még soha nem hallottak sem a Zrínyiekről, sem a magyarokról és a horvát–magyar kapcsolatról sem. Úgy tűnt, hogy valamennyire élvezik a mondókámat. Az időérzékeimet ezalatt elveszítettem, és nem tudtam, hogy meddig voltam távol a csoporttól. Mielőtt elhagytam a belügyi osztály épületét, a főosztályvezető illedelmesen elnézést kért a történetekért. Azonban megjegyezte, hogy a jövőben mindenképpen tudassuk a helyi hatósággal, vagy akár vele személyesen, ha koszorúzni szeretnénk Csáktornyán. Ne ingereljük a lakosságot, az emberek nem nézik jó szemmel, hogy különböző magyarországi csoportok koszorúzzák az általuk horvát bánként ismert Zrínyi Miklós emlékművét. Jóleső érzés volt azonban hallani tőle, hogy a velem való beszélgetés után ő maga megérti, miért látogatják a magyarok a csáktornyai emlékművet.

– Tudja – tette hozzá végezetül –, sok errefelé is a tudatlan ember, ezért jobban tesszük, ha kitérünk minden kényes esemény elől.

Akartam még neki mondani valamit, leginkább az emlékü hányattatott sorsa miatt, de inkább a nyelvembe haraptam. Kényszermosollyal az arcomon köszöntem el a főnöktől. Amikor a két civil ruhát viselő belügyi alkalmazott visszavitt az autóbushoz, a türelmetlenül várakozó csoport egyik vezetője kétségbeesetten közölte velem, hogy ők már a nagykövetséget is próbálták hívni, meg Alsólendvára is telefonáltak, mert több mint két óráig semmilyen hír sem érkezett rólam.

A muraközi kanyargós utakon hazafelé közlekedve, fáradtan a buszsofőr melletti székbe süllyedve eljátszadoztam a gondolattal, hogy ugyan a nagy Zrínyi ott, a távoli mennyei ösvényeken szomorúan vagy kicsinyességeinken elmosolyodva nyúl a pennájához, és ír egy strófát a koszorúzó magyar diákcsoportról és a magyar nemzeti szalagot gyűjtőgető horvát belügyesekről.

Benedek Katalin

Mozaikok Zrínyi Miklós arcképéhez

A 350 éve elhunyt Zrínyi Miklós – „akire a Gondviselés Európa sorsát bízta” – alakja, páratlan életműve, megválaszolatlan kérdéseket fölvető halála, halálkultusza és utóélete, családi, politikai elkötelezettsége az eleve-nen élő múlt és a hagyomány szerves része. Történetírásunk egyik csúcspontja. Személye, hatalmas ívű pályája, jelentősége magyar és nemzetközi szinten foglalkoztatja a szakembereket, kutatókat. Ugyanakkor a történelem iránt érdeklődőket, a *Szigeti veszedelem* kötelező irodalom olvasóját is elgondolkoztatja Zrínyi Miklós emberi sorsának és politikai pályájának számos mozzanata.

2005-ből egy szakmai kirándulás képsorai villannak elém. Az egyik célállomás Csáktornya. Öt generáción át a Zrínyiek családi fészke. Szinte szakrális hely. Itt veti papírra magyar nyelven az *Obsidio Szigetiana*, a Kazinczy Ferenc által *Szigeti veszedelem*-re magyarított verses eposzt. Zrínyi Miklós nagyhírű irodalmi munkáit magyarul írja. A horvátok nemzeti büszkesége. A horvát bán. A kisvárosban egy 1904-ben, a hadvezér tiszteletére emelt emlékoszlop jelzi a magyar és az egyetemes történelemben vállalt és tanúsított kiemelkedő szerepét. Csupán a horvát Zrínyi Miklóst dicsőíti, még a horvát-magyar kettősséget sem megengedve. Horvát és angol nyelven.

Van és elfogadott a hivatalos és tudományos állásfoglalás a költő, hadvezér és kiemelkedő politikus halálos vadászbalesetéről, ám az egyik lehetséges első hazai Habsburg összeesküvés-elmélet is ott motoz az emberek tudatában. Családi levelezések, naplóbemjegyzések, visszaemlékezések utalnak az akkori aktuálpolitika színjátékára.

Volt valami megrendítő ebben a rövid utazásban, ami tíz év távolából sem fakul meg. A hitelesség és a hiány. Hitelesség, hiszen nagy múltú históriánk szólít meg, a helyszínen járunk. És a hiány, az érintett érzékenység: Csáktornyán a Muraközi Megyei Múzeum őrzi azt a latin betűs obeliszket, amelyet 1724-ben Pignatelli Belliguardo Anna grófné, Csáktornya akkori urának, a cseh származású grófnak felesége emeltetett. Zrínyi Miklós halálának helyén, a közeli kursaneci erdőben felállítva. Az emlékoszlop latin szövege megemlékezik arról, hogy itt halt meg a győzhetetlen Zrínyi, aki vaddisznó prédája lett, bár inkább ellenség keze által kellett volna elesnie. A jószerecsse megvédte a harcok közepette, de a rossz sors mégis elragadta. Sorsában mindenki az emberi végzet közelségét láthatja. Volt idő, amikor az elhagyatott helyről a városka központjába szállították és a Zrínyi gárda tartott megemlékezést. Ma viszont védett helyen, a már említett múzeum őrzi. Értem én, de mégis... Ilyenformán hiányzik a közösségi tér, a közös emlékezet egyfajta szakrális méltósága.

Zrínyi Miklós fényűző palotájának elképzelt látványával, az említett visszasságokon tűnődve, hosszabb gyaloglás után megálunk egy dudväs, sáros, tarack nőtte, gyomlepte, amúgy meglehetősen sivár földterület mellett. Kissé beljebb egy kápolna fehér fala tűnik elő. Szentilonán a hajdani pálos kolostor maradványa fogad. A Szent Ilona kápolna. A vérzivataros századok, történelmi és természeti csapások parancsoló rendje a Zrínyi család mauzóleumából mindössze ennyit szánt az utókornak. Itt nyugodhatna

Jan Thomas:
Zrínyi Miklós
féralakos képmása,
1662-1663

a hadvezér, akinek halála után lelki üdvéért szentmiséket celebráltak Bécsben, Münchenben, Párizsban, Madridban és Rómában. A Zrínyiek síremlékei darabokra hullottak, többek között a 18. században megújított kolostor falába is beépítették. Mindezek ellenére emléküek nem tűnt el teljesen. Talán a sors akarata, hogy nem adatott meg számukra a közös sírban talált örök békeesség. A mauzóleum a koporsókkal, szarkofágokkal nyomtalanul eltűnt. Így csupán áhítattal tekinthetünk a szebb és dicsőbb jövőről álmódó kápolnára. Azon a földön lépkedünk, amely befogadta és őrzi a Zrínyiek áldott porait. Úgy, ahogyan azt Zrínyi Miklós remélte: „testünk mint föld, nem kíván mást, mint visszatérni saját eleméhez”.

2014 ősze. Az *arckép* látható a Magyar Nemzeti Galéria *Költő, hadvezér, államférfi: Zrínyi Miklós (1620-1664)* című kiállításán. A portré létezését majd egy évszázada feltételezte a művészettörténet-tudomány. Amint az ismeretes, a hadvezér menyee – Zrínyi Ádám felesége – egy cseh főúrral köttetett második házasságába a vagyon egy részét magával vitte. A történelmi család művészetpártolásának emlékeiből általában a Csehországba került darabok maradtak fenn, illetve azok, amelyek pártoló szerzetesrendeknél örökítették meg a donátort. A szóban forgó arcmást a 20. század elején a roudnicei Lobkowicz-gyűjtemény katalógusában tették közzé. Fényképes dokumentáció nem került a hazai gyűjteményekbe. Ez érvényes a Zrínyi család további három tagjáról készült festményekre is. A kiállításon: *Bécsben működő udvari festő: Zrínyi Ádám egész alakos gyermekkori képmása, 1670 körül, Cornelis Sustermansnak tulajdonítva: Löbl Mária Zsófia portréja, 1648, Ismeretlen mester: Zrínyi Ádám (?) egész alakos gyermekkori képmása, 17. század utolsó harmada. Eltelt több évtized, amikor a Zrínyi ikonográfia születése során ismét előtérbe kerültek a művek, így a Zrínyi Miklós portré is.*

Érdekes fordulat fedte föl a mű és alkotó összekapcsolását. Egy, a hadvezért ábrázoló portrémetszet 1664-ből, Gerard Bouttats: *Zrínyi Miklós mellképe*. Szignatúrájából megtudható, hogy Zrínyi Miklósnak volt egy Jan Thomas által festett port-

réja. Ezt követte a metszet. A festett képmást nem ismertük mindaddig, míg az 1990-es években Cennerné Wilhelmb Gizella nem talált rá egy csehországi kastélyban.

Jan Thomas (1617-1678) németalföldi művész, akit a művészettörténet-írák Rubens utolsó tanítványának nevez. Külföldi utazásai után Bécsben telepedett le, és közel két évtizeden át I. Lipót udvarában dolgozott. Itt készült az a kisméretű portrészorozata, amelyet az udvar nagyszabású ünnepein, színjátékain kosztümökben fellépő előkelőségekről, köztük a császárról és feleségéről, Margarita Teresáról festett. A magyar arisztokraták megbízásából megörökített portrék művészetének egy másik arcát mutatják.

1662-1663 körül Zrínyi Miklós már kora legismertebb magyar katonája és politikusa volt. A török elleni hadisikereit egész sor német, olasz, francia, angol és latin feliratú metszetábrázolás hirdette. Az egyik legismertebb a Jacob von Sandrart kiadásában napvilágot látott *Zrínyi Miklós lovasportréja*. Zrínyi reprezentatív arcképe elkészítéséhez keresett és talált festőt, a birtokaihoz közel eső Bécsben. Jan Thomas félalakos képmása kisszámú megmaradt arcképeinek egyike. A formai letisztultság és a művész több kompozícióján is megfigyelhető monumentalitás-igény követi a rubensi hagyományokat. Tárgyilagos, ugyanakkor reprezentatív. Alakbeállításában nincs semmiféle mesterkéeltség, az ábrázolt rangjára csupán az előkelő öltözék s a hadvezéri buzogány utal. Alkotója a mélyvörös viseletbe öltözött költő-hadvezért sötét háttér elé állította, s ezzel minden figyelmet a világosban tartott arcra, s az eleven tekintetre irányított. Zrínyi vonásai karakteresen, markánsan jelennek meg a vásznon. A festmény finoman és gazdagon árnyalt, s az a művészi megoldás, hogy Jan Thomas feltűnően kevés színt használt, önmagában is komolyságot és emelkedettséget ad a műnek. Az ábrázolt emberi nagysága és a róla készült képmás művészi kvalitásban tökéletes harmóniában vannak egymással. Ezen túlmenően – az ősgalériák darabjaitól eltérően – egyfajta személyesség, benső kisugárzás járja át a képet.

Adatok, dokumentumok szerint mind Esterházy Pál, mind Nádasdy Ferenc Jan Thomas mecénásai közé tartoztak. A 17. századi magyar arisztokrácia tevékenységében jól ismert, hogy a legjelentősebb családok egy-egy jobb minőségű művészt kézről kézre adva, többen is foglalkoztattak. Jan Thomas bécsi működése révén a Rubens-kör festői nyelve és látásmódja közvetlenül gazdagította a magyarországi művészet történetét. Nagyobb lélegzetű mitológiai és vallásos munkáin Rubens késői tájképeinek örökségét vitte tovább. Ezt tanúsítják a Fraknó várát és Léka plébániatemplomát díszítő alkotásai. Meglátásom szerint Zrínyi Miklós rendkívüli személyisége mély benyomást tehetett a portré festőjére. Későbbi kompozícióin arcvonásait véljük felismerni: *Szent Sebestyén* Léka plébániatemplomában vagy a *Nagy Sándor és Diogenész találkozása* című képen a nagyszombati Brukenthal Múzeumban.

(Jan Thomas: *Zrínyi Miklós félalakos képmása*, 1662-1663 származástörténetéhez Buzási Enikő, Cennerné Wilhelmb Gizella, Galavics Géza és Tátrai Júlia vonatkozó publikációit hívtam segítségül.)

2015 telén Velázquez kiállítás a bécsi Kunsthistorisches Museum-ban. Lebilincselő, hiteles múzeumi szemlélettel felépítve, megrendezve. Furcsa, de manapság ez erénynek számít. Világszerte, így hazánkban is egyre szaporodnak a különféle látványelemekkel, „extrákkal” megbolygatott kiállítások. Ilyenkor szinte nem is a műtárgyaké a főszerep. Elterelődik róluk a figyelem egy különböző médiumokkal és médiumokra irányított látványvilágba. Hang- és fényeffektusok, „korhű” tapéták zavaró határozottsággal kikövetelik, hogy hogyan és milyennek lássuk a műtárgyakat. A bécsi kiállítás

esetében Velázquez és néhány elsőrangú kortárs alkotó képe dominál, amelyek saját művészeti erejükkel avatnak be titkaikba. A spanyol mester ecsetje nyomán testet öltenek a Habsburg-ház spanyol ágának ismert alakjai. Köztük infánsok és infánsnők is. A festő több változatban, pompás öltözékekben örökítette meg a gyermek infánsnő Margarita Teresát. Ő I. Lipót magyar és cseh király, majd német-római császár első felesége. Habsburg Mária Anna és IV. Fülöp spanyol király leánya.

A múzeum egyik kis oldaltermében különös kép hívja föl magára a figyelmet. Jan Thomas: *Ünnepi lakoma* című, fára festett képe, 1666-os datálással. A kép témája I. Lipót és Margarita Teresa esküvői ünnepe és annak asztaltársasága. A gondos aprólékossággal készült mű festőileg is élvezetesen érzékelteti a feltálatl étkek bőségét. Mindenképpen szokatlan kompozíció. Jan Thomas oeuvre-jében talán társtalán. A meghívott előkelőségek mintha színházi kosztümben ünnepelnék a nagy eseményt. A mozgalmas kép alkotója csaknem minden egyes figurának karaktert adott, olykor szinte a humor jegyeivel. A kontrasztos ellenfény alkalmazása hatásosan emeli ki a vonásokat. Itt jelentkezik Jan Thomas, az udvari festő. Vagy ahogyan a helyi ismertető megjegyzi, az „udvari fotográfus”. Ugyanaz a művész, aki három évvel korábban a modell rangjához méltó képet festett Zrínyi Miklósról.

Írásom szubjektív mozaik. Tűnődés-töredékek a magyarok tudatában mélyen élő Zrínyi Miklós halálának tavalyi évfordulója alkalmából.

2015 februárjában

Tömöry Péter

Május

Virágos karját, lám, kitárja
kertünk, a pitypang bőbitája
szórja üdvét a világra.
A május harsány hersenés.

Magvak duzzadnak,
tűszők pattannak,
epekednek buja bibék:
„még! még! tovább! még! nem elég!”

Sziromra vetkeznek a fák,
szöszös méh, tétova bogár
kutatja titkuk rejtekét:
„édes a kehely, befogad,
úgy birtokol, hogy közben ad!”
Vissant, sikong a kék.

Arany mézet csurgat a mámor,
sugárkévében a virágpör
zsong-zsibong a kerten át:
kozmosz csillag miriád.

Pulzál a nappal, peng az éj,
zabolátlan a szenvedély.

Elkőszál a kutya, a macska,
úzi a teremtés parancsa,
az újjá érlelő idő...

Imám is sarjad, kérlelő:
„kegyelem, Uram, kegyelem,
tavaszba temesd el telem!”

Emlékszel

Emlékszel, kedvesem az ágyra,
amelyben nem háltunk soha,
amelynek álom volt a váza
s befödte lepkék hímpora?
Emlékszel, kedvesem a szóra,
mit nem mondtál nekem soha,
arra a szelíd, első csókra,
mit nem nekem adtál oda?
Emlékszel, kedves, a vízipókra,
mint jégre ezüst korcsolya,
rajzolt jelet a tükör tóra,
ami nem fagyott be soha?
Emlékszel, kedvesem, az árnyra,
ami nem vetült sehova,
és belepte mégis a fákat,
mint arkangyalok mosolya?
Emlékszel, kedvesem a versre,
amit nem írtam meg neked,
arra a sípoló ős csendre,
ami magába temetett?
Emlékszel, kedvesem, voltodra,
ami jelenem, kénytelen,
szélben jajgató dallamokra,
miket nem hallottunk sosem?
Emlékszel még a pillanatra,
mi nem múlt el s nem született,
arra a rőt, őszvégi parkra,
hol nem láttál meg engemet?

Emlékszel kedves, hogy te nem vagy?
Én emlékszem, hogy nem vagyok!
Bolyongunk egymás hiányában,
vak űrben nemvolt-csillagok.

Sarusi Mihály

Magyar a tenger, magyar¹

A már korán Magyar Országi Tengernek nevezett tavat körbe – míg ki nem irtották a nád-
bony helyére fövenyfürdőt, kikötőt, a nádtalanított partra szállodasort álmodók – nádas ölelt,
nádrengeteg éltetett, nádszűrő tisztított, etetett és óvott. Az első savanyúvíz-kúrázókat a XVIII.
században említik, Széchenyi és Kossuth álmai, s tettei nyomán a reformkorban megindult a
hajózás, a XIX-XX. század fordulójára a vasútnak és a tópart nyári enyhelyeire költöző polgár-
ságnak köszönhetően olyan iramot vett a fejlődés, hogy mostanra kövel kerítetté, már-már
nádmentessé, halban szegénnyé, az istenáldása eső, hó mennyiségétől függővé vált tavunk.

Tavunk? Tengerünk! S nem mi fogtuk magunkra, mekkorák volnánk! Külhoni ítéssz nevezte
néven, Magyar tengernek a Balatont: nem „mare illud Hungaricum”-nak mondotta volt 1717-
ben, hogy tőle a ’magyarkodók’ – mert hogy: magyarok – rövidesen simán átvegyék?! (Ja, ja;
ha mare illud Hungaricumnak tetszenének nevezni, akár ejrópainak is vehetnők kendtöket a
komák!) Kazinczy első nyomtatott művében 1775-ben adja tudtul, hogy mi biza Magyar Ten-
gernek fordítjuk a bécsi latinok Maré Hungaricumát. (Azaz, már megint, semmi magyarkodó
nagyotmondás! Egyszerű fordítás.)

Balatonunk

A tudósok azt mondják, a Balaton mindig eléggé kiszolgáltatott volt, a természet kénye-kedve
szerint hol ki akart apadni (a mai partvonalon belül, víz alatt, falvak, kikötők maradványaira
bukkantak), hol meg a mainál méterrel magasabban állt a tó vize (ellepve azokat az apadás-
nak nevezett területeket, ahol a XIX. században szaporodtak el a nyaralók). Az ingadozás 2-3
méteres lehetett, ezért avatkoztak be már a rómaiak, némely abban érdekeltek többször is ki
szerették volna szárítani a tavat, hogy a Balatontól mentesített medret fölszánthassák, bevet-
hessék. Nem gondolva arra, hogy szakemberek már a XIX. században megmondták: ha eltűnik
a tó, helyén sivatag keletkezik, s a part különleges éghajlata is elromlik. Megint mások – hogy
némileg közeledjünk a mához – a kádári kommün idejében vették (volna) olybá: Balatonunk
zavarja a vegyi s miegyéb iparosítási elképzeléseket.

Nem fordítva, hogy Ők minket. (A Balatont s a balatoniakat.)

Érdekes, a tó lecsapolására, a Siónak a világhajózásba kapcsolására, az élő tó megölésével
azonos körbekövezésére-betonzására, a tihanyi-szántódi szoros híddal, ne adj Isten alagúttal
összekapcsolására, a tó külhoni mintára szigetekkel való beültetésére szőtt rettenetes tervek
kiagyalói közt akadt helybéli is. A természet, Balatonunk átalakítására, megreformálására,
megbízhatóbbá, furtonfurt valamire hasznosítható (helye búzával bevethető, lavór-stranddá,
állandó vízmagasságú, betonteknő vitorlás-paradicsommá varázsolható) állapotba juttatására
azért jobbára azok vállalkoznának, akiknek tavunk üzlet, s nem élet. Azaz inkább azok szövö-
getnek ekkora Balaton-fosztó terveket, akik csak kirándulóként, avagy hajó- s nyaralótulaj-
donosként, ne adj Isten, a hasznót azonmód távolabbi hazájába mentő idényvállalkozóként
ismerősek Balaton-mellyékünkön.

¹ Részlet az *Öreghegyen innen, Öreghegyen túl* c. készülő balatoni könyvből.

A balatoni? Sokan megírták, a bennszülöttek ma is emlékeznek rá, tán elhiszik a nem idevalósiak is: az itteni ember majd' egy évezredig halászatból, nádmunkából, az uraságtól rendelt cselédmunkából tengette életét mindaddig, míg be nem tette lábát földünkre az első fürdőző, testi nyavalyáit savanyúvíz-kúrával orvosolni igyekvő vendég, hogy nyomában kiépüljön a táj legnagyobb iparága, az idegenforgalom.

„Alacsony a víz, valahonnan ide kell vezetni!”, hallod, ha valóban lejjebb száll a tó. „Le kell eresztetni, mert a pince tele talajvízzel!”, hallod magasabb vízállásnál a néhai apadásra települt háztulajdonostól. „Kevés a vitorlás a Balatonon, más hasonló nagyságú európai tavon sokszor ennyi a hajó!”, építtetné körbe a tavat kikötőkkel, s tartaná jó magasan a vizet (hogy világtengerre való bárkájával a parthoz állhasson) a szelek szárnyán, a hullámok hátán száguldozás szerelmese. „Megöltétek a Balatont, egy hete semmit sem fogtam!”, búslakodik a horgász, nem ok nélkül, mert a tó kibetonozása, a nádások eltüntetése miatt kisebb és kevesebb a hal. „A part az enyém”, adja meg az a nyaraló, aki telket vett, rá házat épített a vízhez közel, s szép csöndben birtokba vette a reá eső Balatont: jogtalanul a partig rakott kerítést, a nádaszt kiirtotta, vagy abba horgászpádot, hajóhidat, csónakkikötőt, magánfürdőt épített.

A Tavát hallgatva mit nem mond a Magyar Tenger népe: a Balaton úgy gyönyörű, ahogy van, tessenek békén hagyni.

Almádi vöröskő-Magyarország

Balatonalmádi sok egyéb mellett arról híres, hogy az egykori szőlőhegy beépítésével keletkezett község, majd város, következetesen kiáll a Trianonban darabokra szabdalt magyar nemzet egysége mellett. Egyik minapi megnyilvánulása a jelek szerint rendíthetetlen alapállásnak a képviselő-testület fölhevása, amely arra buzdította a nyolc és félezer lelkes tóparti város választópolgárait, hogy 2004 decemberének első vasárnapján IGEN-nel szavazzanak a szülőföldjükön, de a mai ország határain kívül élő honfitársaink magyar állampolgárságára.

Az 1928-ban állított almádi Irredenta Örökmécses a helybeliek tudomása szerint az egyetlen az országban, amely átvészelte a szovjet megszállás évtizedeit, ma is a Balaton-parti sétány díszjele és fájdalmas felkiáltójele. A szovjet megszállás és csatlósai uralma idején a nemzeti érzelmek kifejezésére nem sok lehetőség adódott, az Örökmécses az 1848/49-es hősök emlékművének átkeresztelve mentették meg, s így a március 15-i megemlékezés titokban rendre a kisebbségi sorba kényszerített magyarság helytállása előtti tisztelgés is lehetett.

Az 1945 utáni években a magyarság egységével azonosulás minden látható – és az Örökmécseshez hasonló módon el nem varázsolható – jelét el kellett tüntetni. Ezt érezhette az a polgár is, akinek a kertjében a Balaton-felvidék híres építőanyagából, almádi vöröskőből faragott Nagy-Magyarország térkép díszlett, s hogy legalább emiatt ne érje bántódás, beásta a földbe. Majdnem hatvan évig pihent a Remete-patak egykori partja melletti portán a vöröskő-Magyarország, mígnem egy lelkes lokálpatriótának, Majbó Gábor Podmaniczky- és Balaton-díjas, örökös tiszteletbeli alpolgármesternek eszébe nem jutott, mit látott gyermekkorában abban a kertben. Engedélyt kért a mostani tulajdonostól és pontosan azon a helyen, ahol egykor látható volt, alig egy ásónyom mélyen megtalálta. Új helyen állították föl a Duna, Tisza, Dráva, Száva, Maros szabdalta kő-Magyarország térképet, Balatonalmádi főterén, a város zászlaja tövében, hogy minden arra járót emlékeztessen. Ott, ahová cserépből hordtak virágföldet Felföldről, Kárpátaljáról, Erdélyből, Délvidékről, Órvidékről a helybéli magyarok.

Az Almádiában élő festőművészek, Veszeli Lajosnak Trianonnal kapcsolatos munkái jelentek

meg: Szidiropulosz Archimédesz *Trianon utóélete* című irodalmi összeállítását az almádi művész szemlélteti műveivel, s a görög-magyar szerzőpár újabb „trianoni” munkája, egy interjúkötet is a könyvesboltokba került. Hogy teljessé tegyük Almádi Trianon-vonatkozásait: a lenini úton tovább zakatoló szellemiség által mára semmivé lett Zsófia Gyermekszanatórium udvarán a két háború közt mellszobrot kapott Lord Rothermere, a magyarság ügye mellett kiálló angol sajtómágnás – hogy aztán a kedves komonista barátaink azt is eltakarítsák.

E szép sorozatot folytatva – méltón a város hagyományaihoz – a település képviselő-testülete népszavazás előtti ülésén felhívást fogadott el, amely a kettős állampolgárság melletti kiállásra szólítja föl a választópolgárokat. Nyilván azért is, hogy szegyenkezés nélkül állhassanak a felvidéki testvértelepülésen, Nyitragerencsén élők elé.

Mire föl miről nem tudósítja az almádiakat a helyi lap népszavazás után megjelenő új száma?! *Ne bántsd a magyart!* címmel szobrot szeretnének állítani valamennyi otthonából elűzött, szülőföldjén nemzeti hovatarozása miatt üldözött, félholtra vert és megölt, hazáját védve életét áldozó magyar ember tiszteletére... Az emlékműre nem kerülhet rá valamennyi név, de újabb felkiáltójelként figyelmeztethet kötelességeinkre.

Hogy, hogy nem, míg a mostohaanyaország nem szavazta meg a határainkon túl élő magyarok állampolgárságát, Almádiban a választópolgárok fele vette a fáradságot és elment szavazni, s a kétharmadnyi IGEN azt jelenti, hogy magában Almádiban érvényes lett volna a népszavazás. A tízmilliós Kis-Magyarország másfélmilliónyi kisebbségi magyarja által lakott Sziget-Magyarország része, anyyiunk rejteke ez a magyar tenger-parti városka.

Breznjevék néhány tucat „Hős Város”-a – nekünk – együtt nem ér annyit, mint ez a kilencdfelezer lelkes hely tavunknál, Balaton-felvidékünkön! S a többi magyar menedék – ha még kerül egy-kettő.

...A minap faragott vöröskő mezsgyekaró került elő a Lok-hegy alján, a régi szőlők helyén emelt családi házak, nyaralók egyikének kertjében. Az egykori szőlőbirtok határát valaha jelző kő karó vége faragott Krisztus-fej, töviskoszorúval! A nyilván hívő katolikus gazda kérésére írhatta az almádi vörös homokkőbe a helybéli kővágó mester a Megváltó arcvonásait. A mezsgyékő LOK-HEGYI KRISZTUSon évszám is kibogarászható: ha igaz, 1867-ben véste a kőfejtő iparos.

Szárberényi Úrangyala

Megszólal a berényi nagyharang. Mise biztos nem lesz, nincs miseidő...

Úrangyala.

Ilyenkor?

Amikor megszűnt a Balaton Akadémia, reggel héttől.

Máshol az Úrangyalát reggel hatkor, délben és este hétkor szólaltatja meg az öregharang. Este hétkor a kisebb lélekharang is csendül a halottakért. Reggelente hatkor kellene harangozni az Úrangyalát, hétkor kénytelenek a szomszéd Kolostor Szálló miatt. A vezetője szólt, zavarja a vendégeket.

1996-ban? Azt mondják, Antallék támogatták a Pozsgayék által kezdeményezett főiskola-alapítást, a Horn–Kuncze féle balliberálisnak állított istentagadó és nemzeti művelődésellenes kormányzat fojtotta meg.

Hogy visszajöttek, akik visszajöttek – akiket a Kedves Hamis Karta (ügymint „Demokratikus” „Charta”) visszaálmódott a nyakunkra –, rövidesen elmenekült Szárberényből lett Vörösberény.

nyünkéből a Balaton Akadémia. Hogy a tulajdonos (tulajdonos? – a tulajdonos magyar katolikus egyháztól „államosítva” elrabolt kastélynyi kolostort bitorló vármegye) szállodaként igyekezett hasznosítani, mely szálloda vendégei pedig – nyilván – nehezményezték, hogy a fülük hallatára (a fülük tőszomszédságában) csendül a kis- meg a nagyharang! Sürgősen későbbre kell tenni, elftársak – mondták az elftársutód elftársi urak – a hajnali harangolást!

Későbbre is került: 6 helyett 7-kor szólal meg Berényben.

Úrangyala.

Este előbb a nagyharang, aztán a léleké.

Nagyharang: arra van az Úrangyala.

...Imádság.

– Ilyenkor egy *Miatyánk*, egy *Üdvözlégy*, meg (hogy) *Adj örök nyudogalmat neki*.

...Helyett az Úrangyala, három Üdvözlégy, a záróima, Ámen.

(Ad, ha engedik.)

Úrangyala-harang(szó)... nem csak berényi módra. Országos az irtózás: keresztől, istenházától, harangszótól, sírkerttől, új élettől, túlvilágtól. Irtózás a teljes élettől.

Csak nehogy már ez legyen az ámen!

Séd kútja

Balatonunknál, s Bakonyunkban a nép inkább kútról tud, mint forrásról. Patakról is alig, inkább sédről. Mely szó köznévi, nem tulajdonnévi: az utóbb szláv módra (az itt lelt szlávok elnyomása szintjét jelezve) pataknak nevezett ügy, víz, jó, ér, csermely (bármiféle „folyócska” vízfolyás) társaként: séd. Mely séd lehet... igen sokféle! Ahány – Balaton-felvidéki, bakonyi – falu vízfolyása, annyi séd. Példának okáért Ábrahám Séd, Alsőörsi-séd, Arácsi-séd, Aszófői-séd, Füreden Sédút halászhely vonyója (vala), Csopaki-séd (folytatása ma a Nosztori-patak?), Berényi-séd (Vörösberényi séd, meg tévedésből, közhivatalnokiasan: Balatonalmádi-séd), Denti-séd (Dörögdtől), Dobogói-séd (Kál horka szállása táján), Eger-séd (mely amúgy ma inkább csak Eger, Eger-patak mondjuk Kapolcson), Fekete-séd (a Magas-Bakonyban), Fűzfői-séd (maga Fűz pataka?), Gecsei séd. Horogi-séd (úgyszólván a Káli-medencében), Karfás-séd (Almád apátság romja mellett, Kapolcs és Monostorapáti közt), Kéki séd (Szőlősön túl napkeletnek), Kis-séd (vidrás hely Bakony-erdő szívében), Kőröshegyi-séd (Balatonföldvár és Kőröshegy tájékán éppen), Lovasi-séd, Öreg-séd (Bélnél a Bakony rengetegében), Örvényesi-séd, Pécselyi-séd (mára inkább Pécsely patak), Séd-fő (a Somlón), Somberek-séd (Bakonybél és Bakonykopány közt a Magas-Bakonyban). Szőlősi-séd, Tavi-séd (mely lehet még Vékény, Vékény-patak), Udvari-séd, Vázsonyi-séd, Vörös János-séd (Bakonybélből Ugodnak). Meg a fő séd, sédek sédje, királynéi Veszprémi-séd! És persze valamennyi egyben: Séd, a séd – a helybélieknek. Hogy a többiről szót se ejtsünk.

Arrébb is, a Balatontól távolabb: Gömörben (olvasod a régiségben) Hideg-séd, Sid, Gömörsid falu Fülek mellett, mely Sid a tőtnak Síd, mert tudja, hogy kell ejteni, hogy hívja a bennszülött hunn, Tolnában a Szekszárdi-séd (mely lehet Remete-patak) – tudod meg a világhálóra fölkerülő nyelvészeti adatokból. Ezekből derül ki: volt Hidegséd az Árpádok korában Pulánál, a Keszthelyi-hegység Várköly falujának eredeti Zsid neve pedig a sédre utalhat... Sós-séd valahol, Méh-séd Biharban, s Erdélyben. A Szerém vármegyei Sid városának neve mi más lenne: Séd! Melyet – mit ad Isten – Zsidnek is mondanak (hogy a szerémségi városon átvágó folyó neve Séd/Sid helyett rácul /térképe válogatja!/ hun Sidina, hun Sarkudin legyen...(Sid mellett

még egy órac helynév: Erdővég helységé, mint Erdevik.) (Nem előmagyarok voltak ezek az óracok?) (Nyelvtörténet ide!) (Elsősorban szlavistát, lelke, bogaram.) (Aztán csudákszanak, ha mi mög meg s- állunk Mezopotámiáig.) A Magyar Névtár (mint archívum) nógrádi ómagyar kori Mitár séde nevezetről is tud... Séd feje Baranyában vala, máshol egykor Sédi-ér (jelzi a feledést...).

Roszsabb – ám még nem a legrosszabb – változatként valamennyi lehet Séd patak is. Mert aki így mondja, már nem érti az eredeti szót. (A sédet.)

Üsse kő, jönnék, mennek. Hogy értenék a táj vendégei? Nem itt hibádzik. Inkább ott, hogy ránk akarják kényszeríteni – ránk, bennszülöttekre, helybeliekre, törzsökös balatoniakra–bako-nyiakra – a magukét. Vendég, aztán kilak a házadból. Kilak, kilök.

– Nem séd, patak! – ha mondja.

Mondod, bugrisa. Helyi.

Rád szól, ő, a máshonnan szalajtott. Jön, megy. Marad. És átveszi az irányítást.

– Bács, ha mondom!

Előbb csak a (német?) lestrandolása a fürdőnek! Most már (anglus) beach, vagy mi a rosseb. (Szegény siófokiak: még hogy bács a feredőjük, egyenesen Cocakóla...) Jaj szegény fejünknek.

– Nem haladsz a korral!

Európával!

Takony egy világgal. Taknyos labancvilággal, janicsár szellemiséggel.

– A Séd Veszprémnél folyik! – köpi rád, mert ő ilyen tájékozott, ennyi mindent tud a nagyvilágról, meg kisdéd hazádról.

Hogy lenne séd a berényi.

Kinnszülött szól a bennszülöttre (a legbensőbb dolgokról).

Ne engedd, hogy rád szóljon az úrhatnám, jöttment népség! Hogy tanítsa neked, hol élsz, mi a neved, hogy hívják körötted a hegyeket, vizeket, szántókat, miegyebeket... Ki vagy te magad.

Jankó János mondá balatoni néprajzában (77): „Séd: a vízér értelmében (helynevekben már 1086-ban...)”.

Erre mire nem lelsz áldott emléké Bálint Sándor szögedi szótárában? Sédgát a neve a folyó közepén hosszában épített gátnak, ami a vizet kettéágaztatja. Szabó T. Attila erdélyi szótárában pedig 1228-ból való a syd, mint patak megnevezés... Akár a délvidéki Sid, Síd... Azaz: az Árpádok korában a vízfolyást sédnek mondtuk a teljes magyar nyelvterületen. A séd szláv megnevezését, a patak szót nem azért vettük át, mert nekünk nem volt rá saját szavunk... Valamiért az lett a divatos! Az „európai”. A mi ázsiai szókinccsünk már akkor gyanús lehetett.

Mi megőrizték, hála legyen Istennek!

Almádi: a rómaiak Pomeriuma?

Almádi – Kompolthy Tivadar 1889-es alkalmi lapjának ismeretlen (?) szerzője szerint – a rómaiak Pomerium nevű jeles fürdőhelye, gyümölcsöskertje volt!

Nem akármilyen állítás. Forrást nem ad meg a cikk írója, úgyhogy történész legyen a talpán, aki bizonyítja, igaz-e, avagy mégsem. Csak az almádi kötődésű veszprémi polgárok Korona-beli farsangi közvacsorájának hangulatát fokozandó írta (netán maga a kitűnő almádi-veszprémi-fiumei író–tengerész–szerkesztő) Kompolthy?

Mindenesetre tény, s való: a veszprémi könyvtárban a Kompolthy szerkesztette hetilap, a Veszprémi Független Hírlap 1889-es évfolyamában rejtőzött eddig az Almádi Hiradó című lap

egyetlen példánya. 1889. február 16-án este az ódon veszprémi Korona (szálló) nagytermében tartandó cigányzenés közvacsora napján jelent meg a nem mindennapi kiadvány. Nem akármilyen, mert a jelek szerint első almádi sajtótermék szerkesztője és hangadó szerzője Kompolthy Tivadar volt.

Sok érdekesség mellett két fontos írást találhat a mai – álmélkodó – olvasó az Almádi Híradóban. Az első nem akármilyen állításokat tartalmazó, névvel nem jegyzett (*Almádiért!* című) cikk a fürdőhely múltját, lehetséges jövődjét vázolja föl. Ebből idézünk pár sort.

„Mert Almádi története egy ezredévnél régibb.

A római birodalom fénykorában a pannoniai római légiók alapították. Pompás fürdejük volt itt s óriás gyümölcsstermelő telepet létesítettek itt. P o m e r i u m volt a neve. Innen ered a mai Almádi elnevezés is.

Később a magyar honfoglalás első századában, szerzetesek kedvenc helyévé lett Almádi. A r e m e t e – l a k o t maiglan is kegyelettel szemléli a nép ott a R e m e t e – v ö l g y magas szikla-oldalában.

A kolostor romfalait, a hatalmas boltívek csarnok-oszlopait ma is láthatjuk a Barcza-, Somydy-szöllők hajlokai körül. Rég elavult idők néma krónikájaként.

S megjegyzi, akit érdekel, bővebben tájékozódhat a veszprémmegyei archívumban (nyilván a Vármegyeház levéltárában). Majd annak értékelésébe fog, mennyi értetlenséggel találkozik a Balaton-melnyék szellemi és gazdasági föllendítésére törekvő ember; s hogy mindezek ellenére győzelemre visszük a Balaton-kultuszt.

A másik írás, az Almádi Híradó tárcája (*Menjünk ki Almádiba!*), a megyeszékhelyi hetilap egyik 1883-as számában látott először napvilágot, s most, az „első almádi hírlapban” közkívánatra adatott ki újra. Ebben írja Kompolthy, hogy Almádi 14 évvel korábban „kedvenc tuszkulánúmvá” (csöndes menedékhelyévé) lett, majd a maradiságot, butaságot nevetségessé téve tanulságos történetet ad elő a váradi Rhédey-kert születéséről.

Az alkalmi lap további híradásai közt olvashatjuk, hogy az Almádiért tartott veszprémi közvacsorán három zeneújdonság is elhangzott. Ezek: „*Almádi induló*”, szövegét és zenéjét írta: Kompolthy Tivadar, ajánlva az almádi fürdő-részvénytársaságnak; „*Almádiért*”, polka-mazur, szerlette s Véghely Dezső alispánnak az 5-ös bizottság elnökének ajánlta Szentkuthy Géza; „*Almádi visszhang*”, keringő, Véghely Dezsőnek ajánlta Kiss Jancsi”.

Szóval a világhírű almádi cigányzenész húzta a közvacsorán a talpalávalót! (Hogy kik adományoztak egy-két üveg bort, süteményt, peccsenyét, sonkát és kenyeret, miegyebet, pár forintot a közvacsorára, terjedelmes névsor mutatja a lap végén.)

Ha április elseje táján jelenne meg a városunk római eredetét fölelevenítő híradás, azt tet-szenének hinni, bolondozunk... Hogy Kompolthy és csapata honnan vette e Pomerium (és remete-kolostorrom) dolgot, nem tudni. Mert Pomerium-Almádiról eddig nem hallottunk, a pálos remeték rendházának létezését pedig többnyire legendának tartják, nem hogy romjait csodálták volna a XIX. század végén. Annyit sikerült – a világháló segítségével – kinyomozni, hogy Rómában „pomerium”-nak hívták a város szent határát, Róma jogilag ezen a beépítetlen, szántatlan részen belül létezett. Másrészt pedig: a „promerium” (állítólag) gyümölcsöst, gyümölcskertet jelent.

Róma város mezsgyéje aligha húzódott az almádi Öreghegy alatt, ám gyümölcsöskertnek éppen megfelelt a Balaton-melnyéken letanyázó veterán légionáriusoknak...

Kompolthy (vagy hírlapíró-társa) valamely korai, Almádival foglalkozó latin nyelvű okiratban találkozott a Pomeriumnak olvasott Promeriummal? Vagy csak egyszerűen „ilyen a provinciális nyelv”?

Május végén a Velence-tartománybeli Bibiónében akár azzal is kezdhethetjük: vagyunk mi, almádiak, olyan latinok, mi ti...

Az évi 6 millió vendégtől (amennyien egy nyáron megfordulnak az állandó lakosok száma tekintetében velünk azonos súlycsoportba tartozó talján testvérvárosunkban) ments meg Uram minket! A jelenlegi 1-200 ezernek persze – főleg, ha egész évben tartana a vendégjárás – a többszörösét el tudnánk látni. Ne adj' Isten Pomeriumra-Promeriumra hivatkozva. A jelek szerint (nagyot) még csak lődítanunk sem kell.

Arról most megfeledkezve, hogy Pomeriumot Kompolthyék – föltehetőleg – a vetélytárs városi lap szerkesztőinek és olvasóinak a bosszantására találták ki. (Ahogy egyszer azt is leírták, hogy Almádiban cseppkőbarlangot találtak...)

B-alat-u, Bal-a-tin s ts-ai

Még hogy Aczél József a 'Balaton' ógörög, szittyia-ugor eredeztetésével, dr. Buda Bálint a Búvópatak c. kaposvári folyóirat 2006. 6. számának 23. oldalán miről nem tudósít! Vendus-tót és latin helyett ősi szkíta-sumér, majd (nyomukban?) akkád származással számol.

Szakértők a latin *lacus Pelso, Pelso* s (avagy) a Dunántúlon egy időben szintén otthonosan mozgó szlávok *Blatno jezero*-jából, mint 'Sáros tó'-ból veszik a mi Balaton szavunkat. Az ősnyelvkutatók eredményeiről beszámoló szerző arról tudósít, hogy az ékírásos szittyia-sumir agyagtáblákon a BAL szó 'birodalmat', az A „vizet”, a TI, TIN pedig nem egyebet, „életet” jelent... Hogy középkori latin okleveleinkben gyakran így szerepeljék: BALATIN! Mi nem egyéb: az „élet vizének birodalma”.

A – folyamközben a – sumérokat követő akkádok sem adták alább magyar nyelvűségüket illetően: az ő nyelvükön a BALATU (B-ALAT-U) „élet”! A babiloni főistenháza kapuján a KIBI BALTI, „Mondj életet” (Szavaddal teremts életet) fölirat fogadta az épp arra tévedő ómagyarokat. 'Balti' az akkádánál, mint a sumirnál/szittyiánál a 'tin': élet, egészség, gyógyítani, jó egészségben lenni és élni”.

Szentséges ég! Ha ezt az Ádámot és Évát órománul, ósdákul beszélgető délkeleti szomszéd meghallja...

Az írás második részét következő számunkban közöljük.

H. Hadabás Ildikó

Godot-ra várva minden ünnepen

Minden lábjegyzet foglalt már,
a minden „élt”: ettől-eddig!
Hova igyekszik a lelkek hada
kereszt nélkül, évszámok nélkül,
soha meg nem váltott sírhely nélkül
a köd takarta messzeségben,
pucér testtel, csillagok röntgen sugarában?
Nyomorult, szemekből kilesett
árvaságuk fényt-lopó léte
a papírlapok, gépek fényírta szavai közt
felvillan-kihuny, *folyton folyvást* remeg,
hogy legalább egy pont legyen övék:
a bevégeztetett.

Beteg a szó, s az ember is.
Egyik sem fáj a másikért.
A katedrálisok csendjét ellopta
sok szó-fia, csak zúg, csak bűg,
de nem beszél, minden jele már jeltelen,
nincs füle léleknek, tárgynak,
kiúzta magából a ragyogást,
ki, az isteni létet, pásztor-csendet,
logika rendjét, szó morált.

Ripacs fényözön üti-vágja,
Bóvliként röhögve dobálja
évezredeknek lábnyomát –
mindenki szeretetre vágyik,
édes szirup ordítja körbe,
a nyomott papír verssorát:
*... ki viszi át fogában tartva
a Szerelmet a túlsó partra!*

Hol van a csend? Az odaát?

Szoliva János

Várákozom

Telve megérkezéssel
ülök a grádicson.
Várákozom.
Nyílik az ajtó,
átölel anyám –,
föltámad emlékezetemben.

Csörömpöl némasága,
arcán szárad a szó.

Megidézik örök hajnalok –,
a nagy csöndbe belekondul a harang.

Erzsikémnek

Tér és Idő keresztjén
nézem a világot.
Fordítsd felém csüggedt fejedet,
összetartozunk.

Rend vigyázza

Forró reszketésben
csillogó látszatok.
Megálmodott királyság,
vak ábránd a gyermekkor.

Elmém éjszakája,
röpdöső sötétség.
Elnémult nappalok,
rend vigyázza álmomat.

Bozók Ferenc

Álomszonett

Az este szárnyas ablakát kitarja,
szelíd szurokhuzatba mártja testem,
s ha öntudatlan ájulásba estem
az álom áthúz egy lomhább világba.

Dzsuang Dszi ősz fejére lepke röppen.
Már nem tudom, ki álmodik, s mi álom.
Halott barátom újra itt találok.
Pár furcsaság, min álmodó ledöbben.

Az álom oly szeszélyes, illanékony:
van úgy, hogy torkomat szorítja démon,
vagy épp idilli környezetbe ringat.

Ki érti, mondd, az innenit, s a túlit?
A lét ködös bizonytalanba bújjik.
Egykor talán megértjük álmainkat?

Szonett az elmúlásról

Kozmosz-legeltetés csupán e pornyi lét?
Élünk. A Létbe fújva szállunk, mint a por,
miként a pillanat-faragta füstszobor.
Balettozunk a légben, mint a tollpihék.

Matériámban élve nem vagyok szabad.
Szorong a test az űrbe rántva, és vacog,
s az énemről, miben nagyon magam vagyok,
nem én vagyok, ki dönt, hogy itt meddig marad.

A hit talán segít. De mégsem érted,
hogyan tovább, ha véget ér a léted,
s miért a vég, a végtelenbe lökve?

Miként a sztreccsnadrág, feszeng a testem,
mert testemet kinőtte már a lelkem,
kibújna és a végtelenbe szökne.

Két barát

A mérgező harag napjait éltük. Barátom azt mondta nekem, hogy nem szeretek senkit – kivéve egy lányt, aki nem szeret viszont –, és ebből eredően önző ösztöneimnek engedelmességgel gúnyolódok mások hibáin; nincsenek mély érzéseim, nem érzékelem a felém irányuló szeretetet, félremagyarázom a tetteit, rosszindulatot tétélezek föl róla, és nem avatom be semmibe, ezért eltávolodott tőlem, néha már alig tud elviselni.

Ezt megelőzően én azt adtam elő neki, hogy erőszakos, magának tartja fenn az elsődleges szerepet, mindenkit háttérbe szorít maga körül, lekezelő modorát ki nem állhatom, és kifáradt a barátságunk.

Akkor ő felsorolta nekem mindazokat az eseményeket, amelyekben együtt vettünk részt, s mindegyikben ő volt a kezdeményező. Az ő ötlete volt a lengyel és a cseh utazás is, a múlt nyári pécsi kalandozás is. Mivel tőlem semmit sem várhat, mindig csak akkor történt valami új köztünk, ha ő javasolta őket.

Erre én azt állítottam, hogy közös kicsapongásaink azért nem voltak igazán felszabadultak, mert mindketten visszafogtuk a másikat abban, hogy a saját feje után menjen.

Ez csak részben fődte a valóságot: közös utazásaink nem voltak sikerületlenek, persze ebben az idegen országok és tájak ajándékai is közrejátszottak, megadva azt a kötetlen, szemlélődő, élvezékeny állapotot, mely hazatérve elhalványul, föl váltja a szűkebb körben mozgó napok kevesebb meglepetéssel szolgáló futása.

Ezen azután vitatkozni kezdtünk.

Még később azzal álltam elő, hogy valóban ő a kezdeményezőbb alkat – habár ha visszaemlékeznénk rá, akadtak fordított előjelű események is –, ám ez még nem ok arra, hogy fitogtassa is ezt az eszmecsereket, hogy állandóan célzást tegyen rá, és így mutassa meg a szavakban kifejeződésre jutó nagyobb lelkierejét.

Egyre gyakoribbak lettek közöttünk az ilyen beszélgetések: félévenként fordultak elő, amik régebben csak évenként, vagy egyáltalán nem. Nagyjából mindig ugyanazok hangzottak el néhány újabb szemponttal és összekoccanással kibővülve, csak az őszinteség mélysége változott.

Azt is közöltem vele, hogy én teljes lelki kitárulkozást várok mindenkitől, tőle is, például azt, hogy kertelés nélkül elmondja nekem az életét minden gondjával együtt, és ne csak azért, hogy érezzem: nem vagyok egyedül a bajban, hanem önszántából is, hogy még jobban megismerhessem. Különben sem hiszem el, hogy ő olyan kiegyensúlyozott lenne, mint amilyennek mutatja magát.

Ezt követően azzal hozakodott elő, hogy én viszont úgy tárom föl magamat előtte, ahogyan nem lenne szabad, mert minden kétségemet elmondom neki, amit fájdalmas hallgatnia.

Így torzsalkodtunk órákon át, semmiségeken. Azután kibékültünk.

Kisregény

Ha egy utópia megvalósíthatatlannak bizonyul, s ha volt ugyan akármilyen igyekezet is azt megvalósítani, törvényszerűen újak születnek, kipattannak az időből, mulandókból maradandókká lesznek, új reményt hoznak el, új szabadság-kiterjedést villantanak föl, s nem rejtik magukban az előző kudarc kiábrándultságát: így vonják, taszigálják az elégedetlen emberfőket még tovább az ismeretlenbe, a nem tapasztalt kínok és gyönyörök pólusai közé.

Az alkotó elnyújtózik, boldogan nézegeti tükörmását, önmaga időtlenné merevített arcképet; ám végállomásnak hiszi azt, ami csak egy finomabb megközelítése a messzeségben teljességet kínáló elképzelt birodalomnak, ekképp nyugvópontot sugall a sokarcú, széllal, faggyal küszködő közösségek számára; hiszen arról beszél, ami a tudatra ébredt elme megjelenése óta ismert, ami mágneses erővel delejezi az eget fürkésző virrasztókat, de amelyről csak a bolond tud bolond szóval beszélni, vállalva a nevetségesen hangzó szavakat is, mintha a szívárvány kézbe vehető lenne, s a mélyből és magasból táplálkozó vágyak története elmondható lenne, s főként okoskodva célt és értelmet lehetne nekik tulajdonítani.

Mi oltja belénk a nyughatatlan indulatot az ismeretlen és veszélyes tájak föltérképezésére, a bontatlan ponyvák sátorra feszítésére vadvizek partján, elfogadva a kínok kihívását is az új örömei ígézetében? Honnan ered a partközélebről való elszakadás bátorsága, a veszélyről mit sem tudó kalandvágy, holott nincs elfogadható végcél? Miért teszünk mestermívű festett tájat a valódi elé, miért földjük az eget valamilyen gondosan megszerkesztett geometriával és sorolásásra ösztökélő csillagképek garmadájával, melyek mozdulatlanul védeneének a mindig változó megpróbáltatásoktól, azonban olyat kínálnak, amit nem teljesítenek? De hiába fest a művész földi mértékkel, tehetetlen a nézőivel szemben, akiknek egy elrajzolt nyakból is üzenet érkezik, egy mereven beállított arcból is, a bamba, kidülledt szemekből is egy ismeretlen bölcsesség fénye sugárzik. Órákig nézegethető egy elnagyolt kézforma, anélkül, hogy meg lehetne fogalmazni az üzenet egyetlen szavát is, hiszen nincs és nem található ilyen: a gondolkodás mulatságos veresége ez.

Nézz meg egy várost, egy kies tájba gondozott kertekkel ágyazottat: túl a napi munkaadag görcsein, a szorító szükségletek tekintetsorvasztó feszültségén, a színes fényekből kifomálódó barbár légoszlopok, mint lézersugarak, mivel bolondítanak el jobban, mint a gyárkémények arcpirító – ennyit tudsz, ennyit érsz, ilyen egyszerű vagy – evilágisága?

A dombokon szétterített fényszőnyegszerű bérházak körfolyosólámpáinak remegése hová vonz? Valami vízfolyam felé, mely csábító utazást sugall? De ott is, a halvész-illatot széthordó szél, a hajókürtök riadójele, a csillogó rezekek, fehér hajótestek miféle harmóniáról suttognak? A puhán, surrogva járó autók, melyek bizonyos örömeiket elérni sietnek, miért ébresztik föl az ösztönök virágzását? Egy tavaszi estén a járdán elhullámzó csípő, vagy megrezzenő hajsálak, magányos tekintetek, eget ígérők, vajon megadják-e akár csak a töredékét is annak, amihez a képzelet makacsul ragaszkodik?

Az alkalmi megvilágításban a részletek még egyek, összeáll a mozaik, s a könnyed éjszakai szélben alig érezhetően hintázó faágak csorbítatlanul beszélnek valami teljességről. Egy sárgafényű lámpa napot idéző fényt hint a parkoló autókra, melyek, mint a hajók, kalózaikra várnak. Az éjszakai város néha egy erdőnél is többet kap valamely erőttől, hogy egy messze fekvő világ édességeit megmutassa.

Nappal levetik a tárgyak a leplüket, minden varázslat nélkül megmutatják a szerkezetüket, nem ígérnek többet, mint amennyit teljesítenek, még akkor sem, ha a külön életekben közös

törvények is munkálnak a vigyorgó ösztönök kapzsi mozdulatai mögött. De hová tűnik ilyenkor a történelem? Az órák mutatják az időt, a jelenidőnket, de ezek, mint mellékes segédeszközök, csak arra valók, hogy kimérjük a saját részünket a számunkra hasznos és haszontalan foglaltságokból, hogy a kényelmes és kényelmetlen időtartamokat élesen elválasszuk egymástól. Innen ered a küzdelem az idővel, a nagyobb és nagyobb értékes idődarabok kiszakításáért, melyeket már fölösleges is mérni. Ez a furcsa és első pillantásra taszító harc, melynek következtében az idő állni érződik, hajtja előre a láthatatlan órát, melyet történelemnek nevezünk. A rendszerező ész visszaretten a jelenségek burjánzó gazdagságától, és nem hiszi el, hogy a valóság minduntalan kicsúszik a lábai alól; ezért szorgalmasan készíti az elméleteket, mintázza a sablonokat, hogy formába kényszerítse a makacsul össze-vissza csírázó életet; fölöszt, osztályoz, kiszabja az sorsokat, gyűjti a történeteket, melyeket történetté, sőt történelemmé kíván párolni.

Most itt tartunk. Ami a történeteket illeti, ilyenekből még sokat el kellene mesélni, de minek is?

Szigeti Lajos

Árnyjáték

Mérsékelt égöv alatt
őszül a nyár, őszül,
jön Kisasszony hava.

Egy lenge bokor ága
uralkodó szélnek
hites jeltolmácsa.

Latin nemesi névvel
dália dicsekszik,
gyászkoszorú szépe.

Varjak ködöt kavarnak,
százhusz évig élnek,
ördög-, pokolfajzat.

Pontozott rész, szaggatott
vonal a horizont,
hideglelős a hold.

Példázat

Tojáshéjjal fenekükön
a fészekalja kicsibék
azt csipogják: testvériség.

Egymás útjából kitérnek
előzékenyen a hangyák,
a fejüket is lekapják.

Prérikutyák puszilkodnak,
becsavarodnak fenemód
a közlésvágytól a hernyók.

Harmóniára fogékony
és életösztönnel öl csak
minden éhségtől űzött vad.

Palotás József

Hessegetem

(firkák-6 2014.)

Hessegetem

Az agyamban síró szúnyogokat
S kocsisirmát szopogató számban
Kigyulladnak a múlt lucskos kocsmái
S egy éjszakai gyaloglás fényei
Magából kivetkezett arcomon este
Vörös hangyák démonai menetelnek
Belemben komisszár hatalmak kutatnak
Jönnek felém jelentések összegyűjtött papírhajókáival
Úszkálnak titkos megfejthetlenségben
Emlékeim posztumusz díszkötetében
Életem hatvanhét évnyi álmjelenetei
Kisiklott vonatok jajgató füstölgésével
Míg megsárgult papírok félelmeivel járkálok
Mint tűzbe röpítő öngyilkos lepkék
Érzelmekkel hajnalig játszadózom
S szórakozni vágyó árulók mosolyaival
Legeltetem terelgetem viszonyaimat

Újra itt van az ideje

Hogy végleg elhessegessem
Az agyamban dongó drónok zaklatását
Eltekintsek a világot behálózó
Gombolyagok kódolt hurkolataitól
S *győztes vesztesek* csonttáncával
Végre megbámulhassam
Az éjben didergők múzeumi búbánatát!

Ezüst pikkely

(firkák-6 2014.)

Alig fénylik
Az öregek akváriumi birodalma
Olyan mint cikázó halak szemébe rejtett mélység
A roppanó jéghegyek kéken omló csuszamlóssága
Hol csak a rozsdás fenekű halászahajók bújócskáznak
Vagy a jeges szelek és vizek vicsorgó csacsogása
Éggel zenélő csillogások árbockötelein
Mintha felbérelt jégziréneket énekelnének
És bűbájszél szólna kardhalak csontos hangszerén
Apró sós vízcseppek kerek szimfóniáiban
Amiért most ezüstözött halpénzzel fizetnek
A hálókba befogott ficánkoló öregek!

Il taverna

(firkák-6 2014.)

Apám!
Elképesztő ami ott belül történik
Repedések hatalmas csattanásában
Mint leszakadt gondolatok reccsenő csusszanása
Az ébrenlét hófúvásos másodpercében
Önfeledt táncban élek gondolataim jegesmedvéivel
Mikor hidegség festődik meg kékségek méhében!

Itt

(firkák-6 2014.)

Itt telelhetnék s lehetnék egy fényből szőtt sárga kankalin
De itt egy feneketlen kerek erdő fekszik haragszavú lombokkal
Álcázott virág lehetnék ártatlanságában láthatatlan letéphetetlen
Mindent takaró lepelként – szótlánul megleshetném az Istent
Égi fehérben fák nyájasságával elrejtőzködhetnék

Titokban lobogó keblemmel a halállal szemben
Mikor csak egy nagyfröccs prüszköl a kezemben
Sülhetnék Fallarisz rézőkrében ropogósra

Életig halálíg Babilon

(firkák-6 2014.)

Sötétkékben mintha élnék mindhalálíg
Agyamba költözik a tenger lélegezni
Éjjel mikor izzadó király vagyok
Szobám falával elsáncolva a nappalok
Alagutat ásnak bagolyszemű álmok
S tornyok várfokán világra kürtölik
Hogy soha semmikor semmi sem állandó
Hogy mindent elnyel a cirkalmas üresség
S a Hold is abbahagyja balga keringését

Életem morajló sajtások olaján elúszik
Most ravasznak kell lenni mint senecai léleknek
Hogy a végdarabokat egyé tudja összeaszalni
Életig halálíg mohácsig Babilonban
Mikor az utolsó ítélet itt ül már a nyakamban!

Izsák morfondírozása

(firkák-8 2015.)

A kudarc csalás
És a siker is az
Valamiféle magashomlokú célért
Minden csak önáltatás
Tótágas kézenjárás a lépcsőkön
Hol aranyozott halpénzek hullanak
Mint hazugságok jutalékai
Marcangolják a lángoló zsebeket
Ahogy az eljövő homály fenyegető köde
A barna sörösüvegben megecetesedik
Mint asztrológusok hipokrita nézése
Vagy ahogy köszvényes filológusok ujjukkal
Lepöccentik agyadról az enigmák porszemeit
Csak a pénz csengő bővölete zavar még
S a méltatlan művészetek gyűrött ruházatában
A ráncos járdákon rohangáló bőszt rapsicok

Mint homokszínű macskák tengerzöld szemében
Fekete kordbársonyba csomagolt rigók

Ahogy csiklandósan visszasandítanak
S a büdös szájú bagósok feje fölé
Kódolt füstjeleket rajzolnak

A kudarc is csalás
És a siker is az
Mikor szándékosan és hidegvérrel sértegetnek
Laborlombikokban megfürdetik kikapart eszméidet
Bársonyszékek puhaságával néznek keresztül rajtad
Mikor a kocsmákból savanykás sör szaga árad
S a ragacsos butaság füstös hullámai elborítanak
Merülni kezdesz a sűrű és nyúlós takonytengerbe
Sörtől izmos szavakat mormogni tehetséges vízinövényeknek
Míg a parton csak a halképűek nevetése riszál

A kudarc is csalás
És a siker is csalás
Csupa művészi megbosszulatlanság
Csupa önmagába kanyarodó csalárdság
Mint üres papírok közepén felragyogó verébszar
Az önhittség hipózott mosolyában ég
A látszatok sebhelyes járdáin sétálnak
Könnyed eleganciával a tényekkel szemben
Csak a modern élet hiábavalósága felelget
Az átmenetiség jeleivel megterhelteknek
Optimisták fékezhetetlen nyugalomával
Az ostobaság és az üresség kart karba öltve menetelnek

Lásd be oktalanság amit művelsz
Ebben a vad értelmiségi kísértetjárásban
Filozofikus és önsajnáló hangulatba merülsz
Mert a kudarc is csalás
És a siker is az!

Sivatagi homokcsend

(firkák-8 2015.)

Csend van
Az éj végére jár
Az atomkor hideg szele
S fűjtatások tüze száll
A városomon égő tüskék
Keserű füstje folydogál
Száras fügelevelek dorombolnak
Száradó torkomat barokkos indák szorítják
Míg én a megbocsátások haragjának
Kőtekintetével örökké menekülhetek
Menhelyek kaszárnyák hivatalok
Szürke betonkockáin
Kiürült imáimba betakarózva
A cifra életben csak veritékezem
Mikor muszáj meghasonlani vagy
Folytatni magam rókanézésűek dzsungelében
Elkerülő egérutakat és alagutakat keresek
Kivilágítatlan szomjoltó forrásokot
Alvóhelyül altamírai sziklakriptákat
A mai nappalok mókás gladiátorain
Titokban csak ott nevetetek

Gyors záporokban hírek követnek
Nagyapám csontjain keresztül nekem üzennek
Országok és tengerek lebegő morájában
A vér és a bor játszadozik velem
Én úgy unom már ezt a menekülési kényszert
A csuklócsont és bokacsont kiáltzásait
Csak ne lennék még mindig itt
Szeretett árulóim vasmarkú kegyében
Holdkóros életűek hideglelős imáiban
Hol halálomat szívesen megosztanám
Kainnal és Ábellel

Báthori Csaba

Örökké és egyszer

John Keats: *Óda egy csalóghányhoz*

Ahogy öregsünk, egyre több időt töltünk egyedül; s miután a *magány* kezd egyre erősebben nevelni, olvasás közben hirtelen azt észleljük, hogy mind gyakrabban régi ismerőseinknél kötünk ki: Szophoklész szólít meg, a francia reneszánsz költőit vesszük kézbe újra, Shakespeare műveinek egy-egy részletét próbáljuk – hányadszor már! – megérteni, vagy éppen... John Keats egyik-másik csodálatos költeményét. Lehet, hogy észrevétlenül megelevenítjük tartásunkban a szerzők életének s műveinek valamely elhomályosult eszményét. Üsse kő! Helyet fogtak bennünk a nagyok egy-egy sorukkal, és ez sem rossz eredmény. Keats egyik korai levelében ezt írja (1817. április 17-én, John Hamilton Reynoldsnak): „Valahányszor ír nekem, mondjon már, kérem, pár szót Shakespeare valamelyik soráról, amelynek értelmét esetleg épp nemrég fejtette meg valaki; hiszen ez, bizony, derűre-borúra megesik, még ha akár negyvenszer olvastuk is már valamelyik darabját – például a Vihar következő jelente még soha nem érintett meg annyira, mint legutóbb: Sünök / essenek meg, végig a hosszú éjszakán át, / mert ez az ő munkaidejük (Shakespeare: *Vihar*, 1/2)”. De itt, a huszonegyedik század elején néha épp Keats egyik-másik sorát nem tudjuk elhagyni értelmezés, töprengés vagy csak megjegyzés („bevésés”) nélkül. Az angol romantika második üstökös-nemzedékének költői nem hamari megjegyzést céloztak műveikkel – lehet, hogy az intenzitás feltétele egy leheletnyi homály is, vagy talán a verbális túlerheltség, a zsúfolt díszítés. Ettől az angyali költőtől ki tudna idézni? Körünkben nemigen akad ilyen halandó. Címeit, világhírű témáit, sorsának egy-egy elemét, költői attitűdjét, a római Spanyol lépcső melletti falitábla szövegét, vagy a Cestius-piramis közelében fekvő sírjának feliratát... ezeket igen, ezeket tudjuk idézni. De a sorait? Netán versszakait? Egész versét? Kötve hinném, hogy akad itt lélek, akibe ennyi memória szorult volna.

Emberi alakja? Arról talán a poszthumusz közlések bámulatos atyamestere, Tomasi di Lampedusa írta a legszebbet. Időnként – közli velünk bizalmasan *A párdúc* írója – fel-feltűnnek a földön angyalok, akik emberfeletti ragyogást árasztanak. De hogy valaki ehhez a kiváltságos kaszthoz tartozzék, önmagában nem elég, hogy az illető lángelmének szülessék volt: sem Shakespeare, sem Dante, sem Michelangelo, sem Baudelaire nem tartozik az angyalok rajához. Lehet, hogy mindegyik isten volt... de angyal nem.

Ahhoz, hogy angyalnak minősüljön valaki, szükséges a korai halál, az idő előtt megszakadt, feltökéletesedő művészi teljesítmény, valamint az üstökösi káprázat: érezze az emberiség, hogy arcát egy pillanatra égi jelenség világította meg. Lampedusa választott angyalai (mint látjuk mindjárt, etikai vonások itt nem esnek latba): Raffaello és Masaccio, Mozart és Hölderlin, aztán Rimbaud, Maurice de Guérin, Shelley, Marlowe és Keats (anyaszomorítók, ateisták és megbotránkoztatók, mondom, jól megférnek egymással e vegyes gyülekezetben). Novalis, Giorgione vagy Van Gogh csak egy hajszállal vétette el szerencséjét. Továbbá: Péguy ugyan rendelkezett egy angyal minden jegyével, de kicsit későn halt meg; viszont bár Sergio Corazzini idejében boldogult meg, nem volt elég tehetséges. És a női angyalok? Ó, vannak, vannak, egy egész sereglet, de egészen más értelemben – mosolyog Lampedusa.

Az angyalok közt a legmagasabb rang John Keatsset illeti meg: ő abszolút tiszta jelenség. (Marlowe és Shelley szárnyát – bár nem az ő hibájuk – csúfítja néhány komoly makula; Raffaello kicsapongó életmódja, Hölderlin elmebaja, Masaccio lobbanékonyága picit sötét pötty e nagyságok öltözékének hófehérjén – kuncogja felénk Lampedusa.) Keats nemcsak angyal, hanem szeráf, sőt százkarátos angyal, amolyan molyvédett szárnyú arkangyal. És tényleg így érezzük-e mi is, ha verseit olvassuk?

Semmi kétség, élete is, művészete is a szépség és igazság összefüggő keresésének jegyében telt el – azaz, mondhatnám: soha nem volt meggyőződve bármely igazságról, csak akkor, ha felismerte benne egyúttal a szépség jeleit is. Alapállását egyik eszménye, Spenser fejezte ki (Keats többször is idézi ezt a verset): „A nemes szív /.../ csak akkor nyugszik meg, ha megteremtette / a végtelen Jót, amelyet létre akart hozni.” Bárhol ütöm fel írásait, egy tágas és magas szemlélet nyomait látom, a művészet iránti feltétlen odaadás formáiban, szinte papi áldozati ceremóniákra kész eltökéltséggel. Keats szerénysége azt jelenti, hogy mindent, amit maga körül észlel, nemesíteni akar, de nem szenvedez az emberiségért folytatandó harc üres gesztusaival. 1819. augusztus 25-én így vall John Hamilton Reynoldsnak: „Az embereket, akiket ismerek s akik mintegy önmagam részei már, nem tudnám többé nélkülözni, az emberiség maradék része azonban legalább olyan valótlan számomra, mint Milton hierarchiái. Azt hiszem, ha szívem hosszú időre szabad és egészséges lehetne, és a tudóm olyan erős, mint egy ököre, megállnám fáradság nélkül még a szélsőséges érzelmek és gondolatok ostromát is, és szinte teljes magányban tölteném el az életemet, akár nyolcvan esztendeig. De érzem, testem törekény, hogy magasra juttassa életemet; folyton csillapítanom kell magamat s arra törekednem, hogy semmi legyek.”. Életének komoly keserveit, fiatal kora ellenére, egy higgadt sztoikus bölcsességével viseli (apja korai halálát, testvére amerikai kivándorlását, anyja betegségét és távozását, irodalmi pályáján elszenvedett kudarcait, saját betegségének gyors elhatalmasodását, szerelmének beteljesülést nem ígérő araszolását). Nem szeretett Angliában élni, s általában is úgy vélte, barbár korba született. „Gondolataim nagyon gyakran idegen országban kalandoznak. Inkább Anglián kívül élek, mintsem benne” – írja George és Georgiana Keatsnek 1818 végén. Bár műveinek költői értékében ritkán kételkedett, a költő önazonosságának emlegetésekor általában az önkicsinyítés benyomását kelti. „Ami a költői hivatást illeti, a költő soha nem önmaga, nincsen azonossága, ő minden és semmi egyszerre. /.../ Ami az erényes filozófust megrettentí, az elragadja a kaméleonszerű költőt. /.../ Minden létező közt a költő a legkevésbé költői, hiszen neki nincsen identitása. Ő folyton valamilyen más test keresésével tölti idejét, azt akarja kitölteni. A költő bizonyára Isten legkevésbé költői teremtménye” – a Richard Woodhouse-nak címzett, 1818. október 27-én kelt levél nem csupán Keats művészi elméletét körvonalazza, hanem emberi alázatát, erkölcsi mértéktartását és modorának tapintatos józanságát is pontosan tükrözi. (Ugyanebben a levélben, lejjebb, ezt mondja: „Arra törekszem, hogy jót tegyek a világnak.”.)

Lássuk hát egyik legszebb jótettét, az *Óda egy csalogányhoz* című versét, először eredetiben:

ODE TO A NIGHTINGALE

1

My heart aches, and a drowsy numbness pains
My sense, as though of hemlock I had drunk,
Or emptied some dull opiate to the drains

One minute past, and Lethe-wards had sunk:
'Tis not through envy of thy happy lot,
But being too happy in thine happiness, –
That thou, light-winged Dryad of the trees,
In some melodious plot
Of beechen green, and shadows numberless,
Singest of summer in full-throated ease.

2

O, for a draught of vintage! that hath been
Cool'd a long age in the deep-delved earth,
Tasting of Flora and the country green,
Dance, and Provençal song, and sunburnt mirth!
O for a beaker full of the warm South,
Full of the true, the blushful Hippocrene,
With beaded bubbles winking at the brim,
And purple-stained mouth;
That I might drink, and leave the world unseen,
And with thee fade away into the forest dim:

3

Fade far away, dissolve, and quite forget
What thou among the leaves hast never known,
The weariness, the fever, and the fret
Here, where men sit and hear each other groan;
Where palsy shakes a few, sad, last gray hairs,
Where youth grows pale, and spectre-thin, and dies;
Where but to think is to be full of sorrow
And leaden-eyed despairs,
Where Beauty cannot keep her lustrous eyes,
Or new Love pine away to-morrow.

4

Away! away! for I will fly to thee,
Not charioted by Bacchus and his pards,
But on the viewless wings of Poesy,
Though the dull brain perplexes and retards:
Already with thee! tender is the night,
And haply the Queen-Moon is on her throne,
Cluster'd around by all her starry Fays;
But here there is no light,
Save what from heaven is with the breezes blown
Through verdurous glooms and winding mossy ways.

5

I cannot see what flowers are at my feet,
Nor what soft incense hangs upon the boughs,
But, in embalmed darkness, guess each sweet
Wherewith the seasonable month endows
The grass, the thicket, and the fruit-tree wild;
White hawthorn, and the pastoral eglantine;
Fast fading violets cover'd up in leaves;
And mid-May's eldest child,
The coming musk-rose, full of dewy wine,
The murmurous haunt of flies on summer eves.

6

Darkling I listen; and, for many a time
I have been hal fin love with easeful Death,
Call'd him soft names in many a mused rhyme,
To take into the air my quiet breath;
Now more than ever seems it rich to die,
To cease upon the midnight with no pain,
While thou art pouring forth thy soul abroad
In such an ecstasy!
Still wouldst thou sing, and I have ears in vain –
To thy high requiem become a sod.

7

Thou wast not born for death, immortal Bird!
No hungry generations tread thee down;
The voice I hear this passing night was heard
In ancient days by emperor and clown:
Perhaps the self-same song that found a path
Through the sad heart of Ruth, when, sick for home,
She stood in tears amid the alien corn;
The same that oft-times hath
Charm'd magic casements, opening on the foam
Of perilous seas, in faery lands forlorn.

8

Forlorn! the very word is like a bell
To toll me back from thee to my sole self!
Adieu! the fancy cannot cheat so well
As she is fam'd to do, deceiving elf.

Adieu! adieu! thy plaintive anthem fades
Past the near meadows, over the still stream,
Up the hill-side; and now 'tis buried deep
In the next valley-glades:
Was it a vision, or a waking dream?
Fled is a that music: – Do I wake or sleep?

John Keats verse nyersfordításban:

ÓDA EGY CSALOGÁNYHOZ

1

Szívem fáj, és álmatag zsibbadtság gyötri
Érzéke(i)met, mintha bükköt ittam volna,
Vagy valamely bágyasztó ópiumot az utolsó cseppig
kiürítettem volna
Egy perccel ezelőtt, és (a) Léthe felé süllyedtem volna:
Ez nem boldog sorsod irigylése miatt van,
Hanem mert túl boldog vagyok a te boldogságodban –
Hogy te, a fák könnyű-szárnyú dryádja
Egy bükkös zöld vagy számtalan árny
Valamely melodikus pontján (helyén)
A nyárról énekelsz teli-torkú könnyedséggel.

2

Ó, (volna) csak egy korty jó (faj)borom! amely
Hosszú időn át hűtődött a mélyre-vájt földben,
(És) flóra-ízű és vidéki zöld-,
Tánc- és provanszi dal- és napégette derű-(ízű)!
Ó, (volna) csak egy kelyhem teli a meleg Déllel,
Teli az igazi, pirulékony Hippocrenével,
Gyöngyöző buborékokkal csillogva a peremen,
És bíbor-színezett szájjal;
Hogy ihassak és elhagyjam a világot láthatlanul,
És veled eltűnjek (elenyészem) a homályos erdőbe:

3

Messzire eltűnni (elenyészni), feloldódni és teljesen elfeledni,
Amit te a levelek közt soha nem ismertél meg,
A fáradságot, a lázat és a bomlást

Itt, ahol (az) emberek ülnek és egymást nyögni hallják;
Ahol a bénultság néhány szomorú, utolsó (szál) szürke hajjat
rezget,
Ahol sápadttá válik az ifjúság és szellem-sovánnyá és
meghal;
Ahol csupán gondolkodni, (már ez) csupa szenvedést
(jelent)
És ólom-szemű kétségbeesést,
Ahol a Szépség nem tudja megtartani ragyogó szemeit,
Vagy (az) új Szerelem nem vágyhat azokra holnapnál
tovább.

4

E! e! mert hozzád akarok repülni,
Nem Bacchus és párducainak fogatán,
Hanem a Költészet láthatatlan szárnyain,
Még ha a petyhüdt agy megzavar és feltartóztat is:
Már nálad (is vagyok)! szelíd az éjszaka,
És talán a Hold-királynő (már) a trónján,
Körülfürtözve, összes csillag-tündére (gyűrűjében);
De itt nincsen fény,
Kivéve amit az égből a szellők idefújnak
Zöldellő sötétségeken és kacskaringós, mohás utakon át.

5

Nem láthatom, milyen virágok vannak lábaimnál,
Sem hogy milyen lágy tömjén függ az ágakon,
De bebalzsamozott sötétségben kitalálok minden édességet,
Amellyel az évszaki hónap felruházza
A füvet, a sűrű (cserjést) és a vad gyümölcsfát;
(A) galagonyát és a vadrózsát;
A hamar hervadó ibolyákat, amelyeket eltakarnak a
levelek;
És a május-közép legidősebb gyermekét,
A jövő (nyíló?) pézsmarózsát, (mely) teli harmatos borral,
A legyek lármás törzshelyét nyári estéken.

6

Sötétben fülelek; és néha-néha
Félig(-meddig) szerelmes voltam a megnyugtató Halálba,
Szelíd neveken hívtam őt némely homályos rímben,
Hogy vigye el a levegőbe nyugalmas lehetemet;

Most inkább, mint bármikor pompásnak tűnik meghalni,
Befejezni éjfélkor fájdalom nélkül,
Miközben te kiöntöd lelked széltében-hosszában
Ilyen önkívületben!
Te még mindig énekelnél, és nekem hiába van fülem –
Magas gyászénekedhez én (egy darab) pázsit volnék.

7

Te nem születted (a) halálra, halhatatlan Madár!
Éhes nemzedékek nem taposnak le téged;
A hangot, amelyet ezen a múltékony éjszakán hallok, hallotta
Régi (ókori) napokban császár és paraszt:
Talán ugyanaz a dal (ez), amely utat talált
Ruth szomorú szívébe, amikor, honvágytól szenvedve,
Könnyek közt állt az idegen gabonában;
Ugyanaz, amely gyakran
Mágikus ablakokat varázsolt el, amelyek veszedelmes
Tengerek tajtékjára nyíltak, tündéri országokban,
elveszetten.

8

Elveszetten! a pusztaszó (is) olyan, mint egy harang,
Amely visszakongat engem tőled egyedüli önmagamhoz!
Isten veled! A képzelet nem szedhet rá olyan jól (ügyesen),
Mint amilyen hírben áll, csalékony kobold.
Isten veled! Isten veled! panaszos himnuszod elenyészik
A közeli rétek mögött, a csendes patak fölött,
Felfele a hegyoldalon; és most mélyre van temetve
A legközelebbi erdei (völgy)tisztásokon:
Egy látomás volt-e ez, vagy egy éber álom?
Eliszokolt ez a muzsika: – Ébren vagyok-e vagy alszom?

A Keats-verstípus, különösen a *bámulatos évben (annus mirabilis)*, 1819-ben keletkezett kilenc óda: nem gyors megjegyzésre szánt, szóról szóra olvasandó szöveg – mondhatnám: nem írott, hanem aggályosan illesztett képzet-sorozat, amelyet ajánlatos folyamatos meg-megállással kifürkészni. Az ihlet-áramlat, úgy érezzük, nem valahonnan valahová vezet, hanem a töprengés új fordulatait veti elénk. Ha azt mondanám: az utcán-járás és a színpadi járás nem ugyanaz, talán megvilágosodnék: a szavak itt is egymás mellett állnak, kapaszkodnak is egymásba, de nem következnek egymásból; a jelentés nem kibomlik, hanem kilátásba helyeződik, s az olvasó haladás közben nemegyszer úgy sejti, támogatást vár a hegymenetben. A magyar költészetben hasonló verstípus pl. Tóth Árpádnál látható, és nem véletlen, hogy ő Keats egyenértékes fordítója is: szoktat arra, hogy lassan járjunk a versben (még ha nem kínál is mindig hozzá kényelmes értelmi „bemikrofonozást”).

A fák sűrűjében trillázó némely kismadár, a *csalogány* (*nightingale*), a *pacsirta* (*skylark*) vagy a kakukk egyébként az angol lírai kalitka állandó lakója: az angol romantika is szívesen látta hasonló eszmetársítások hálójában. William Wordsworth: „Ó, dévaj Újonc (blithe New-comer)! Hallottalak, / hallak és örülök neked. / Ó, kakukk! nevezzelek-e madárnak, / vagy csak vándorló Hangnak?” (To the Cuckoo). Itt is feldereng a Keats-vers alapeszméje: a madár titok, egyszerre közeli és távoli lény, mindenképpen *an invisible thing*. Shelley pacsirta-himnusza (*To a Skylark*) hasonlóan indít: „Hail to thee, blithe Spirit! (Üdv néked, dévaj Szellem!)”, és ugyancsak visszhangozza már Keats dallamait: „And singing still dost soar, and soaring ever singest (és dalolva szöksz fel örökké, és felszökve dalolsz szakadatlanul)”. Shelley még azt is mondja a pacsirtáról: olyan vagy, mint „an unbodied joy whose race is just begun (egy testetlen öröm, amelynek zajlása épp most kezdődött meg)”. „Az egész föld és levegő felcsendül hangoddal” – rajong Shelley. S aztán: „What thou art we know not (hogya mi vagy, azt nem tudjuk)”. Látjuk, az angol romantikus lírai eszméletben minden elem készen áll, hogy megfogadjon Keats darabja, a madár-látomásnak talán leghíresebb változata: *láthatatlanság, egyetemesség, örök-dallamszerűség, titokzatosság*. Az öreg kortárs, Goethe például más járulékkal modellálja – ugyancsak lenyűgöző látomásban – a csalogány-képzetet: „A csalogány, ő messze volt, / de visszacsábítja a tavasz; / jaj, semmi újat nem tanult, / dalol kedves, régi dalokat...” Goethe tehát egyáltalán nem azt gondolja, hogy a pacsirta az egész világegyetem rejtelkedő hangkürtje, és nem is láthatatlanságban felcsendülő énekét dicsőíti, hanem éppen mindennek ellenkezőjét: a pacsirta itt a megbízhatóság, a változatlanság emblémája, a természeti-időbeli körforgás egyik elmozdíthatatlan jelzőkarója. Szó se róla, Goethe eszméje is rokonítható az angolokkal: aki „messze volt” és most visszatért a semmiből és ugyanazt a dallamot fújja, az tud valamit az állandóságról, a régiségről, a múlttól, a világ kezdetéről, s ezt épp nekünk hajlandó is elmondani, ha beköszönt a tavasz. A szimbolikus csíra a Goethe-versben is megmoccan, ott is megtörténik a „tulajdonítás”, de a szöveg nem erősödik himnikussá, nem nyer egzisztenciális vonatkozást. Az angol eszmék szinte hemzsegnék a fikciók hullámaiban: mindegyik angol versben észleljük, hogy hatalmasan reszket madárdalolás közben a lélek – Goethe azonban nem indul meg, nem lép ki önmagából képletes „felruházással”; éppen nem a szókratészi nem-tudás költői szédületét közvetíti, hanem megállapítja saját tudását a pacsirtáról, és a pacsirta tudását tulajdon énekéről.

De még mielőtt részletekbe bocsátkoznék, pár szóban megemlítem Shakespeare *Romeo és Júliájának* azt a jelenetét (III/5), amelyben a szerelmesek arról vitatkoznak, vajon pacsirta hangját hallják-e vagy csalogányét. A csalogány ugyanis az éj madara, a pacsirta ellenben a reggel hírnöke. A jelenet mesteri alakítása hármassal: a Júlia marasztalása távozásra irányuló unszolásba fordul, b. úgy tűnik, döntő helyzetben mindegy, melyik madár énekét hallja az ember, Rómeónak mennie kell, ha élni akar (minden jel lehet üdvös és baljós egyszerre), c. keserveinkben elegyedik fény és sötétség. A jelenet utolsó, talányos mondata ezt is jelentheti: „More light and light: more dark and dark our woes (Világosabbak és világosabbak: sötétebbek és sötétebbek megpróbáltatásaink)”. Shakespeare témája: Romeo távozása, üldözése, szenvedélye, elválásból fakadó bánata, s mindez a sötétben vagy hajnali virradatkor daloló madár alakjához társítva. Talán nem tévedünk, ha jelezzük: Keats költeménye is az egzisztenciális kérdésekkel összefüggésben részletezi a csalogány-élményt, – csak hogy ott az elmúlás, a lassú-örök távozás, a költői hivatás hiúsága, az *eltűnés* félelmetes, de egyúttal mámorító előérzete játszik döntő szerepet. Ahogy Romeo menni és maradni akar egyazon pillanatban, úgy Keats is hallatlanul komplex érzelmi tényállást sejtet meg sűrűre kalapált, zsúfolt és díszítéstől roskadó szöve-

gében: nem csupán az elmúlás miatti melankóliát ecseteli, hanem a költői hivatás időben megvalósuló szédületét, éppen a mulandóság-feszítette létezés gyönyörét-szomorúságát, az óda és az elégia egymásba szövődő hanganyagát. A két szöveg különböző ugyan, de néhány tulajdonságban egységes, szellemtörténetileg egymásban gyökerező. Keats Shakespeare-rá-jongó volt, és épp az ő műveire utalva alakította ki *negative capability*-elméletét. „Csak a lángelme – Shakespeare – képes arra,” – mondja Keats – „hogya bizonytalanságok szférájában, misztériumok és kételyek közepette is higgadtan kitarson anélkül, hogy bármiféle indíttatást érezne tények vagy ésszel felfogható indokok említésére” (levél George és Thomas Keatsnek, 1817. december 22-én). A csalógány-óda az emberi létezés és a költői hivatás közötti gyönyörű és fájdalmas tükröződések lírai jegyzőkönyve. Gondolhatnánk azt is: a csalógány énekével együtt örök, a költő énekével együtt halandó.

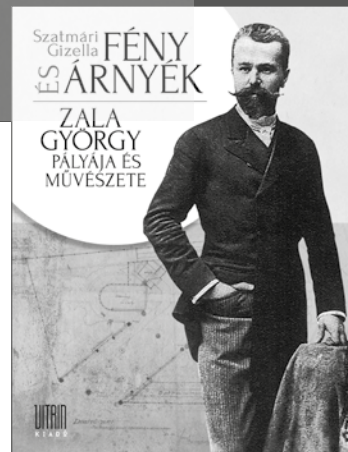
A dolgozat második részét következő számunkban közöljük.

Joseph Severn:
John Keats 1819

Kostyál László

Szatmári Gizella Zala György-monográfiájáról

Klasszicizáló nemzeti szobrászatunk első nagy, az 1880-as években induló triászának – Stróbl Alajossal és Fadrusz Jánossal együtt – kitűnő tagja, Zala György (1858-1937) szülőföldje iránti tisztelete jeléül magyarosította nevét 1885-ben a németesen csengő Mayerről Zalára. Művészetének kvalitása mellett e gesztusa is hozzájárult kultuszának megalapozásához és elmélyítéséhez Zala megyében. Bár élete nagy részét a fővárosban töltötte, emlékének ápolásában elsősorban szülővárosa, az időközben az országhatárunkon kívülre került Alsólendva, illetve a megye székhelye, Zalaegerszeg jeleskedik. Előbbi a várbeli emlékszoba létesítésével és néhány kiadvánnyal (így 1996-ban Borbás György kismonográfiájával) adózott nagy szülőttje emlékének, míg Egerszeg előbb a kultusz előmozdításán sokat fáradozó Borbás György tizenöt esztendeje, 1999-ben (a Kosuth Kiadónál) megjelent könyvével (*A Millennium szobrásza: Zala György*), most pedig Szatmári Gizella *Fény és Árnyék. Zala György pályája és művészete* című monográfiájával rötta le kegyeletét (Vitrin Kiadó). Míg másfél évtizede egy egerszegi szerző könyve jelent meg Budapesten, az idén egy fővárosi művészettörténész munkája látott napvilágot a zalai megyeszékhelyen.

Szatmári Gizella könyvével a Zala Györgyre méltatlanul kevés figyelmet áldozó szakma régi adósságát törlesztette. Az egykor a zalai kisvárosból induló művésznak kiemelkedő szerepe volt a magyar szobrászat európai színvonalra emelésében, és több olyan köztéri emlékmű – az aradi Szabadság-szobor, a budavári Honvéd-emlékmű, a budapesti Andrássy-szobor és Millenniumi-emlékmű stb. – megalkotásában, melyeket a nemzeti emlékezet vizuális kikristályosodásának nevezhetünk. Művében a szerző óriási forrásanyagot használt fel, és az egyes feje-

zetek végére csoportosított, kiterjedt jegyzetapparátusra támaszkodva elevenítette fel a művészpálya részleteit, kiemelve a legfontosabb csomópontokat.

A 255x205 mm-es kötet (ISBN 978-963-08-8402-0) puha, matt fóliával ellátott kötésben, 207 számozott oldalon jelent meg, 91 szövegközi képpel illusztrálva, rövid német és angol nyelvű összefoglalóval. Szerkesztője Péntek Imre, a színvonalas kötetterv Horváth M. Zoltánt dicséri, a kivitelezést a zalaegerszegi Gura Nyomda végezte. A kötet végén névmutató, képjegyzék és válogatott bibliográfia segíti az eligazodást, sajnos a fotók készítői csak néhány esetben kerültek feltüntetésre.

A tartalomjegyzék 18 részre osztja fel a szöveget, ebből az első nyolc fejezet szól – közvetlenül vagy közvetve – a művész életéről. Ezen belül külön szakasz foglalkozik a kezdetekkel és a kibontakozással, a legjelentősebb köztéri szobrokkal, a pálya társasági vonatkozásaival, a szobrász villájával és műtermével, tágabb értelemben vett képmásaival, az évtizedeken vele egy fedél alatt élő hűgával, a művészeti közéletben elfoglalt helyével, valamint az utolsó, hanyatló pályaszakasszal. A további fejezetek (a már említettekén túl) Zala művészetének recepcióját, műveinek listáját, levelezését, helyi (alsólendvai) kultuszát és családfáját mutatják be.

Az első fejezetben Szatmári Gizella a filoszalaposságával veszi górcső alá a gyermek György családi körülményeit, rokonságát, pesti középiskolai, majd mintarajziskolai, bécsi, illetve az első sikereket hozó müncheni akadémiai éveit, térképezi fel a vele szorosabb kapcsolatba kerülők pontos kilétét. A szobrásznövendék Münchenből küldte haza első, hamar ismertté vált műveit, a *Fél a baba*, valamint a *Mária és Magdolna* című kompozíciókat. 1885-ben települt végleg haza Budapestre, ahol az egyik leg-

reménytelibb fiatal szobrászként fogadták, és két évvel később már megbízást kapott az újjáépítés alatt álló pécsi székesegyház altemplomi lejárójának és népoltárának szobrászi rekonstrukciójára.

A második fejezet elsősorban a fent említett négy kiemelkedő köztéri szobor készítésének körülményeivel és menetével foglalkozik. A hazaérkező Zalát hamar megtalálták a nagy köztéri megrendelések. Az aradi Szabadság-szobor folytatására a munkát eredetileg elkezdő Huszár Adolf 1885-ben bekövetkezett halálát követően kérték fel, és a művész a harminckét éves korában (1890) felavatott vértanú-emlékművel országos ismertségre tett szert. Már tekintélyes művészként adta be pályázatát 1891-ben a budavári Honvéd-emlékműre, valamint az ennek felállítása körüli évtizedes huzavonával gyakorlatilag párhuzamosan Andrássy Gyula lovasszobrára (1893), és ugyanebben az évben egyenes felkérést kapott, személyesen Wekerle Sándor miniszterelnöktől, a Millenniumi emlékmű elkészítésére.

Az Andrássy-szoborpályázatra beérkező tizenegy pályaművet a Magyar Tudományos Akadémián állították ki, Zala Schickedanz Albert építészeti keretébe foglalt terve egy, a sajtóban csak Valentine-nak említett művészé mellé került az épület előcsarnokába, akit Szatmári minden bizonnyal helyesen azonosít Edward Virginius Valentine amerikai szobrásszal (1838-1930). A sajtó a pályázó művészek név szerinti felsorolásában őt nem említi, és név nélkül is csupán egy amszterdami és egy krakkói szobrászról szól. Később (a Vasárnapi újság következő 1893/43. számában) a Zaláé mellett bemutatott pályamű készítőjeként mégis szerepel a neve. Zala eredetileg az Andrássy út lezárásaként, a Millenniumi emlékmű későbbi helyén képzelte el a szobrot, melynek építészeti kerete a végül e helyre kerülő monumentumhoz hasonlóan díszes párkánnyal koronázott, félköríves kolonnád lett volna, gyújtópontjában a lovon ülő Andrássy szobrával, a kolonnád záró pilléreinél tetején allegorikus szobrokkal. Miután a szobor végleges helye a Parlament mellé került, a terv architekturális részét elvetették, de némi átalakítással Zala az eredetileg tervezett helyszínen mégis felhasználta, az ezredéves emlékműhöz. Mindezt azért tartom szükségesnek részletezni, mert – és így

lesz egyértelmű Valentine sokáig talányosnak tűnő személye is – a Zala-Schickedanz páros tervét utóbb a Budapesten saját elképzelésével mellette szereplő Valentine is felhasználta, méghozzá Richmondban, Jefferson Davis, az amerikai polgárháború déli konföderációja első és egyetlen elnökének 1907-ben felavatott emlékművénél.

A richmondi monumentum a budapesti emlékmű „kisöccsének” tűnik, amely bizonyos részleteit tekintve az Andrássy-szoborterv tanulságait is magába olvasztja. Arányaiban az utóbbit idézi, míg a kolonnád oszlopközeinek az utóbbi félköríves lezárása helyetti egyenes felső záródásával, valamint a kolonnád gyújtópontjába állított, talapzatán a főalakot, csúcsán jelképes figurát hordozó obeliszkjével az előbbire emlékeztet. Külső megjelenése mellett felavatásának dátuma is utal arra, hogy alkotójának szükségszerűen ismernie kellett a Millenniumi emlékművet is. Bár az oszlopközökben itt nem állnak szobrok, a két emlékmű közötti szoros kapcsolatot nehéz lenne cáfolni, és ehhez a kulcsot kétségtelenül Valentine budapesti pályázati szereplése szolgáltatja.

A monográfia a következő fejezetben Zala György társadalmi kapcsolatrendszerét, társasági szokásait, különböző szervezetekben – Országos Magyar Képzőművészeti Társulat, Országos Kaszinó, Műbarátok Köre, Fészek Klub, Magyar Vívó Kör stb. – való részvételét térképezi fel. Óriási tekintélyét mutatja, hogy neve az egyesületek, társaságok széles körének tagságában, soknak vezetőségében szerepelt. Előszeretettel járt vadászni, 1928-ban azokra a gödöllői vadászatokra emlékezett vissza nosztalgikusan, melyeken egykor Ferenc Józseffel közösen vett részt. Különösen érdekes a szabadkőműves Demokratia páholybeli tagságának bemutatása, mely az 1891-1907 közötti időszakot ölelte fel.

Az e rész utáni oldalak Zala Stefánia úti, eredetileg Lechner Ödön által tervezett villáját mutatják be, amelyben a művész 1902-től lakott. A berendezés ismertetése kapcsán a szerző részletesen felsorolja a szobrász által vásárolt, a berendezés részét képező műtárgyakat, miközben gyakorlatilag végigvezet az egész épületen. A műterembe érve egyben továbblépünk a következő fejezetre, mely a szobrász

képmásairól: portréiról, síremlékeiről, hősi emlékműveiről nyújt rövid áttekintést, majd kitér kevésbé ismert, a szoborművek mögött mindig a háttérbe szoruló grafikáira is. Mialatt Zala a műteremben művészetének élt, háztartását egészen 1924-ig – a már idős művész ekkor vette feleségül a nála 24 évvel fiatalabb Klug Klotildot – húga, Gizella vezette, és ő volt az, aki megpróbálta kordában tartani bátyjának az anyagi lehetőségeit különösen a kezdeti sikerek elmaradozását követő években meghaladó költségezési hajlamát, sajnos kevés sikerrel. Csendes, azonban a kortársak szerint közel sem jelentéktelen személyiségének Szatmári Gizella rövid, de önálló fejezetet szentel a monográfiában.

A következő rész bizonyos szempontból a szobrász társadalmi-közéleti szerepléseit nagyjából az első világháborúig taglaló fejezet folytatása, bár itt alapvetően a művészeti közéletben betöltött szerepe kerül a fókuszba. A két szakasz között kronológiailag tagadhatatlanul van némi átfedés, de ez, ha már a szerző a téma két részre osztása mellett döntött, elkerülhetetlen volt. A Münchenből nagy reményekre feljogosítva hazatért fiatal Zala már 1885-ben az ekkor huszonnégy éve alapított Országos Magyar Képzőművészeti Társulat választmányi tagja, 1894-ben a Magyar Képzőművészek Egyesületének alapító elnöke, a hazai képzőművészeti ügyeknek több évtizeden keresztül egyik legtekintélyesebb szakértője és véleményezője lett. Az 1920-as évek elején, a Magyar Képzőművészeti Főiskola reformját övező vitában a művészek konzervatív szárnyának ő volt az egyik fő hangadója. Szatmári e fejezetben jól érzékelteti az eleinte kiemelkedő szerepet játszó művésznak a fejlődés fő sodrából való kikerülését, oppozícióba kényszerülését, és ezzel való viaskodását is. A hanyatlás végső évtizedének szentelt utolsó életrajzi fejezet megindítóan állítja elénk egy meghasonlott művésznak a megváltozott körülmények közötti vergődését.

A Zala művészetének recepciójáról szóló fejezet a kortársaktól vett idézetek, naplórészletek segítségével árnyalja tovább a Zala összetett személyiségéről kialakított képünket. A jól adatolt, összesen 133 tételt tartalmazó oeuvre-katalógusban (reprodukciókat sajnos nem tartalmaz) a kisplasztikák

szinte teljes hiánya – a portrék mellett mindössze hat érem tartozik ide – a művésznak a műfaj iránti nagyfokú érdektelenségéről tanúskodik. Ennek magyarázatát csak részben lehetjük meg az idejét évtizedeken keresztül nagymértékben kitöltő közteri megrendelésekben, mellette az intimitásnak a monumentalitás mögötti általános háttérbe szorulásáról is tanúskodik. Igen hasznos a Zala levelezését és a hagyatékában fellelhető dokumentumokat közreadó harminc oldal terjedelmű fejezet, mert a művésztől, illetve környezetéből származó forrásokkal illusztrálja az életpálya korábban talán kevésbé megvilágított részeit.

Szatmári Gizella könyvében mindvégig a tudós objektív hangvételével, a kvalitást és a kor követelményeit előtérbe helyező értékítélettel közelít témájához. Kiemeli Zala első pályaszakaszának jelentőségét, megvilágítja a hazai szobrászatban betöltött kiemelkedő szerepét, de nem hallgatja el személyiségének negatív felhangjait, hanyatló korszakának művészi anomáliáit sem. Erénye, hogy a művészpálya eseményeit a társadalom szövetébe beágyazottan, a kapcsolódási pontokat alaposan megvilágítva mutatja be. Távolsgártató tárgyilagossága nagy értéke a monográfiának. Meggyőződésem, hogy könyve hosszú időre alapműve lesz a Zala György művészete iránt érdeklődő kutatóknak és laikusoknak egyaránt, és igényességével a szobrászmonográfiák – sajnos nem túl hosszú – sorának is etalonjai közé emelkedhet.

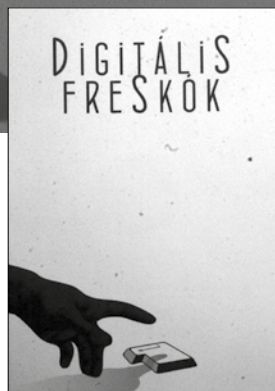
Vitrin Művészeti Kiadó, 2014

Szemes Péter

Magfakadás

Pál Péter *Digitális freskók* című kötetéről

A Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet és a muravidéki magyar könyvkiadási döntnökök részéről a megelőlegezett bizalom jelének is tekinthetjük a fiatal lendvai alkotót, Pál Péter első verskötetének megjelentetését. Még akkor is így van ez, ha a megmaradásért, a szellemi folytonosságért, az anyanyelvi kultúráért más eszközök mellett írott szóval küzdő közösség számára minden helyben születő kiadvány különleges értékkel bír: életjel, szívdobbanás. Melyekre létszükség van, hiszen ifjú költő – az azóta távolba szakadt és elhallgatott Fodor Árpád – debütötete (Remény a kő alatt) legutóbb 2005-ben látott itt napvilágot, a legfiatalabb, többkönyves szerző pedig a negyvenes éveik derekán járó Halász Albert. S akkor is, ha Pál Péter – amint a hátsófül ajánlásában Bence Lajos fogalmaz – „valósággal beleszületett” a lokális literatúrába, amit Szűnyogh Sándor-díja is igazol, illetve azok a versmondóként elért sikerek (legfrissebb ezek közül a Radnóti-diploma), melyek a szövegek tolmácsolásával, az előadó-művészeti oldalról közelítve a minőség követelményének megerősítésén túl nyilvánvalóan segítettek számára az indulást, a vers, mint műalkotás törvényszerűségeinek felfedezését, megismerését. Mindezekkel együtt – noha a kétségkívül tehetséges fiatalember az elmúlt időszakban több helyi fórumon, a Pannon Tükörben és egy, a szlovéniai nemzetiségi irodalmak teljesítményéből válogató antológiában (Nyelvből nyelvbe) is publikált – korainak, kissé elhamarkodottnak érezzük, hogy azonnal kötetel kezdte pályáját. Fejlődése szempontjából talán szerencsésebb lett volna végigjárni az addig vezető megszokott, kitaposott alkotói ösvényt és hosszabb csiszolgatás, érlelés, s főként jóval több rangos folyóirat-megjelenés után kiadni első verseskötetét. Ha valakit, egy tizenhét éves ifjút igazán nem hajt e tekintetben a tatár. Arról nem beszélve, hogy a korpusz nyilvánvalóan tartalmaz olyan darabokat is, melyeket egy érettebb költő már nem vállalt volna, s olyan megoldásokat is,

melyeket bizonyára jobbakkal, a műegészhez inkább illeszkedőkkel cserélt volna fel, elkerülve az esetlegesség látszatát, a szerkesztő számára pedig lehetőség kínálkozott volna bővebb, erősebb anyagból válogatva igazán ütős kötetet összeállítani, melyre felkaphatja fejét a tágabb irodalmi közvélemény, olvasóközönség is. Ám túllépve e gondolatfutamon, számos komoly érték rejtőzik a Digitális freskókban, melyet kiemelhetünk.

Mindenekelőtt a bevett korosztályi megnyilvánulási forma, a szlem térhódítása idején a hagyományosabb költői eszközökhöz, beszédmódhoz és a lírai hagyományokhoz való viszony. Egyfelől – ahogy Tari István fogalmaz – „rímes nyelvi játszadozásaiban, betűrímekre, kírímekre, hangulatos kecskerímekre, komikus kancsal rímekre fűzött képeiben, e rímek versszervező szertelenségében” meglepő ritmuserzék és nyelvtehetség, szövegszövési potenciál mutatkozik meg, s még komolyabb gyakorlatokat is fellelhetünk itt, mint a Kupánvágott költemény k-p-hangos, a Leszel-e alliteráció- vagy az Aki elköszönni bús soráthajlás-játéka. Utóbbiban például így ír:

„Aki elköszönni bús...
lakodni kár...
tyázni nem kell...
emetlen lám...
pafényben ég...
és föld a távolság...
ot kimérem én...
ekelek nektek most...
anában de majd...
nem
még nem...
es gáz”.

Mivel a kötet első részében ilyen jellegű – bizonyára korábban keletkezett – textusok dominálnak, hajlamosak lehetünk bedőlni a szerzőnek, és elhinni, hogy valóban csak szórakoztatni akar, és azért avatja vers-

témává az élet hétköznapi dolgait, jelenségeit (mint a rágógumiba lépést /Rágó-lerázás/, a szőnyegre folyt görögdinnyelevelet /Görögdinnyelé-folt/ vagy a nyár elmúlását /Beszéd a nyárhoz, elvonulásakor/), hogy megmutassa, lám, bármiről tud írni, amit lát vagy tapasztal. Ám közvetlen élményeiben, az iskola vagy az otthon kis történeteiben is meglátja a műalkotássá formálás lehetőségét, mint a Gondolat kis szikrájában:

„A némaság zűrzavarában,
Fakult képek ölelésében
ülök: én.
S míg a kandallóból
lábam elé hömpölyög
egy szikra, kétségtelen:
maga a jel jele.
Nézem csak,
mit művel a por,
s a száraz levegő vele.”

S a könnyedségen túl létbölcseleti kérdések merülnek fel (Kör), megjelenik az önmaga-keresés (Keresem az Édenkertet), a másik világgal való kapcsolat, a metafizika (Az égiekről; Bizalmas beszéd; Időről és térről; Kezdettelen, végtelen). A néhol vaskos humort, a kimondott vagy sejtetett trágárságot (például a Tűlzó versben: „Nagy rohamban unatkozom, / nincs időm, hogy lecsapjam, (mármint a legyet – SZP) / lélegzetem is eláll végül: / itt a ritmust elba... / izé: becsaptam.”) ellenpontozza szép szerelmi lírája (Cifra szavaimmal, Hozzám se tévedsz, Sejtem, Hozzád¹), a görög mitológia és az antikvitás idézése (Kalandor, Görög délután) vagy a környezetvédő

¹ Ez utóbbi a kötet egyik legjobb verse, mely egyúttal folytatja a Szúnyogh Sándor-Bence Lajos-C. Toplák János-Halász Albert vonal avantgárd lírahagyományát is:

„Szavid hullámai
által szeretnék
hajótörötté válni.
Szeretném lakatlan
tájakon is
a nevedet kiabálni.
Meglenni vágyom
mosolyod Atlantiszát,
oxigénpalack nélkül
le
me
rül
ni
hozzád.”
hozzád.”

erkölcsiség. A Másféle ima mellett utóbbit példázza a zárlatában lazán feloldott Nejlonzacsokó is:

„Forgalmas út közepette
szennyező nejlonzacsokót
táncoltat a szél.

Felvegyem, vagy ne?
Ez itt a dilemma.

Ha kifutok érte,
kockáztatom az életem.

Ha ott hagyom,
a Földet teszem kockára,
bár az is kerek.

Mégis megteszem,
nem tudom, mi vezérelt.
Talán csak a feliratot
akartam rajta látni.”

Ugyancsak meghatározó a kötetben a lírahagyományhoz való viszony. A klasszikusok, Petőfi, Ady és főként József Attila (Ha nem is, akkor is; Unalmas leírás) hatása mellett természetszerűleg megjelennek a muravidéki minták is: Szúnyogh Sándor, részben C. Toplák János, Halász Albert erősen és mindekelőtt Bence Lajos. Bence poézisét érezhetően – és nagyon helyesen – egyfajta iránymutatónak, fontos viszonyítási pontnak tekinti a fiatal alkotó², nemcsak versformát (E vidék, Egy márciusi kép, Peremvidéki előhang, Anélkül), konkrét szövegrészeket is átvesz tőle (a Bor és vers „deszkarepedése” például az Új Argóban és a Kalandorban is megjelenik). Mégsem epigonizmusról van itt szó, hiszen a szerző sajátjává formálja a kölcsönzéseket, kéznyoma mindenütt rajta van versein, hűen a „válaszd magad tonalitásod” (Válaszd magad) ars poétikájához. Mindezt mi sem bizonyítja jobban, mint az Unalmas leírás „tavasz-zárás” kifejezése, ami játékoságában is bravúros utalás a Szúnyogh Sándor, Szomi Pál és Varga József nevei fémjelezte 1972-es Tavaszvárás antológiára. De az elődök örökségének vállalása determinálja

² Bence egyébként éppígy tekinti Szúnyogh költészetét és hasonlóképpen vesz át tőle szövegrészeket.

témaválasztását is. Korát meghazudtoló érettséggel nyilvánítja ki markáns lírai állásfoglalását a muravidéki magyarság sorskérdéseiben, büszkén vallja meg személyes identitását, közösséghez-tartozását, eltéphetetlen kötődését az édes anyanyelvhez, a szülőföldhöz. Átérzi – nyilvánvalóan versmondó-múltjából fakadóan is – a szép magyar szó varázsát, mágikus búvkörének védelmére, használatának pontosságára int (A falu nevében), hiszen tudja: annak erejében rejlik a megmaradás. Ilyen sorokat találhatunk a korpuszban: „A hajszálak délre / hajlottak / letepertek minket / a levegővételek” (Lekakálomén – a cím itt magatartásformára utal), „Van még keresnivaló ott, / ahol a nagy stopperóra / nem zakatol” és „A kivándorolt meggyőződés, / átvitt értelmű, / befelé hatoló / expresszió” (Talizmán és tojás), „Lerombolt kisváros gyűjti / csak gyűjti az / elveszett keringők / sorait” (Véletlen csend), „Mert virradni kéne immáron mindenek” (Egy márciusi kép), a legemelkedettebb és leginvenciózusabb azonban a Kínköltészet e passzusa: „gondolat-tolvaj űző tudatlan kasza-kalapálás / a sík vidék szülőhangja feltámadásra hív”. Aki a mezei munkaeszköz vasának helyreigazításából – ami a paraszti élet egy igen profán aktusa – az egyszervoltakért kondított lélekharang élehangját hallja ki, az igazán megérti az „elvont értelmű / szellem-anatómiát” (Komoly nap), a Kánaánból átszűrődő tengermorajlást (Szavak mögött). S joggal kéri a Fentvalótól, az E vidék mellett a tájszerelem másik szép, fiúi vallomása, a Peremvidéki előhang zárlatában:

„Hordozzuk titokban,
kockacukor-módra
a kávéban,
mint felhő a madarat,
mint sivatag a Tuaréget,
a felismerést.
Azt, hogy egy és egyetlen,
elcserélhetetlen és
összetéveszthetetlen
kis peremvidék
dalnokai vagyunk.
Kikérjük magunknak,
mi nem gyászolunk,
ajkunk a víg nótához
szokott.
Add, Uram, kérlek,

hogy kedve legyen még
Halicanum utódjainak
(mert ugye így hívták),
hogyan kiszolgáltattott tényeinek
krónikája fakuljon el
a nagy kódexben,
termő földre essék,
ki hová esni vágyik,
s igéinket is
tisztább kürttel hirdessék.”.

Pál Péter Digitális freskók kötete, ahogy – a Murán napozó sziréneket is megidéző – címadó verse és Császár Szebasztiján nagyon találó fedélgrafikája (a Sixtus-kápolna mennyezetfreskója Ádám teremtését ábrázoló részletének Úr-alakja itt egy Enter billentyűt készül lenyomni) is megerősíti: hagyomány és modernség kettősségét hordozza. Egy mai tizenéves fiatal hiteles és értékes alkotói válasza a mindennapok kihívásai és nemzedékének problémái mellett a nemzetiségi lét nagy kérdéseire. S ha az elkövetkezőkben költészetében tovább erősödnek az itt megcsillanó értékek, szép és magasan ívelő pálya nyitányának lehattunk első verseit olvasva tanúi, és biztosak lehetünk benne, hogy a muravidéki magyar irodalom vetése termékeny talajban sarjadzik tovább és bőséges termést hoz majd, mindannyiunk javára, örömére.

Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 2014

Turbuly Lilla

Lovakról és emberekről

Közellenség

a Hevesi Sándor Színházban

Kohlhaas Mihály történetét a hazai színházba járók többnyire Sütő András drámájából, az *Egy lócsiszár virágvasárnapjából* ismerik. A zalaegerszegi színház ezt a darabot eddig még nem játszotta, de a kaposvári, 1974-es, Zsámbéki Gábor rendezte előadás, Vajda Lászlóval és Molnár Piroskával a főszerepekben, vendégszerepelt a városban – ahogy erre édesanyám visszaemlékezett, amikor elmondtam neki, hogy aznap este a *Közellenségre* készülök. Egy pécsi ismerősöm, aki ugyanaznap csak ezért az új Kohlhaas Mihály-történetért utazott Zalaegerszegre, ugyanezt a kaposvári előadást emlegette, mint meghatározó élményét. Ezek után azzal a magasra tett mércével ültem be a nézőtérre, hogy vajon születik-e hasonlóan emlékezetes előadás a *Közellenségből*?

Tasnádi István drámáival már eddig is többször találkozhattak a zalaegerszegiek: itt volt a *Finito* ősbemutatója, akkor még *Magyar zombi* címmel (2006), és itt mutatták be a *Tranzitot* (2008) is, mindkettőt Bagó Bertalan rendezésében. De más műfajokban is láthatták munkáit, hiszen ő jegyzi az *Othello Gyulaházán* átdolgozását (2010, rendező: Telihay Péter) és a *Made in Hungária* (2013, rendező: Méhes László) szövegkönyvét is.

A *Közellenség*nek az a nagy újdonsága, hogy Kohlhaas Mihály lovainak szemszögéből mondja el a 16. században, Brandenburg tartományban valóban élt tisztos lókereskedő és derék polgár történetét, aki az igazságát keresi a vele megesett jogtalanság ellenében, méghozzá egészen addig, amíg a jogkeresésből családi tragédia, a hatalmasságokkal való szembefordulásból véres önbíráskodás lesz. A két ló – egy kanca és egy csődör – két, egymástól eltérő nézőpontot képvisel: a csődör feltétlen hűséggel viszonyul gazdájához, nem kérdőjelezi meg a döntéseit; a kanca viszont a gazda igazságkeresését mániákusságnak tartja, amivel saját magát és az övéit is romlásba dönti, ő inkább alkalmazkodna, kiegyezne, túlélne. Vagyis nagyon is emberi álláspontok és viszonyulások jelennek meg általuk: a hatalomhoz való viszony, a kisemberi kiszolgáltatottsággal való együttélés vagy az ellene való lázadás. Az ő szemükön keresztül látjuk a többi szereplőt, leginkább velük tudunk azonosulni – a még Kohlhaas Mihálynál is sokkal jobban kiszolgáltatott, gazdájuktól és a gazdájuk feletti hatalomtól egyaránt függő, paripából rozzant gebévé dolgoztatott-hajtott, végül vágóhídra küldött lovakkal. Ők azok, akik közvetlen

kapcsolatot tartanak a nézőközönséggel, nekünk mondják el a történetet, miközben az előadás kerete szerint virslyigári kivégzésükre várnak.

Mindehhez elengedhetetlen, hogy színpadi jelenlétük, „lóságuk” és „emberségük” egyaránt meggyőző, hiteles legyen. A színészek – Madák Zsuzsanna és Barsi Márton – remekül helytállnak ebben a szokatlan szerepben, az általuk megformált karakterek

egyszerre női és férfi archetípusok és konkrét, hűs-vér „lőemberek”. Gergye Krisztián koreográfus keze nyomán elsősorban nem a jelmez, hanem a mozgás teremti meg a „lőemberből” a lovat: egy-egy ideges vállrándítás, egy toppantás, egymás kerülgetése, büszke vonulások és váratlan megrettenések, űzött trappolások és kimerült fújtatások adják a „lóság” lényegét, anélkül, hogy bármelyik gesztusuk túlzó

vagy szükségtelenül direkt lenne. Kettejükön az is látszik, hogy már többször dolgoztak együtt Gergye Krisztiánnal, ezért jól ismerik a mozgásnyelvet, amit beszél.

Sztarenki Pál rendezése egyébként is nagyban épít jelekre, szimbólumokra, gesztusokra. Nem játszatja el azt, amire elég csak utalni, bátran hagyatkozik a nézők képzeletére. Ott van mindjárt az előadás legelején az a játékszernek tűnő, kicsike sorompó, ami később valódi akadályá növekedik, megint máskor tényleg játékszerepben tűnik fel, aprócska kapuként, amire a kancellár (Urházy Gábor László) célozgat a golfütőjével. Vagy ugyanó, ahogy almával játszik, dobálózik, míg csak ezek az almák emberfejékké nem válnak. A fejedelem (Bellus Attila) vastag, puha párnája, amit kényesen igazítgat, paskolgat, mielőtt felséges ülepe alá tenné. A véres összecsapásokat idéző jelenet, amelyben Kohlhaas Mihály (Farkas Ignác) minden dühe és indulata fejzecsapásokban és szanaszét repkedő fadarabokban materializálódik. De egyébként is, ha öldöklésről van szó, egy szétfröccsentett káposztafej vagy a négy

részre tördelt alma meglepően erős jellé tud válni az előadásban.

Maga a tér (Mészáros Tibor munkája) egyszerű, de jelentéses. A színpad két oldalán két mozgatható vasépítmény jelzi a lovak börtönét, amelyek könnyen átalakulnak Tronkai Vencel kastélyává vagy őrtoronnyá. Fontos és szinte univerzális díszletelem az a mozgatható alkotmány, ami hol kocsi, hol ágy szerepet tölt be, és az előadás egy pontján kocsiból Lisbeth (Kátai Kinga) halottas ágyává is válik. A másik oldalon, a hatalmasok oldalán pedig ugyanilyen szimbolikus tárgy egy méretes fürdőkád. Cselényi Nóra jelmezei szintén jelzésértékűek, legyen szó a Kohlhaas család korhűhöz közelítő ruháiról, Tronkai Vencelék wellness-fürdőköpenyeiről vagy az udvarban viselt fényes szaténöltönyökről. A jelmezek tehát egyszerre utalnak a régmúltra és a jelenre – nem lehet véletlen, hogy a jelenkoriak a hatalmukkal élőknek és visszaélőknek jutottak.

Sokat hozzátesz az előadáshoz Mária Zsolt zenéje, és a zenekar folyamatos jelenléte a színpadon, még hozzá annak egy magasra emelt, bár szérül,

a nézőtér egy részéről majdnem takarásban lévő pontján. Nagyon hatásos például az első felvonás végén, ahogy a zenébe dobszöként épülnek be Herse (Kanda Pál) koporsóba szöveget verő kalapácsütései, majd a második felvonás ugyanezzel a ritmussal kezdődik, rögtön visszarántva a nézőt az előadás világába. Dalokat is beillesztettek az előadásba, ezek szinte brechti songoknak hatnak, erősítve a közönséghez való közvetlen odafordulással és a jelzésszerű játékmóddal az előadásban amúgy is jelen lévő epikus színház érzetét.

A kiérlelt rendezői koncepció következtében a színészi alakítások egyenként és összességükben is a helyükön vannak – ebben az évadban nagyszínpadon messze ebben az előadásban mutatja legjobb formáját a társulat. Farkas Ignác Kohlhaas Mihály elsőre jámbor értetlenséggel reagál az értelmetlen és törvénytelen szabályra, majd még sokáig bízik a hatalom racionalitásában és belátásában, de a felesége elvesztése miatti fájdalom elmosza a benne lévő gátakat. A favágó-jelenetben már egy bármire elszánt, a fájdalomtól és a haragtól kontrollját vesztett embert látunk. Kátai Kinga Lisbethjében a szelídség játékosággal és tartással ötvöződik. Kanda Pál a megvert, összetört szolga szerepében szívszorítóan „makogja” el az őt ért megaláztatásokat. Balogh Tamás Luther Márton szerepében dühödtt prófétaként ront be a nézőtéren keresztül a

színpadra, karakterében a szent és a gyarlóan emberi egyaránt jelen van. Kiss Ernő a Várnagy szerepében uránál is kíméletlenebb gonoszt játszik, Mihály Péter Tronkai Vencelként nem velejéig elvetemült főurat, hanem egy gonoszkodó, elkényeztetett gyereket.

A végén visszatérünk az indító kerettörténethez, újra a vágóhídon vagyunk. Hát, így jutottunk ide – összegzi a történetüket a Csődör. És ti? – kérdezi tőlünk a Kanca. Mert nem történelmi drámát, hanem érvényes, erős, jelen idejű előadást láthatunk, amire akár évtizedek múlva is emlékezhet a néző – éppen úgy, mint arra az 1974-es kaposvári előadásra.

Hozzá kell tenni mindehhez, hogy az előadást kétszer is láttam, és mind a két alkalommal az volt a tapasztalatom, hogy a nézők egy része erős ellentartással ült be az előadásra. Többen meg is fogalmazták körülöttem, hogy amikor annyi bajuk és gondjuk van a mindennapokban, a színházban szórakozni szeretnének. Voltak, akik – valószínűleg ugyanebből az indíttatásból – el sem jöttek a bérletes előadásra. Mind a kétszer azt tapasztaltam, hogy az előadás túlnyomó többségükben meggyőzte a kétkedőket is. És legyenek bármilyen fontosak a látogatottsági és pénzügyi szempontok, egy színház egyszerűen nem mondhat le az olyan kérdező, bátran kísérletező, kockázatvállaló előadásokról, mint a *Közellenség*, mert azzal lényegét veszíti el.

Szereposztás:

Kohlhaas Mihály - Farkas Ignác Jászai-díjas
 Herse - Kanda Pál
 Kanca - Madák Zsuzsanna
 Csődör - Barsi Márton
 Lisbeth - Kátai Kinga
 Tronkai Vencel - Mihály Péter
 Siegfried / Kunz / Csikós I. - Hertelendy Attila
 Günther / Hinz / Csikós II. - Szakály Aurél
 Várnagy / Nagelschmidt - Kiss Ernő Jászai-díjas
 Kallheim, tartományi kancellár - Urházy Gábor László
 János Frigyes, Szászország fejedelme - Bellus Attila
 Luther Márton - Balogh Tamás
 Ügyvéd / Jünger úr, szomszéd - Andics Tibor
 Sintér - Wellmann György Aase-díjas
 Antónia nővér - Lőrincz Nikol
 Apácák - Magyar Cecília és Kiss Szilvia
 Csuhas - Vass János Pál

Tasnádi István: KÖZELLENSÉG
 zenés uszítás
 Heinrich von Kleist elbeszélése nyomán
 Zene: Máriás Zsolt
 Rendező: Sztarenki Pál

Feledy Balázs

Gyémánt László: 2010 április 9.

Visszatérés – párosan

**Ardey Edina és Gyémánt László
kiállítása Zalaegerszegen**

Ez az írás nem kíván mélyen szántó művészettörténeti összefüggéseket feltárni (bár érinteni fog ilyeneket), hanem inkább köszöntő jellege van. Öröm ugyanis, hogy a Városi Hangverseny- és Kiállítóteremben a közelmúltban látható volt Gyémánt László és felesége, Ardey Edina festőművészek közös tárlata. Úgy is fogalmazhatunk, hogy Gyémánt visszatért Zalaegerszegrre, hiszen korábban volt már itt kiállítása, Ardey Edina pedig bemutatkozott képeivel. Gyémánt László ráadásul ünnepi évben hozta el kiállítási anyagát, hiszen ez évben tölti be 80. életévét, s mivel tudomásunk szerint ebben az évben ilyen nagy volumenű kiállítása nem (biztos, hogy) lesz másutt, így ez az esemény számára is alkalmat adott egy kis visszapillantásra. Ebben a visszapillantásban pedig nagy szerepe van – más jeles festőtanárai mellett – két – számára meghatározóan máig is – fontos mesterének, a budapesti Képzőművészeti Gimnáziumban őt tanító Viski Balás Lászlónak és Képzőművészeti Főiskolai mesterének: Hincz Gyulának. Gyémánt számára (is) meghatározóak a művészeti gimnáziumbeli évek, a „sötét” ötvenes évek első felében. Vigasza neki is volt bőven. Például már akkor kitűnő osztálytársai, akik a képzőművész

„a” osztályban széppé tették azokat az éveket. Így például, a sajnos az óta már elhunyt Kóka Ferenc és Fejér Csaba, de osztálytársa volt Lakner László, Garabuczy Ágnes, Molnár Sándor vagy Veress Sándor László (utóbbinak nemrég zárt be életmű-kiállítása a Pesti Vigadóban). A kort jellemzi az is, hogy az iskolának egy bigott-kommunista képzőművész igazgatója volt, Nolipa István Pál személyében, de az is, hogy osztályfőnöke az a Vajda György Mihály irodalomtörténész volt, „száműzetésben”, aki később a magyar irodalomtudomány megkérdőjelezhetetlen tekintélye lett. S jellemző tehát, hogy rajztanára Viski Balás László lehetett, aki magas erkölcsi és szakmai követelményeket támasztott növendékeivel szemben, s saját európai művészi gyakorlatát hihetetlen felkészültséggel transzformálta át művészetpedagógiájá vezérelvéül. Gyémánt életre szóló szakmai indításnak tekinti tanári elméletét és gyakorlatát. S ezt követte a Magyar Képzőművészeti Főiskola, ahol Hincz Gyula tett rá rendkívüli hatást. Hincz is az a stílusbravúrokra képes alkotó volt, ami később Gyémánt pályáját is jellemzi. Fontos azonban számára, hogy szintén életre szóló barátsága alakult ki művészettörténész tanárával, Végvári Lajossal, aki

Gyémánt László: Találkahely Chicagóban

egyébként első önálló kiállítását, 1965-ben meg is nyitotta. A művész hamar megteremtette önálló stílusát, mely közbeszéd tárgya lett a szakmában, a közönség soraiban és a politikában. Gyémánt László hazai konfliktusait úgy „vezette le”, hogy 1970-ben eltávozott az országból és Londonban telepedett le. Szakmai sikerei azonban mindig honvágygal teliek is voltak, s már 1973-ban „közelebb jött”, s Bécsben talált otthonra, ahol magániskolát is alapított. 1979-től egyre sűrűbben járt haza, majd 1982-ben hazatelepült. Itthon a korábban tett ígéret nem teljesült, miszerint meghívják tanárnak a művészeti felsőoktatásba, így 1987-ben megalapította az Óbudai Festőiskolát, Urbán György festőművésszel közösen, amely a kor egyik legsikeresebb szabadiskolája lett, végső soron akadémiai szintű felkészültséget adva, és sokakat elindítva a hivatásos művészpályára felé.

Pályája elején pop-artos hatások alapján különböző motívumok, szövegrészletek, tárgyak montázs-kollázsszerű feldolgozásaival képi zsúfoltságot

teremtett. A képi realizmus izgalmasan keveredett látomásos, teret, időt megbontó szemléletével, s megszületett a *szürnaturalizmus* festői gyakorlata, melynek megfogalmazása 1966-ból Pernecky Gézától származik, de már 1964-ben használta ezt a kifejezést Korga György kiállítása kapcsán. Létrejött egy olyan, törekvéseikben, sokban közelálló csoport, akik mindannyian Csernus Tiborban látták azt a mágikus teljesítményt, szemléletet, amit ők is szerettek volna megvalósítani. Ide tartozott, a már említett Kókán, Korgán, Lakneren kívül Szabó Ákos, Masznyik (később Máriási) Iván vagy Altorjay Sándor. A szürnaturalizmus kifejezés arra utal, hogy a létrejött műben egyesül egyfajta szürrealisztikus, mágikus-vizuális megközelítés a fényképszerű ábrázolásmóddal, amely – önálló felfogásként – hiperrealizmusként is definiálható. Gyémánt szakmai felkészültsége e stílus kialakításához adott volt, és segítette őt ennek megvalósításában az is, hogy fotografálni mindig is nagyon szeretett, mondhatni

Ardey Edina: Áhitat

ez élete tartozéka, s a fotó így fontos kiindulópontja alkotói felfogásának is. Nem véletlen, hogy később felfedezi azt a grafikai technikát, melynek alapján saját fotóiból, a sötétkamra bűvöletében, végső soron fotógrafikai alkotásokat készített. Ezek kapták a *gyémántográfia* elnevezést, melyek közül több helyet kapott a zalaegerszegi kiállításon is, jelezve alkotójuk sokirányú technikai érdeklődését. Stílusából később eltűnik a zsúfoltság, s központba kerül a figura, s még itthon tartózkodik, amikor kapcsolatba kerül a Csáji Attila által szervezett *szürenon* csoportosulással, amely a szürrealizmus eszköztárát, szemléletét (szándékában épp azt is megtagadva) egyesíti nonfiguratív törekvésekkel. Végső soron, *akkor* (hatvanas évek vége, hetvenes évek eleje!) szürreális telítettségű nonfiguráció keletkezik a fiatal művészek képein, s ez most csak azért is fontos, mert Gyémánt ezt a felfogást is bravúrosan képviselni tudta, noha – a későbbi folyamatok magasából visszatekintve állíthatjuk –, e törekvés nem állt érdeklődése középpontjában, de bizonyos temati-

Ardey Edina: Szeretem a régi filmeket

kákban mégis erőteljesen alkalmazta (jazz-képek).

Ha Gyémánt László festészetének értékeit számba vesszük, akkor ezek sorában – már a sor elején meg kell említenünk, s itt is utalhatunk a zalaegerszegi kiállításra – a *portrékészítés* iránti felfokozott érzékenységét, hihetetlenül mély emberábrázoló készségét, képességét. A fejröportrékon hangsúlyt kap a kéz, az arc „életérzése”, egész alakos képein mindig nagy hangsúlyt kap a beállításban a testtartás. Pályája korábbi szakaszában barna tónusokra épített képei születnek, később mindez színesedik, de portrэфestészetének egyik jellemzője mindvégig a nagyon ökonomikus színhasználat, viszont mindig feltűnő az előtérben álló bravúros rajzosság, majd mindez azonban oldott festőiségbe oltva. Gyémánt erősen önvizsgáló önarckép-készítő is. Akár rajzban, akár festményben, folyamatosan előttünk áll egy személyiség önvizsgáló (semmiképpen nem heroizáló, sőt...) attitűdje. Zalaegerszegen látható portréi mindezt nagy szuggesztivitással mutatták be. A *Költő és múzsája* című kép, Juhász Ferenc Kossuth-díjas

Gyémánt László: Gonda János

költő és felesége kettős portréjával, egyszerűen bravúr. A mára már kissé megtört, testi bajokkal küzdő nagy művész szemei ma is végtelen, világ iránti érdeklődésről tanúskodnak, feleségével való együttese pedig egy harmónia, egy egymásra utaltság érzékeny megfestése. Kiemelkedőek még az Amerigo Totról, vagy szeretett mesteréről, Hincz Gyuláról készített képek is.

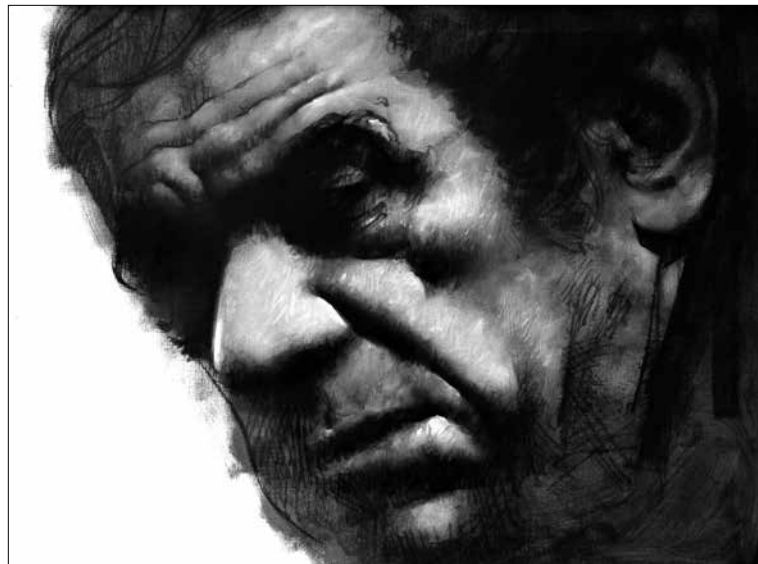
Festészetének fő vonulatává válik jazz-képeinek sora, melyek részben portrék, részben zsáner(szerű) kompozíciók. E területen szinte műfaj-teremtő. Nincs kortársai között még egy alkotó (hacsak nem utánozzák, ebből akad bőven), aki ilyen szuggesztívással, auditív hatások ilyen erős képpé alakításával tűnne ki, melyhez egyéni formanyelvet hozott létre. A muzikusok arca, teste, hangszere igen valóságos, sokszor naturalisztikus megjelenítésben áll a képen, viszont magát a zenét, a zenei atmoszférát gesztusos, színekre és dinamikára épített, erős, expresszív eszköztárral jeleníti meg. Egerszegi kiállítá-

tásán nagy hangsúlyt kaptak ezek a képek, s nem véletlen, hogy a megnyitón való közreműködésre – régi barátját – Gonda János jazz-zongoraművészt kérte fel, aki a Kiállítótermet *valódi* Hangversenyteremmé varázsolvá, képes volt összekapcsolni a vizualitást a zenével. A róla készült Gyémánt-portrét pedig a jelenlévők összevethették az alany valóságos megjelenésével. Hogy Gonda finom, bensőséges emberi karaktere miként töltődik fel zenével, amikor zongorázik, s ebből miként tud rendkívül atmoszferikus képet festeni Gyémánt. A jazz-képek e kiállításon is jelezték Gyémánt életre szóló elhivatottságát, identitását, hiszen éppúgy festi magyar jazz-zenész barátait, mint a nagy amerikai muzikusokat. S leírtuk a szót, most már írjuk le naggyal is: *Amerika!* Gyémánt László hosszú évtizedek óta fokozottan vonzódik az Államok természeti értékei, kultúrája, városai világához. Nincs ezúttal módunk arra, hogy részletesen kifejtjük: pályáján tematikailag is milyen fontos Amerika jelenléte képein, de

mindezt e kiállítása is felvillantotta. Gyémánt tájképet csak Amerikában fest. Itt látható, plaszticitással telített, különleges sziklás tájai is a különleges táji hangulatot sugallják. Nagy képsorozatot készített a Mount Rushmore Nemzeti Emlékhely monumentális szoborfaragásairól, s itt most ezt is felvillantja. Látványosan oldja meg a látszólag kevés színű terep (?) festőisége megragadását. Lincoln portréja pedig szinte védjegye amerikai tematikájú piktúrájának.

Gyémánt László művészete – sokéves kapcsolatokra, s képei folyamatos tanulmányozására alapítottan állítom – sajátos *ellentéteket* egyesít. A leglátványosabb kettősség, hogy igen attraktív absztrakt képek (képfragmentumok) festésére képes, *ám egyben* a reális látvány rögzítése is fontos számára. Szimultán módon koloritgazdag festészete, *ugyanakkor* képes majdhogynem a monokróm szigorú elveivel is festői képet készíteni. Képes oldottabb, expreszszívebb, gesztusos képek megfestésére, ugyanakkor sajátja a naturálisan precíz festésmód is. Amíg festékanyagaival is képes szinte rajzolni, határozott, kemény vonalassággal, *addig* puha ceruzájával viszont képes festeni. Festői ceruzarajzai ennek bizonyítékai. És furcsa kettősséget mutat a munkásságáról értekező magyar műkritika... Az első években, évtizedekben igen kedvező kritikákat kapott, az általa kialakított stílus, a megvalósítás mikéntje feltűnést keltett, igazi minőségi piktúrára figyeltek fel. Aztán egy idő után sorra kapta a negatív kritikákat, s különös módon, melyeket korábban érdemének tartottak, az immár negatívba fordult át... Egy biztos. Aki látta zalaegerszegi kiállítását, azt mindenképpen meg kellett, hogy győzze kivételes felkészültsége, bravúros, érzékeny rajzi, festői módszere, oldottsága. Gyémánt az a művész, aki a legnehezebb festői feladatokat is valamiféle laza könnyedséggel tudja megoldani. A sok erőszakoltan, görcsösen, frusztráltan dolgozó festő között mindig üde színfolt felszabadítóan szárnyaló festőisége. És ez bizony így van nyolcvan évesen is...

Ardey Edina Sárospatak szülötte, ott járta iskoláit. Zenei tanulmányokat is végzett. 1991-ben Urbán György festőművész (egyébként a város szülötte) figyelt fel rajzi képességeire, aki 1993-ig foglalkozott vele, majd 1993-tól az Óbudai Festőiskola növendé-

ke, ahol Gyémánt László lesz a mestere. Részt vesz a Festőiskola művésztelepein. Elvégzi a budapesti Práter utcai fotó szakmunkásképző iskolát. 1998-tól Münchenben élt, portréfestéssel, kerámiafestéssel foglalkozott, tanított. 2014-ben részt vett az Óbudai Festőiskola kollektív, visszaemlékező kiállításán. Gyémánt Lászlóval összekapcsolta életét. A kiállításon bemutatott képei valamiféle sajátos, borongós tónusokkal teli, figurális munkák. Jellemzően portrék, portrészzerű beállítások, melyek közül több önarckép. E munkáiról belső konfliktusok, feszültségek, töprengés, meditativitás árad a néző felé. Ábrázolt figurái nem cselekszenek, inkább gondolkodó személyek, valamiféle különös spiritualitás árad egyéniségükből, s a képekből. Mintha erősen foglalkoztatná az elmúlás. Régmúlt idők alakjai is megjelennek munkáin, például a fiatal Gyémánt László, vagy az amerikai filmszínész. Kiemelkedő műegyüttese *hármás önarcképe*, amely szinte folyamatként mutatja be nekünk lelkiállapotainak változásait, a szomorútól, a tán rezignáción át a bizakodóig. Tradicionális festészet az övé, s nem is véletlen, hogy visszanyúlik az európai hagyományokig, s jeles festői próbatétel Vermeer parafrázisaként megfestett önarcképe. Egyik önarcképén több ecsetet is tart a kezében, s a kép címe: „*Melyiket válasszam?*” Kérdésére megnyugtató választ tudunk adni: bármelyiket, csak fessen!

Ardey Edinának nincs könnyű dolga, mert *egy*

Gyémánt
László:
Amerigo Tot

műteremben alkot Gyémánt Lászlóval, de mégiscsak könnyebb helyzete van, mint másnak, mert kevés festő mondhatja el magáról, hogy egy *rendkívüli festővel*, ráadásul – hála a sorsnak – egy friss, 2015-ös Kossuth-díjassal dolgozhat egy légtérben. Bár még ez sem minden, mert tudunk olyan Kossuth-díjas-

ról, akinek érdemeiről a szakma bizony nem volt meggyőződve. Gyémánt Lászlónál viszont ellenkező a helyzet! Rég megérett erre a rangos elismerésre. Erről is meggyőződhetett az, aki megtekintette a gazdag, sokoldalú zalaegerszegi kiállítását.

Gyémánt
László:
Makk Károly

Enteriőr Németh János kecskeméti kiállításáról

Pintér Lajos

A mesélő mester

Nagy szeretettel köszöntöm Önöket Németh János keramikuművész, kerámiaszobrász kiállításának megnyitóján.

Németh Jánosról hadd mondjam el rövid életrajzi adalékként: 81 éves és Zalaegerszegről érkezett hozzánk. A kecskeméti stúdióban sokszor megforduló Schrammel Imre keramikuművész nemzedéktársa. Mindketten Kossuth-díjasok, a Nemzet Művészei.

Németh János eredeti formavilágú művész, a kortárs kerámia klasszikusa.

Ugyanakkor el kell mondani azt is, hogy itt a Népi Iparművészeti Gyűjteményben munkái otthonra találtak, hiszen ő a népi fazekasság hagyományait nagyon tudatosan használja fel munkáiban. A népi fazekasság ismerete – mondhatjuk így is – a génjeiben van, hiszen nagyapja, apja, tágabb családjá kiváló fazekasmesterek, cserépkályha-készítők voltak. A márciusi Forrásban megjelent, Ménesi Gáborral készített interjúban így vall családi kötődéséről: „Családom apai ága noszlopi származású volt, de nagyapám már Pápán született, ahol édesapját bor-kimérési jog illetve meg, amolyan kárpótlás gyanánt, miután a szabadságharcban megsebesült. Híres kályhások működtek a városban, nagyapám tőlük tanulta

a mesterséget, majd külföldre indult, Ausztriában és Stájerországban is vállalt munkát.

Húsz esztendő volt, amikor hazatért, és Zalaegerszegen telepedett le, talán azért éppen itt, mert valaki szólhatott neki, hogy szükség van kályhás-mesterre.

Az emeletes műhely, amelyre gyerekkoromtól magam is jól emlékszem, az 1900-as évek elején épült fel. A földszinten helyezték el a kemencéket, ugyancsak ott volt az agyag-előkészítő. Mindig szívesen néztem, ahogy a segédek mezítláb taposták simára az agyagot, melyben egyetlen szemcse sem maradhatott.

Az emeletre került a formázó műhely, valamint nagyapám külön műhelye. A helyiség közepén állt a legalább egy méter átmérőjű esztergakorong, melynek egyik végét a padlózatba, a másikat a mennyezethez rögzítették.

Ez a műhely igazi szentély volt, ahova mi, gyerekek nem léphettünk be. Ha időnként mégis belopóztunk játszani, nagyapám szigorúan kizavart bennünket.”

A gyermek Németh János ebben a környezetben nőtt fel, szívta magába az agyag szeretetét, megbecsülését. Az említett interjúban elmondja, hogy

Pintér Lajos megnyitja a kiállítást

élete során egyetlen írásos kritika esett neki rosszul, amelyben azt rótták fel neki, hogy agyagműves volt, az „utolsó fazekas”, és „pályája során az is maradt”.

Egy kis okfejtést szeretnék itt elmondani Németh János művészetére kapcsán és művészetének védelmében.

A XX. század legjobb művészei a népművészetből és a népi művészetekből – beleértve a népi kézművességet is – merítettek.

Bartók Béla és Kodály Zoltán több tízkilós fonográfot vett a hátára, és bejárta a magyar nyelvterületet, hogy a fellelhető népdalkincset összegyűjtse. Ezen a kincsen alapult azután klasszikussá növő zeneművészetük. Amelyik ízig-vérig ősi volt, ebben a felgyűjtött népzenei anyagban gyökerezett, de amelyik másrészt ízig-vérig modern volt, mert a kor újító, leghaladóbb törekvéseivel érintkezett.

Később Németh László, amikor számba vette a XX. század e nagyon jellemző és általánosságban is

értelmezhető művészeti törekvését, ezt nevezte el bartóki modellnek.

Én úgy gondolom, hogy ez a fogalom illik Németh János művészetére is: a bartóki modell jegyében alkot.

Az egykori kritikusként azt üzenem: valóban, kályhás-mester, fazekas maradt, mindez igaz. De úgy igaz, hogy a XX. század művészetének nagy metamorfózisán ment keresztül, a hagyományostól, a megőrzött ősitől eljutott a bartóki értelemben vett modernig.

Ha számba veszem az atyai mestereket, barátokat, akikkel életem során találkoztam, valamennyien szegről-végről Németh János kortársai, nemzedék-társai.

Kormos István, a költő, szerkesztő, aki költői pályámon elindított, Reich Károly grafikusművész, aki a gyermekkönyvek illusztrálásának emblematisz alakja, Schéner Mihály festőművész, aki kis piros

mézeskalács lovackáin lovagolt be a halhatatlanságba vagy Schrammel Imre keramikusművész, aki a mai napig formázza tökéletesen szép szobrait, plasztikáit. Vagy Vígh Tamás szobrászművész, a kéz-közeli, kecskeméti Katona József szobor alkotója.

A szememben és a szívemben az ő rokonuk Németh János.

És most elrugaszodom a szűkebb értelemben vett kerámiaművészettől, mert ott nem sorolom, hogy kik is Németh János legközelebbi szellemi rokonai.

De ebből a fenti névsorból, a szív-közeli alkotókból Reich Károlyt és Schéner Mihályt érzem hozzá legközelebb állónak. Ők ugyanis minden művükkel mesét mondanak, mesei varázskörbe és bűvkörbe emelnek bennünket.

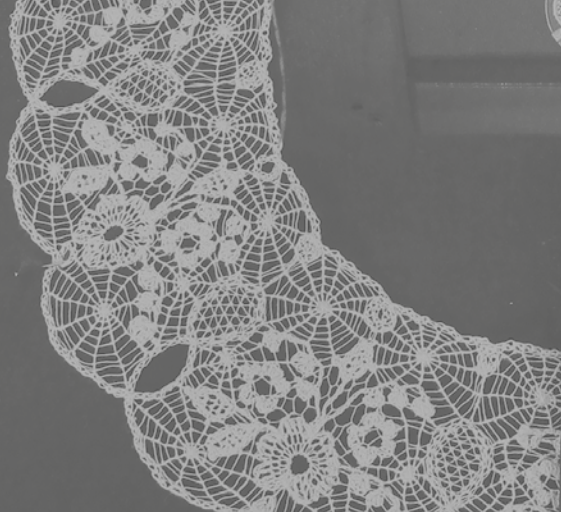
Elmondhatom, hogy ilyen mesei varázskör és bűvkör veszi körül Németh János minden alkotását is.

A kiállítást megnyitom annak az igényével és annak a reményében, hogy valamennyien átadjuk magunkat ennek a mesei élménynek. A mesei élménynek abban az értelemben, hogy két lábunkkal merjünk a földön járni, de közben két kezünkkel kapaszkodjunk a csillagokba.

A 2015. március 7-én, a kecskeméti Népi Iparművészeti Gyűjtemény konferenciatermében rendezett kiállítás megnyitójának írott változata.

Németh János a kiállításon

Tálak és korsók: készítette Csuti Tibor, a Népi Iparművészet Ifjú Mestere, Simon Edit Népi Iparművész

Beszprémy Katalin

„Tárgyi anyanyelvünk” mondatai

„Élő Népművészet” a Göcseji Múzeumban

XVI. alkalommal hívjuk országos bemutatóra a népi kézműves alkotókat az Élő Népművészet pályázat kiállítására ebben az évben.

Ez a reprezentatív kiállítás az elmúlt 5 év anyagának legkiválóbbjait tárja a nagyközönség elé, először itt, helyben, a régióban, majd ezek közül is a legművesebbeket a központi zsűri után október 29-től a Néprajzi Múzeumban.

Az Élő Népművészet Kiállítást a 70-es évek elejétől, több mint 40 éve, folyamatosan szervezi a Hagyományok Háza és annak elődei. Az ötlet Borbély Joli néni kezdeményezése volt, mert így, ezzel a pályázattal akarta demonstrálni azt, hogy a népi kézműves mozgalom milyen széleskörű, mennyi tehetséges embert, alkotót mozgat meg. És azt tapasztaljuk, hogy bár sokszor, sok helyen eltemették, elsiratták már a népművészetet, minden alkalommal szebbnél szebb és újabb alkotásokkal találkozhatunk.

Néhány szám a Nyugat-dunántúli régió idej adatairól: 964 tárgy és tárgyegyüttes, közel 200 alkotó és közösség pályázott. Ennek 37%-a továbbjutásra értékelt tárgy, 21% elutasított, a többi a regionális kiállításra javasolt. A 3 megyéből Zala-Muravidék a legnagyobb számmal jelenik meg, az elmúlt ONK-hoz képest Győr és Vas megyék anyagának mennyisége és minősége megfordult, Győr megye javára.

A kategóriák közül csak a kékfestés hiányzott, ami azt mutatja, hogy bizony vannak már olyan mesterségek, amiket a kihalás veszélye fenyeget. Korábban Szombathelyről érkezett anyag, ez a műhely sajnos megszűnőben van, és a híres csornai Fraszt család se talált utódokra. Magasan legtöbbször a hímzés, ezt követi a fa-csont-szaru-bútorművesség (ha együtt nézzük), majd a viselet, szőttes, csipke, fazekasság következik. A tojásírás, mézeskalács készítés kategóriákban is szép számú az anyag, a többi kategóriákban kevesebb. Néhány alkotót megragadott a helyi termék kategória, érkeztek értékes munkák ebben is.

Annak ellenére, hogy tekintélyes számú alkotó él és dolgozik, európai viszonylatban összehasonlíthatatlanul nagy számban,

mégis a szakemberekben gyakran felmerül a kérdés: vajon valóban él-e a népművészet? Beszélhetünk-e egyáltalán a XXI. században népművészetről akkor, mikor már nem a tradicionális időket éljük, felbomlott a hagyományos paraszti kultúra, mikor alkotóink tekintélyes része nem hagyományosan örökli a tudást, hanem iskolákban, képzéseken sajátítja el, s már nem a falvakban, sokkal inkább a városokban él tovább a népi-paraszti kultúra. Mégis népművészetről, népi iparművészetről beszélünk. A kettő közötti különbség az ihlető forrás, és annak kortárs feldolgozása, a mai alkalmazás különbözősége. A hagyomány nem kőbe vésett, mozdulatlanságra, változatlanságra ítélt valami. Mi is minden nap hagyományt teremtünk, és a hagyományból táplálkozunk. Folytatjuk, vagy épp megtagadjuk azt. Furcsa, hogy bár a globalizált világban, az informatika, az internet világában élünk, mégis a népművészeti rendezvények mágnesként vonzzák a látogatókat, érdeklődőket, biztos közönségsiker minden népművészeti rendezvény. Talán génjeinkben hordjuk örökségünket, és ezek a bennünk lévő őserők még mindig erősebbek, felveszik a versenyt a jelen kihívásaival?

De ülhetünk-e babérjainkon, mi a dolgunk nekünk, szakembereknek, ma ebben a nagyon is ellentmondásos korban? A válaszom talán nem meglepő, hogy bizony nem! De miért fontos számunkra ez a kultúra, és az azzal járó életmód, életszemlélet? Nagyon plasztikus hasonlat a hagyományt a fához, annak gyökeréhez hasonlítani. Illyés Gyula szavaival élve: a szél kihívásaira a fa gyökérzetével felel. És bizony napjainkban is épp olyan nagy szükségünk van a gyökerek adta biztonságra, mint bármikor az elmúlt időkben. A gyökér nemcsak a helyben maradást, kitartást szolgálja, segíti, táplálja azt, és minket, ropant erőt ad. Ez az erő, a lokalitáshoz való kapcsolat legszebben akkor nyilvánul meg, ha megismerjük saját családunk, településünk, kis és nagyobb lakókörnyezetünk hagyományát, történelmét, kultúráját, büszkék vagyunk rá, és megérezzük, meg tudjuk élni ezeket a hagyományokat. A kötődés az egyik legalapvetőbb emberi szükséglet. Egyszerűen képesek vagyunk társadalmi szinten megbetegedni, ha képtelenek vagyunk a kötődésre. Ez nem automatikusan működik, ezt minden nemzedéknek el kell sajátítani,

meg kell tanulnunk öregeinktől, hagyományörzőinktől. De ami a legfontosabb, mindezt úgy, hogy mai világunkban ne tűnjön anakronizmusnak, és ezt úgy tudjuk tenni, hogy a gyermekek, fiatalok éppúgy megtalálják benne önmagukat, mint a korábbi nemzedékek.

Írókázott hímestojások, készítette Kóczánné Ács Szilvia Népi Iparművész és Sepsei Csilla

Pannónia csipkegallér-részlete (Készítette: Román Andrásné Népi Iparművész)

Emberfejes
korsó,
készítette:
Kollár
Szabolcs
Népi
iparművész

Kiállítási
entériőr

Tudjunk olyan használati eszközöket készíteni, melyek bár őrzik tárgyi anyanyelvünket, a népművészet karakterét, de mégis mai, használható és szerethető tárgyak. Ezt a célt szolgálta a Hagyományok Háza zsűri-rendszerének megújítása, a modern kategória létrehívása. Mikor azon gondolkodtunk, hogy vajon a *népi iparművész* címhez meghatározzuk-e a hagyományos és modern kategória valamilyen arányát, egyöntetűen jutottunk arra a következtetésre, hogy aki nem tudja beszélni a hagyományos nyelvet, nem képes új mondatok, gondolatok megformálására! De ugyanakkor óriási kihívás minden alkotó számára az, hogy mi a modern. Eddig a zsűri könnyedén utasított vissza újszerű műveket azzal, hogy ez már iparművészet, ez nem a mi műfajunk. És ebbe sajnos belefértek a kevésbé sikerült munkák is. Most viszont a modern kategória esetében mindenki számára feladatott a lecke, hogy megfogalmazzuk forma-díszítmény-funkció hármását, értékelve azt, hogy attól, hogy valami formabontó, vagy újszerű, mitől sikerült a darab, és konkrétan mi a hibája? Kellenek az új ötletek, formai, esztétikai megoldások, és ebben bizony mi, népi kézművesek sokszor segítségre szorulunk. Kiválóan ismerjük egy-egy mesterség fortélyát, de nagy szükségünk van az új ötletekre, új formákra, arra hogy a mi tudásunk szervesen épüljön be a dizájnba, a mai használható tárgyak világába. És ez az egyik nagy feladata a Hagyományok Házának, az egyesületeknek, műhelyeknek egyaránt. Nagy szükségünk van a közös gondolkodásra!

De nem véletlen, hogy ez alkalommal meghirdettük a helyi termék-termékek kategóriáját. A világban lezajló trendek, folyamatok mindig hatnak ránk is! A XIX-XX. század fordulója, a népművészet felfedezése, mely nálunk a népművészet másodvirágzásához, a nagy gyűjtésekhez, a háziipari mozgalmak kialakulásához vezetett, bizony európai áramlat volt, a szecesszióval együtt. Ha ez a folyamat nem jut el a világkiállítások, szellemi mozgalmakon keresztül hazánkig, bizony töredékét nem találnánk már meg gazdag hagyományainknak.

Jelenleg épp ilyen kort élünk. A globalizált, egy-szer használatos, uniformizált világban csömört kaptak az emberek. Csömört kaptak attól, bármerre

megyünk a világban, mindenhol ugyanazokkal az ízekkel, termékekkel, trendekkel találkozunk, legyen az Európa, de a „művelt világ” bármely országa, ahova betörtek a nagy nemzetközi vállalatok. Ettől a hazai tudást, termékeket védve jött létre Európa-szerte a *gondolkodj globálisan, cselekedj lokálisan, szerezd a kicsit* mozgalom, melynek sok szép példája kezd itthon is megerősödni. Csakhogy a feldolgozott élelmiszerek mellett épp olyan módon kellene odafigyelni a lokális kézművességre is! Ami megnyilvánulhat az apró, ötletes ajándéktárgyak, helyi kultúrát bemutató vendégfogadók, települések, viseletek világában, és sorolhatnám még a helyi kézműves kultúra kínálatának számtalan módját.

Bizony, ez is komoly feladatunk, kihívás számunkra. Mert ennek több oldala van. Egyrészt felfedezni, megfogalmazni, újraértelmezni a helyi hagyományt, de ez önmagában nem elég. Kell a jó marketing, kell, hogy ez a szemlélet áthassa életünket, gondolkodásunkat éppúgy, mint a helyi gasztronómia, a jó borok, és a helyi építészeti emlékek. Ezt csak más szakemberekkel szervesen együtt átgondolva, értelmezve a feladatot, együttműködve a megoldási módokban lehet megvalósítani, a hálózatosodással, az együttműködésekkel. Bizony, ez se kis feladat!

De felvetődik az a kérdés, hogy mi, szervezők, ti, alkotók vajon miért ragaszkodunk ennyire a felsorolt tevékenységek továbbéltetéséhez? Miért van az, hogy amit valaki – bármelyikünk – igazán megszeretett, csak elkezdni tudta, abbahagyni nem, bár lehet, hogy nem tudunk megélni belőle, lehet, hogy nagyon sok akadályt látunk folyamatosan magunk körül? Ez a Csíkszentmihályi Mihály, magyar származású, amerikai pszichológus által megfogalmazott *flow élmény*. Mikor ő tanulmányozta a boldogságot, festőművészeket is megfigyelt. És megfigyelte azt, hogy a festés izgalmát nem egy szép kép megfestése kelti, hanem a festés aktusa maga. Maga a tevékenység az örömforrás. Ez az elragadottság addig tart, amíg be nem fejezi a képet, s már egy következő fehér vászon, új ötlet felé fordul a figyelme. Azt gondolom, ezzel mi, kézművesek ugyanígy vagyunk. Úgy tűnik, amikor nagy a kihívás, és emberi képességeinket maximálisan igénybe vesszük, akkor éljük át azt a ritka tudatállapotot, a flow-t, amikor megszűnik

körülöttünk a világ, elveszítjük tér- és időérzetünket, és csak a tevékenységre koncentrálunk. Mágnesként vonz minket, arra összpontosítunk, elmerülünk benne. A képességek megfelelő alkalmazása közben tartja cselekedeteinket, de mivel annyira el vagyunk foglalva, hogy elfeledkezünk saját magunkról, gyakran valami transzcendens érzés, a boldogság kerít bennünket hatalmába. Épp ezért viseljük el olyan nehezen a kritikát, ami egy külső szemlélő által ér bennünket, hiszen saját magunkat, saját lelkünket adjuk bele minden egyes művünkbe. Ez a tudatállapot rendkívül közel áll ahhoz, hogy boldogságnak nevezzük. Hitet ad, rendet teremt és célt ad életünknek a jelenben és a jövőben. Ki ne ismerné ezt az érzést azok közül, akik alkotó munkát végeznek? Azt gondolom, hogy épp ennek a boldogságérzésnek, e képességek a továbbadása a fiatalok számára a legnagyobb kihívás mindnyájunknak.

És végül Andrásfalvy Bertalan gondolataival szeretném zárni a beszédemet. „A Jóisten az embert a saját képére, teremtőnek, alkotónak formálta meg. Ez a teremtő energia pusztításba csap át, ha az ember nem tudja, nem tanulta meg pozitívan megélni, cselekedni ezeket. Épp ezért egyik legfontosabb feladatunk e teremtő tudásnak – melynek birtokosai vagyunk – az átadása!”

*A kiállítás megnyitóján, 2015. május 16-án
elhangzott szöveg írott változata.*

Lakodalmi
mézes-
kalácsosfa,
készítette:
Csiszár
Tiborné
Népi
Iparművész

Szerzőinkről

Báthori Csaba (1956; Budapest) Költő, műfordító, irodalomtörténész.
Legutóbbi kötete: *Elemi szonettek*. Napkút, 2013.

Bence Lajos (1956; Lendva) Költő, irodalomtörténész.
Legutóbbi kötete: *Vallani*. MNMI, 2011.

Benedek Katalin (1950; Budapest) Művészettörténész, legutóbbi kötete: *Élő magyarörmény művészet*. Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület, 2013.

Beszprémy Katalin (1955; Üröm) Népművész, népi iparművész, közművelődési szakember.

Bozók Ferenc (1973; Budapest) Költő, esszéíró, piarista szerzetes.
Legutóbbi kötete: *Magán(y)lexikon*. Üveghegy Kiadó, 2014.

Feledy Balázs (1947; Budapest) Művészeti író, számos kiállítás kurátora.

Göncz László (1960; Lendva) Prózaíró, történész.
Legutóbbi kötete: *Kálvária*. Pro Pannonia Kiadó, 2011.

Gyöngyösi András (1954; Dijon /Franciaország/) Költő, prózaíró.
Legutóbbi kötete: *N-1 Herceg*. Littera Nova Kiadó, 2014.

H. Hadabás Ildikó (Hubert Ildikó) (1949; Budapest) Költő, irodalomtörténész. Legutóbbi kötete: *Sajgások*. Szenal, 2013.

Kabdebó Tamás (1934; Newcastle /Írország/) Író, költő, műfordító.
Legutóbbi kötete: *Duna-úszó*. Argumentum Kiadó, 2013.

Kostyál László (1962; Zalaegerszeg) Művészettörténész, számos kiállítás kurátora. Legutóbbi kötete: *Risfaludi Strobl Zsigmond élete és művészete*. Göcseji Múzeum, 2014.

Legédy Péter (1948; Budapest-Balatonalmádi) Képzőművész, költő, művészeti író. Legutóbbi kötete: *A művészet valósága*. Nemzetek Európája Kiadó, 2011.

Palotás József (1947; Pécs) Szobrászművész, író.

Péntek Imre (1942; Zalaegerszeg) Költő, kritikus, művészeti író.
Legutóbbi kötete: *Hajtúkanyar*. Magyar Napló Kiadó, 2013.

Pintér Lajos (1953; Kecskemét) Költő, szerkesztő.
Legutóbbi kötete: *sárkereszt*. Ziccer Bt, 2014.

Sarusi Mihály (1944; Balatonalmádi) Író, költő. Legutóbbi kötete: *Vagabundkorzó VII: Szentföldön*. Vár Ucca Műhely, 2014.

Szemes Péter (1979; Zalaegerszeg) Kritikus, esztéta. Legutóbbi kötete: *„Rendületlenül” – Írások a zalai-muravidéki irodalomról*. Pannon Tükör Könyvek-Göcseji Múzeum, 2014.

Szigeti Lajos (1940; Budapest) Költő, legutóbbi kötete: *A Tejút szélén*. Hungarovox Kiadó, 2014.

Szoliva János (1936. február 25., Murakeresztúr – 2014. december 30., Nagykanizsa) Költő, az Ünnepi Könyvhétre megjelenő posztumusz kötete: *Idővonal*. Pannon Tükör Könyvek, 2015.

Tömörny Péter (1943; Veszprém) Költő, író, rendező. Legutóbbi kötete: *Erdélyi anekdotika*. Pallas-Akadémia, 2006.

Turbuly Lilla (1965; Budapest) Költő, író, kritikus. Legutóbbi kötete: *Locsolókannából elefánt*. Manó Könyvek, 2015.

Zágorec-Csuka Judit (1967; Kapca) Költő, könyvtáros. Legutóbbi kötete: *Új horizontok*. Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület, 2013.

PANNONTÜKÖR

Zrínyi Miklós egy korabeli angol ábrázoláson

Következő számaink tartalmából:

Bence Lajos, Kardos Ferenc, Karáth Anita versei; Göncz László, Sarusi Mihály, Kilián László prózája; Legédy Péter, Báthori Csaba, Szemes Péter, Turbuly Lilla tanulmánya, kritikája; Benedek Katalin, Kostyál László, Péntek Imre, és Németh János képzőművészeti írásai